

Een claer bevijs va[n] het recht ghebruyck des Nachmaels Christi, ende watmen van de Misse houden sal

<https://hdl.handle.net/1874/425350>

CON
...
...
...
...

flora

oct.
704

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

MEXICO ON
OVERLAND
AVANZADA.

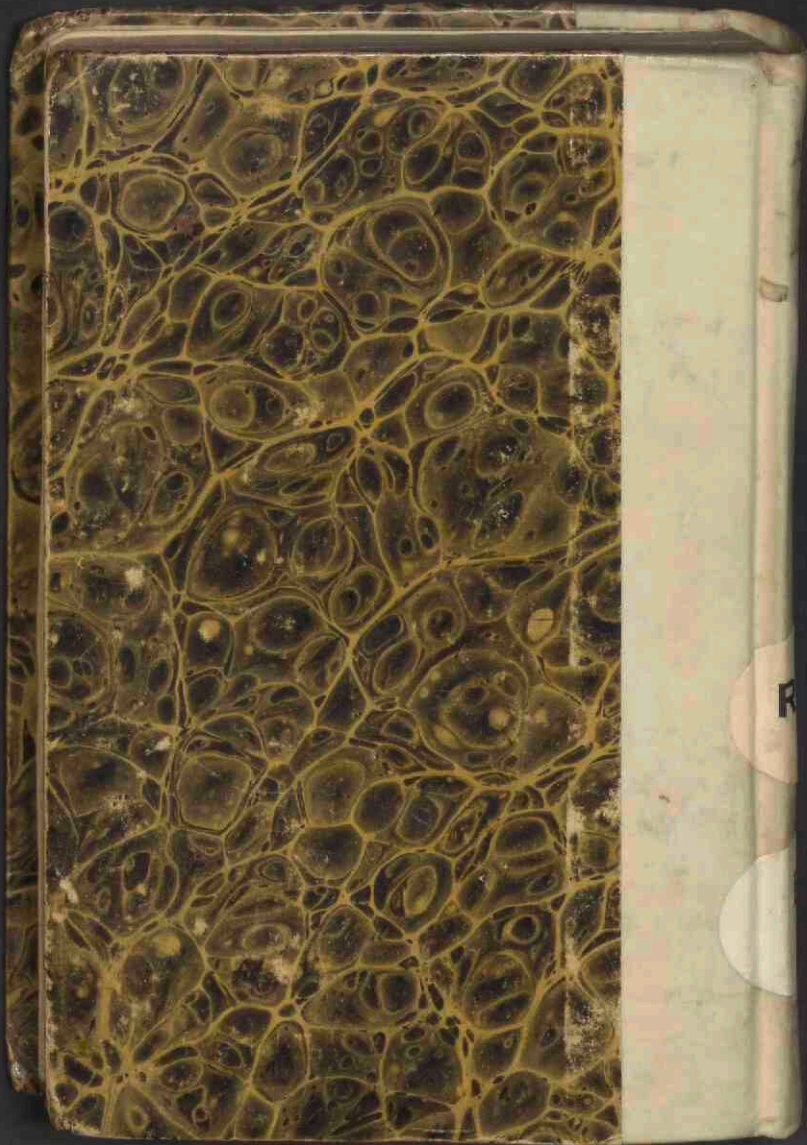
Rariora

**E. oct.
704**

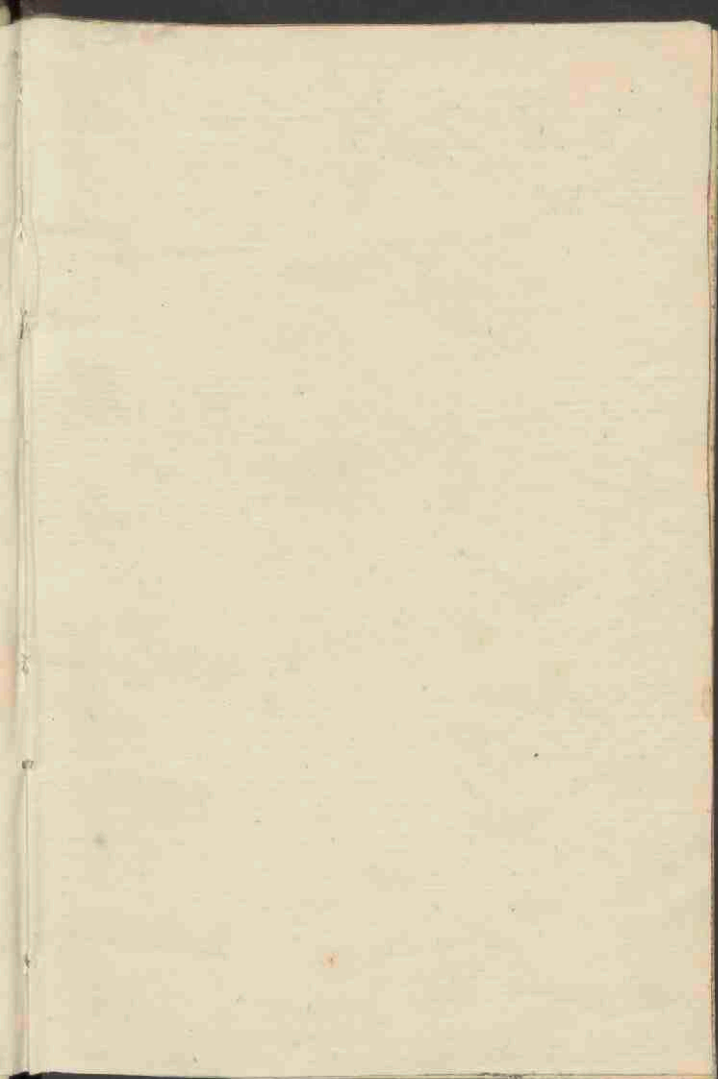

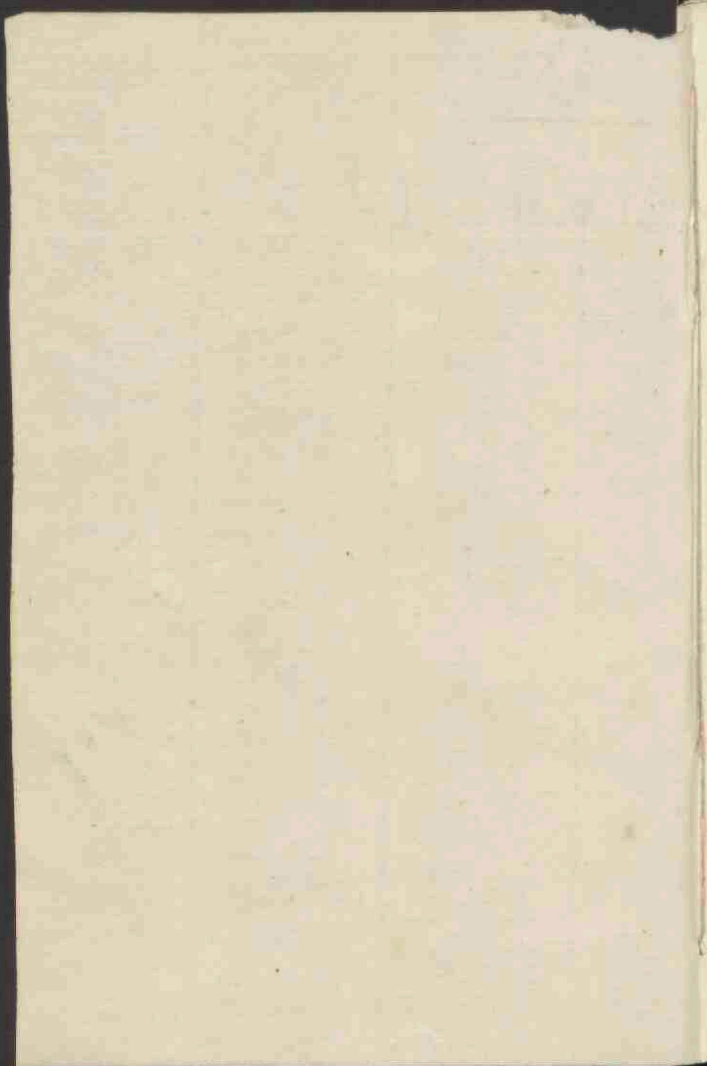

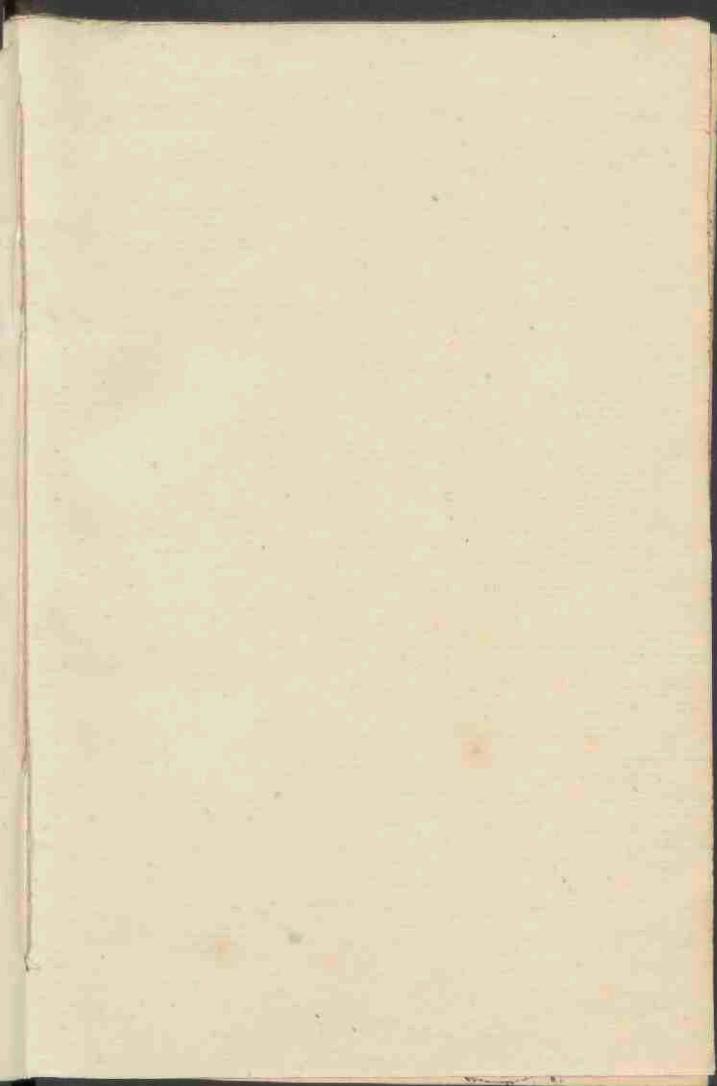
Theologia
Octavo n° 704.

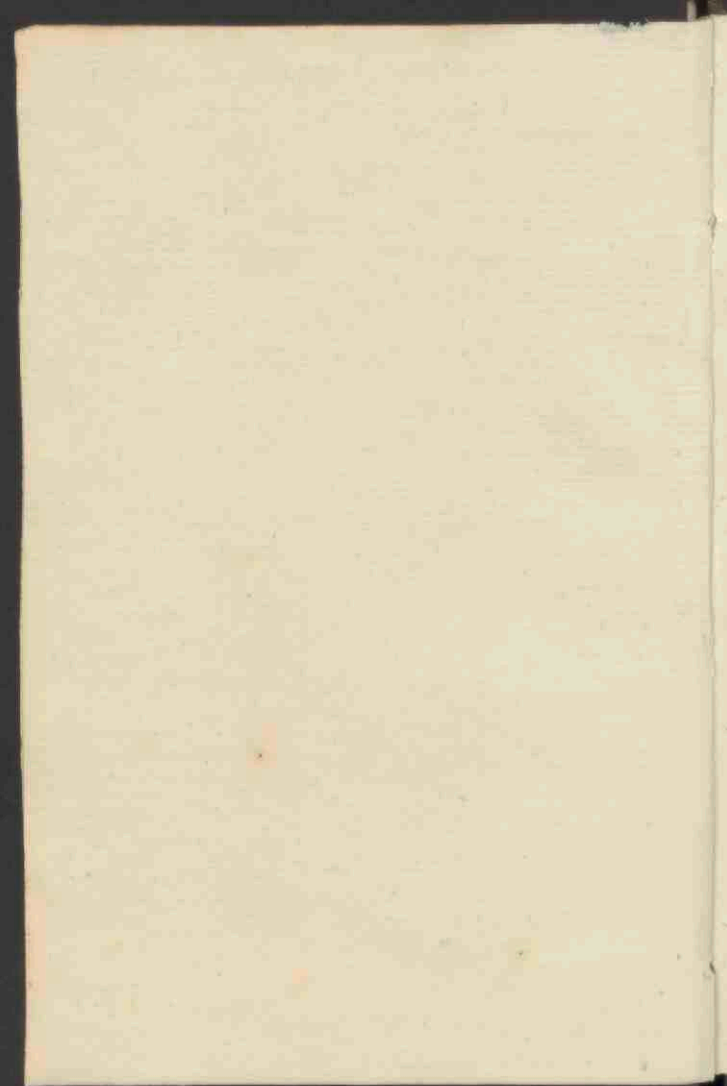
Rariora

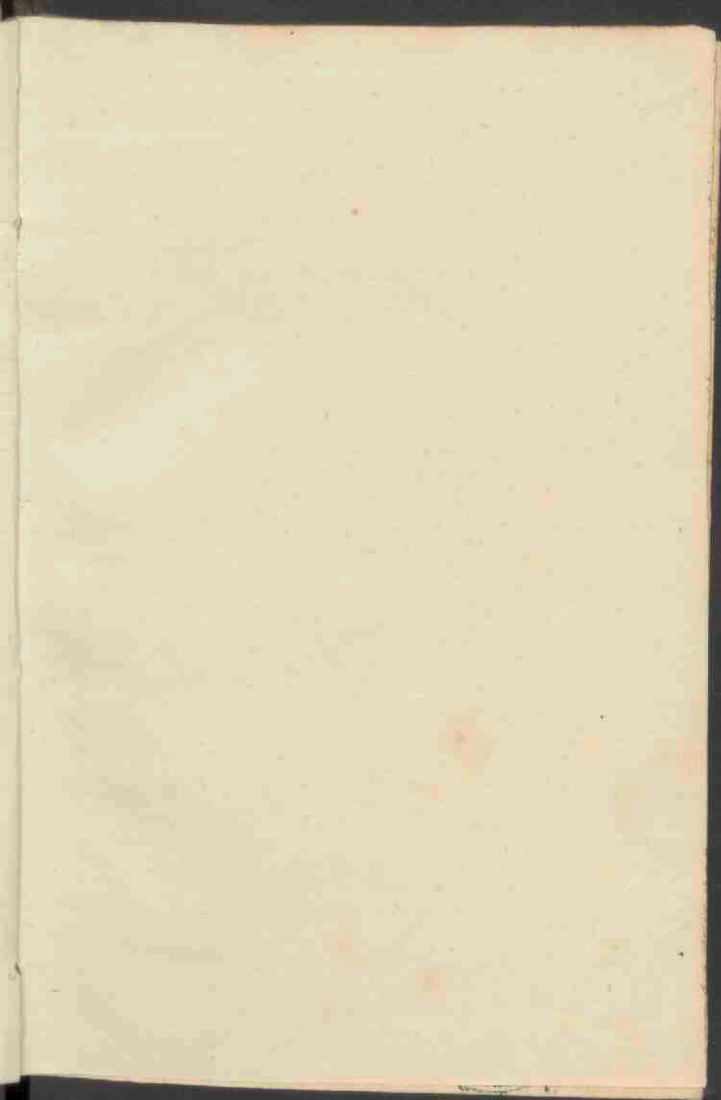
**E. oct.
704**

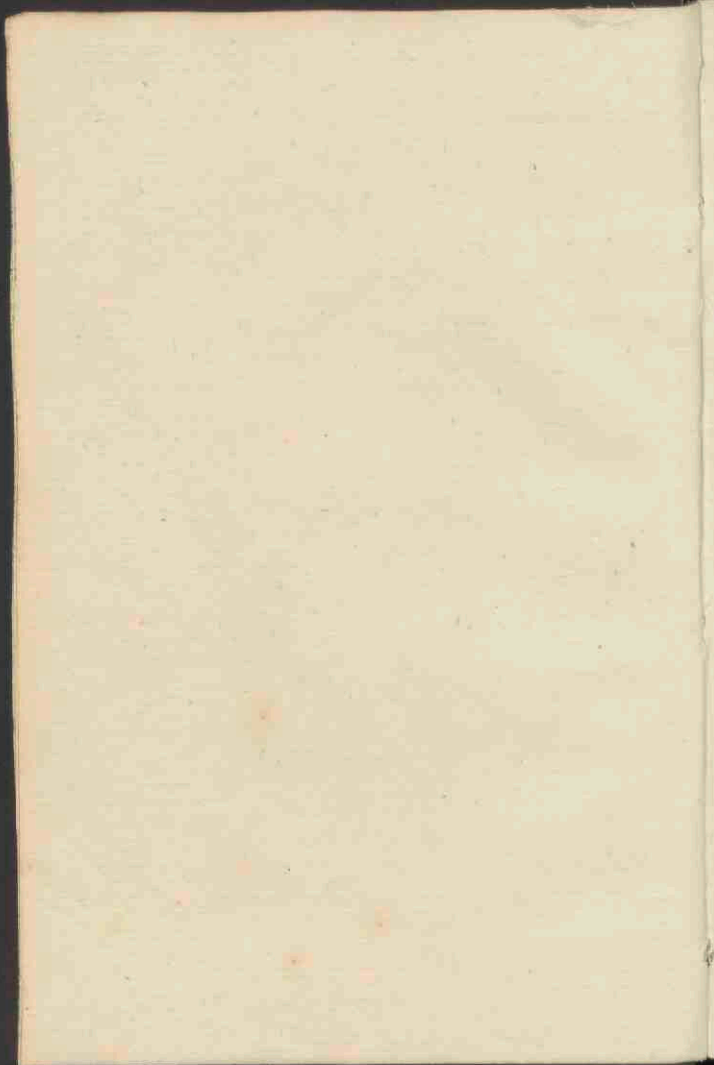

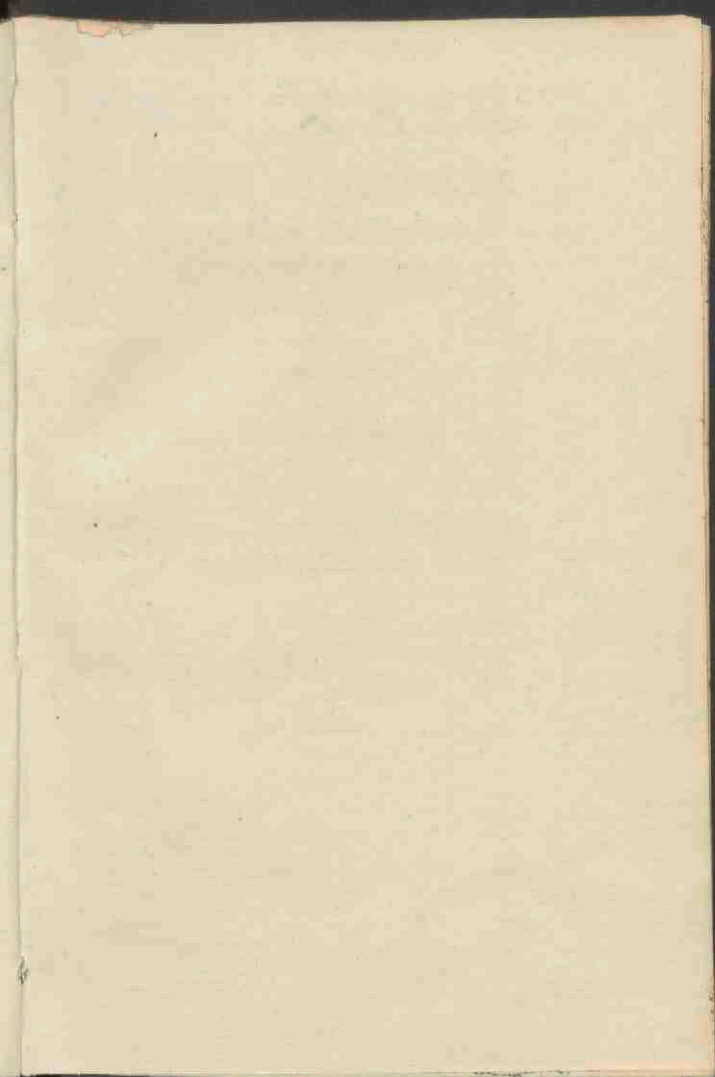

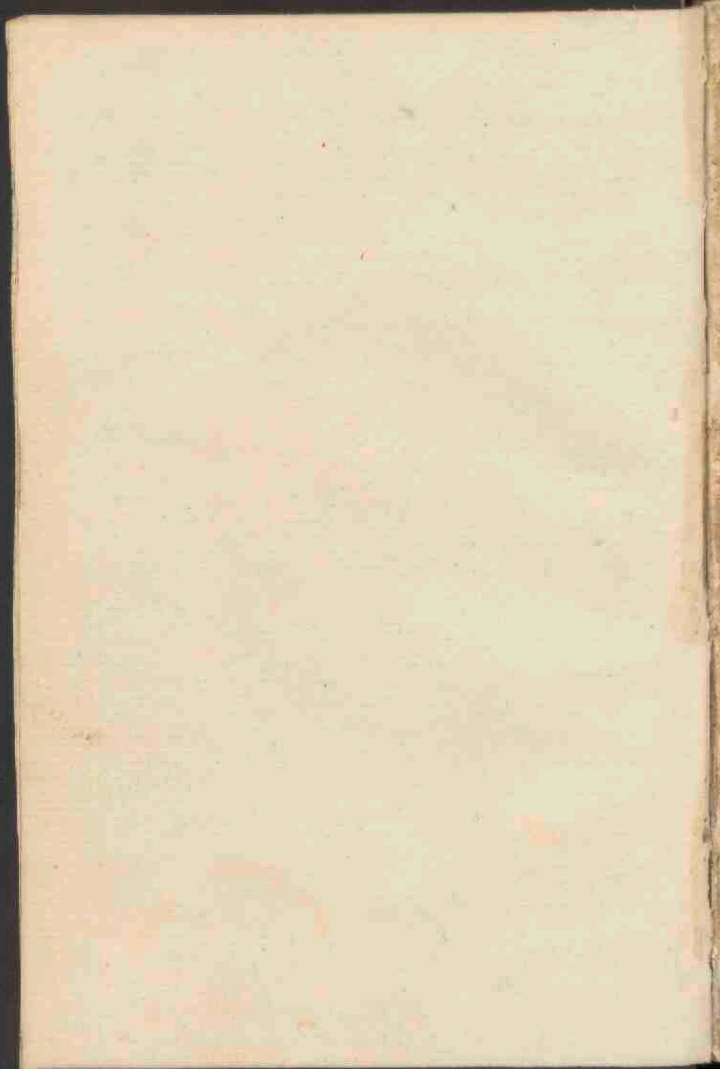

e
EEN CLAER

bevvijs, vā het recht

ghebruyck des Nachtsmaels

Chrusti, ende waermen

van de Misse

houden

sal.

Ex dono Bickelrij

Door Marten Mikron,

Wederom neerstelick ouersien,

door den Auteurs.

1. Thess. 5. d. 21.

Proeuet al, ende behoude

dat goet is.

Anno. 1560.

Een Register der

hoofdstucken die in het eerste
deel begrepen zijn.

hoe aller menschen salicheyt alleen
in Christo Jesu ghelegghen zy, ende hoe
die vanden Duyuel bestreden wert.

Cap. i.

Fol. 7.

Wat een Sacrament zy, ende hoe
datmē dat neerstelic enderhoudē moet.

Cap. ii.

Fol. 12.

In alle Sacramentē moetmen twee
dinghen aensien.

Cap. iii. Fol. 15.

Waerom de Sacramenten inghes
stelt zyn, en van haerder beseghelingē.

Cap. iiij.

Fol. 17.

Tot wien men de Sacramenten wt
deylen sal.

Cap. v.

Fol. 22.

Hoe veel Sacramenten datter zyn.

Cap. vj.

Fol. 26.

¶ Een Register des anders deren deels.

Wat het Nachtmael des Heerē zy,
Cap. i.

Fol. 27.

Waerom het Nachtmael zy inghes
stelt.

Cap. ij.

Fol. 29.

Was

Wat de Transubstantiacie is. Cap. iij. Fol. 32.

De leere der Transubstantiacie is teghen de Schriftnere. Cap. iij. Fol. 33.

De leere der Transubstantiacie is onseker, oock by de Pausche Leeraers.

Cap. v. Fol. 37.

Hoc est Corpus meum, Dit is mijn lichaem, hoemen het verstaen sal. Cap. vj.

Fol. 41. Cap. xj. Fol. 58.

Van het gheestelick eten ende drincken des vleeschs ende bloets Christi.

Cap. viij. Fol. 45.

Van de almoghentheyt Gods/ miraculen/ende dier ghelijcke argumente,

daer mede de Transubstantiacie beschermt wert. Cap. viij. Fol. 48.

Hoe de leere der Transubstantiacie zy incomen. ende hoemen hem daer af wachten moet. Cap. ix.

Fol. 50.

Van de lichamelicke teghenwoordicheyt des lichaens Christi in het Nachtmael, sonder de Transubstantiacie.

Cap. x. Fol. 56.

ende Cap. xj. Fol. 85.

Hoe datmen van vele kostelicke dinghen door de oeffeninghe des Nachtmaelis vermaent wert, Cap. xij. Fol. 61.

Een Register des derden
den Deels.

Wat de rechte forme des Nachts
maels zy. Cap. i. fol. 64.

Hoe hem de Dienaer des Woons
tot den Nachmael bereyden moet.

Cap. ij. fol. 65.

Of men in het Nachmael de voete
wasschen en ander spijse hebben moet.

fol. 69.

Wanneer, hoe dickmael, en in wat
plaerse, men het Nachmael houdē sal.

Cap. iij. fol. 71.

Hoe hē een yeghelick tot den Nachts
mael bereyde sal, en van de oorbiechte.

Cap. iiii. fol. 73.

Hoe hem de Dienaer des Woons
in het wtrichten des Nachtsmaels heb-

ben moet, ende van het wideylen des
Kops. Cap. v. fol. 83.

Hoe hem een yeghelick in de oeffe-
ninghe des Nachtsmaels hebben sal.

Cap. vij. fol. 87.

Hoe hem een yeghelick na de oeffe-
ninghe des Nachtsmaels dragen moet.

Cap. viij. fol. 88.

Wat men met het overblijffel des
broods ende wijns doen sal. fol. 89.

Hoe de rechte insettinge des Nacht-
maels Christi in de Roomsche kercke

gheschon

- gheschonden is. Cap. viij. fol. 91. fol. 2.
 De Misse is gheen versoenoffer.
 Cap. ix. fol. 92.
 Noch danckoffer, noch Sacrament.
 Cap. x. fol. 97.
 Waerom men de Misse verwerpen
 moet, al waerse een Sacramēt. Cap. xi.
 fol. 101.
 Ende van't Veghevier. fol. 102.
 Van de Latijnsche kercke, ende sprac
 ke inder Ghemeynen. fol. 105. 106.
 Hoe de Misse incomen is. Cap. xij.
 fol. 107.
 Van het ombdraghen des broots in
 de processien, paeschhoochtijt der Papis
 ten, ende het draghen des Sacramēts
 tot den francken. Cap. xiiij. fol. 111.
 Ost den Chusten toeghelaten zy
 ter Missen te gane. Cap. xvij. fol. 123.

FINIS.

M IJ Des

Der Duytscher Ge-
meynten die te Londen is/ en allen ge-
loouigen ouer zee / ouer al verstront /
zy ghenade ende vrede van God
onsen Vader / ende onsen
Heere Jesu Christo.

Luc. 21. g. 36
1. Pet. 4. b. 7
ende. 5. b. 8.

1. Pet. 2. b. 11
ende. 21. b. 7
c. 8.

1. Apo. 2. e. 17

Gala. 5. c. 17

Rom. 7. d. 23

1. Joā. 15. c. 18

1. Joā. 3. b. 13

1. Eph. 6. b. 11

2. Pet. 5. c. 8

Gala. 5. c. 17

De Heylighe Schriftuere, (mijn
broeders) vermaent ons, niet te be-
gheels so neerstelick * te waken en
bidden. Want so lange als wy hier
leuen, zijn wy in eenen swaren, gheduerigen
ende periculosen strijdt: aen den welckē, geen
goet of gheit, maer onse ewighe verdoeme-
nisse ende salicheyt is hanghende. Want is't
dat wy inden seluen strijdt de ouerhant heb-
ben, wy sullen vande * tweeste doot niet ghe-
quest werden, † ende sullen eten van het ber-
bozghen hemels broot, ende ons sal gheghe-
uen werden eenen witten steen, ende in den
seluen ghechreuen eenen naem, die niemant
bekent is, dan die'n ontfangt. Ende God sal
onse God wesen, ende wy zijn kinderē: maer
wie t'onder blijft, sal siel ende lichaem vertie-
sen inder ewicheyt. * Desin strijdt is den
mensche niet alleen om zijnder geduericheyts
wille swaer, maer oock om dat te byandē veel
ende sterck zijn, namelick t'bleesch * (D'welck
oock Paulus naemt de Wet der ghelederen)
† de Werelt, en de * Duyuel. Hier is groote-
licx van noode te merckē, den aert deser byan-
den, op dat hem een yeghelick te beter daer
tegen stelle. * Het bleesch (leyt Paulus) lust
teghen

teghen den Gheest, so dat wy niet alle dingen **Fol. 4.**
doen, *die wy wel wilden, de wet der ghele- **Rom. 7. v. 23**
beren, strijdt tegen de wet des verstantis. De
werelt is den sinnen behagheick, *maer een **Jaco. 4. b. 4.**
byantschap met God. De Dupuel bonē dien **Joā. 11. b. 15.**
dat hy boos, † ende tot schadigen neerstich is, † **Luc. 22. v. 31**
so is hy oock schalck ende listich: Waerom hy **1. Pet. 5. c. 8.**
doek in de Schijftuere, * gheleken wert by * **Gen. 3. a. 1.**
den schalcken Serpente, † ende wert een dra- † **1. Ypo. 12. b. 9**
ke ghenaeamt, ende het oude Serpent. Pau- **ende. 20. a. 2.**
lus oock de listen des Dupuels, * ende zijn * **2. Cor. 3. c. 13**
ghedachtenissen wel bekennde, schijft tot
den Corinthen, * ick vrees (seyt hy) dat by **2. Cor. 11. a. 3.**
auentueren, ghelijck het Serpent Euam ver-
leydt heeft door zyn schaickheyt, so verderue
uwe sinnen vander eenuoudicheyt, die daer is
in Christo Jesu. Wese listicheyt des Duya-
uels is in veelderhande stucken gheleghe-
n. **Woz** al soeckt hy den mensche wijs te maken,
datter gheen Dupuelen zijn. Ende kan hy dit
den menschen niet wijs makē, ouermidts dat
de ghetuyghenissen der Schijftueren, daer al
te klaer zijn: So wilt hy den menschen doen
verstaen, * dat bitter, soete, ende het soete bit- **Esa. 5. c. 20.**
ter is, van sonden maectt hy duecht, ende van
duecht, sonde: of de sonden ende de dreyghe-
menten Gods daer teghen, maectt hy cleyn
in de herten der menschen. Ende dit weet hy
al te bedriuen, door een schijn der heylicheyt
of wijsheyt.

Woor welcke listen verblint hy de herten
* der kinderen des ongehoorsaemhepts, ende **2. Cor. 4. a. 4**
wert een gheweldich meester ouer alle soor- **Ephe. 2. a. 2.**
ten van menschen. Waerom hy oock in de
Schijftuere ghenaeamt wert, * een Prince
des werelts, † ende een God vā deser werelt. **Joā. 14. v. 30**
Want de meeste menichte der menschen den **ende. 16. b. 11.**
I **ij** **Wille** **12. Cor. 4. a. 4**

Wille Gods ende synen raet verwerpende,
 gheeft den Dyuvel ghehoor, die alle ongher-
 rechticheyt ingheeft, tegen God, en den nae-
 sten. So dat Ioannes wel ten rechte gespro-
 ken heeft, segghende, * dat de gantsche werelt
 in het boose staet. Dooz dese * listen heeft hy
 onsen eersten vader ten valle gezocht, * Cam-
 totter moort zijns broeders beweecht, * Da-
 rao in zijn tyzannie en gheueynsdicheyt ghe-
 sterckt, * ende de Israeltē tot murmuracien
 t'Ende afgoderien ghebracht, &c. Ende hyden
 s' daechs is hy in alle manierē der sondē, sterc-
 ker dan hy oyt ghesweeft is: waer wt dat wy
 wel sien moghen, dat wy in de laetste tijden
 leuen, banden welcken Christus ghesproken
 heeft, * dat de boosheyt de ouerhāt sal nemen,
 ende de liefde van velen sal verstanten. Alle
 manieren van sonden, ende dreygementen des
 gherichte Gods daer tegen, werden nu cleyn
 gheacht, afgoderie wert gheprezen, maer den
 warachtighen Godsdienst verwoepen ende
 beracht. De werelt dooz de listen des Dyu-
 uels betoouert zijnde, wilt in de Roomsche
 afgoderien bliuen steken, ende van Christo
 den Heere ende zijn inlettighen niet hoozen.
 Ja de meeste menschte der Prinzen, heeren,
 ende Magistraten, storten onnoosel bloet, om
 de selue Roomsche afgoderien te beschermen.
 Hoe menighe zijnder in Brabant, Vlaendes-
 ren, Henegouwe, ende ander plaetsen ghes-
 doot, alleen om datse de Roomsche Wille
 met haren afgod verlaten. D' onwijse Prin-
 cen ende Magistraten, die d' onnoosel bloet so
 lichtueerdelick storten, * ende ouer haer hooft
 het bloet aller Martelaren Gods, ende oock
 Christi des Heeren brengen, wiens ledkens
 sy dooden om zijnder leere. * Wilt doch (bid
 166

Joā. 5. d. 19.

† Gen. 3. a. 6.

* Ge. 4. b. 8.

† Ex. 7. b. 11. 12.

ende. 14. b. 5.

* Exo. 16. a. 7.

† Exod. 32. a. 1

Mat. 24. a. 12

Mat. 23. d. 35

36.

psalm. 118. 10

ick v) ghy rechters, wijs wesen, ende den it- Fol. 5.
 stigen Dupuel so groot gheen plaetse geuen.
 *Wacht v dat ghy uwe handē niet wasschet Mat. 27. c 24
 met Pilato, seggende: Het is t'plakaet van de
 Houe, wy doodense niet. * Hoozt lieuer den Mat. 27. b 19
 raet der huyfzouwen Pilati, laet den recht-
 tierdighen los gaen: ende wacht v van de fe-
 ninighe stemme der Phariseen. * laet ghy de-
 sen los gaē, ghy sult des Keyfers bzient niet
 swesen. Want in het straffe gherichte Gods,
 daer gheen appelleren zijn sal, * een yeghelick
 sal zijn last, sonder wt nemen der perloonen, Gala. 6. b. 5.
 draghen. Ende op dat niemant hem door on-
 wetenschap soude moghen ontschuldigen, so
 heeft God t'onsen tynen de waerheyt weder
 om ten voorschijne ghebracht door zijn diena-
 ren, op dat alle de ghene die door simpelheyt
 dswalen, ten verstande komen souden, en haer
 niet afgoderie ende tyzannie niet meer besmet-
 ten. Ende dit is soek alleen de oorlake, waer
 om dat ick so oueruisedelick in dit boeck ghe-
 schreuen hebbe van d' Nachtmael des Heerē,
 niet achterlatende dat tot de nootfelicke
 verklaringhe der seiner materse is dienende,
 so verre als't my moghelick is geweest. Ick
 ben versekert, dat ick voor mynē arbeyt, grooten
 ondanck ende opsprake by de werelt beha-
 len sal. Een yeghelick sal het syne seggē, maer
 ick wil't lyden, om den name Christi, wiens
 glozie ick hier alleen soecke, ghelijck hy be-
 kent, hem biddende dat hy't haer wille verge-
 uen, ende door synē Gheest, haer de waerheyt
 openbaren. Is'er yemant diet niet terstont be-
 grappen kan dat ick hier leere, na dat hy't al
 ouerlefen heeft, so sal hy daerom terstont niet
 qualick spreken, of my veroordeelen, maer on-
 der soecken de Schriftuere, * ghelijck die van Act. 17. b. 11.

1. Pet. 3. c. 15.

Thessalonten dedē, ende met de seive overleg-
ghen, niet alleen wat ick schryue oft sprake,
maer oock alle menschen. Wy aengaende, ber-
bereyt altyt mijns gheloofs ende leere reden
te gheuen, na Gods woort, ghelijck ick oock
alle weken, redene aller myner predicatien o-
penbaerlick voor de gantsche Ghemeynte ge-
uen moet, na het Christelick gebuyck onser
Duytscher Ghemeynten.

Dit heb ick in't korte willen verhalē, mijn
broeders, om dat ghy wetē soudt, wat my ver-
oorfacekt heeft van den nachtmael in Duyt-
sche te schryuen, namelick, op dat ick, na mijn
kleyn verinoghen, door de ghenade Gods, de
listē des Dupuels soude openbaren, die hy
gebuyckt, om de afgodische Wille te houdē
staende: op datse een yegelic soude bekennē,
en schawen, ende so tot de rechte insettinghe
Christi komen, ende hem daer in ter grooter
vertroostinghe zijnder consciencie oefenen.

1. Cor. 23. a. 2.

Eph. 6. b. 11.

Ma dat wy dan (mijn broeders) in dit leuē,
so swaer eenen strijt teghen t'bleesch, de we-
relt, en den Dupuel hebben, laet ons doch bid-
den en waken, * en niet de menichte volghen
totten quaden. Sijt sterck door den Heere, en
door de kracht zijns gheswelts. * Crecht aen
dat harnas Gods, op dat ghy staē moecht, te-
gen de listige aenloopē des Dupuels. Staet
omgegoert v lenden met de waerheyt, en aen-
getogen met den panser der gerechticheyt, en
geschopet aen uwe hoeten, op dat ghy bereyt
zijt tot den Euangelie des vredes. Bouē al-
te dingen grijpt aen den schut des gheloofs,
met welke ghy moecht wilesshē alle byeri-
ge pijlen des boosen vyants, en neemt aen de
helm des salicheyts, ende t'kwert des geests
d'welck is Gods woort. Alouy gheswapens
zijnde,

zjnde, mijn broeders, suldy lichtelick alle by- Jol. 6.
 anden door Christus den Heere * (waer son- Joan. 15. 8. 5.
 der wy niet vermogen) ouerwinnen, ende de Rom. 8. b. 10
 kroone des ewigen leuens ontfangen. Als gal. 5. c. 16. 17
 het vleesch wilt storme, merct op de leeringe 1. cor. 6. b. 10
 Pauli, hoe wy door den geest, de wercke des Mat. 16. b. 26
 vleesch dooden moeten. * En hoe sy geen deel 1. Joa. 7. c. 17
 in r'ijcke Gods sullen hebben, die de wercke gala. 6. d. 14.
 des vleeschs doen. Wat alle die Christi zijn, 1. Pet. 5. c. 8.
 hebben haer vleesch gecruyft, met zyn lusten Luc. 22. d. 31.
 en begheerten. Is't dat v de werelt sineeche- Luc. 11. d. 24
 lick wilt bedrieghen, hoorz wat Christus 25. 26.
 spreekt: * wat helpt den mensche (seyt hy) of 1. pet. 5. c. 9.
 hy schoon de gantsche werelt wonne, en zyn 1. Joa. 5. a. 4
 siele verliese: Item, de werelt gaet door by en 1. pet. 5. c. 9.
 haer begheerlicheyt, spreekt Joannes. Daer- 1. Joa. 5. a. 4
 om een yegelick sal met Paulo spreken: * De 1. pet. 5. c. 9.
 werelt is my gecruyft, en ick der werelt. En 1. Joa. 5. a. 4
 tegen de listige stormen des duyuels, staet op 1. pet. 5. c. 9.
 de wake, mijn broeders, wat hy slaept n'emer 1. Joa. 5. a. 4
 meer, * maer loopt om als eenen byesschende 1. pet. 5. c. 9.
 leeuw, soeckende wien hy mochte met eenige 1. Joa. 5. a. 4
 sonde verflinden. * Hy soect oock alle gelooui 1. pet. 5. c. 9.
 ge, als terwe graen te siften, tals hy verwoz 1. Joa. 5. a. 4
 pen is wt een plaetse, so koemt hy weder o be 1. pet. 5. c. 9.
 storme, met seuen hooser duyuelen dan hy is. 1. Joa. 5. a. 4
 Is hy so neer stich in het aenuechtē, so moetē 1. pet. 5. c. 9.
 wy niet slap zyn om hem te wederstaē. Waer 1. Joa. 5. a. 4
 hoe sullē wy hem ouerwinnē: Niet, is't dat 1. pet. 5. c. 9.
 wy cleyn tentacie plaetse geuen: want door 1. Joa. 5. a. 4
 het cleyn koēt hy tot het groote, gelijck mē in 1. pet. 5. c. 9.
 Cain: Juda, Daud, en Petro sien mach. Wy 1. Joa. 5. a. 4
 sullen hē dan ouerwinnē, is't dat wy hē altijt 1. pet. 5. c. 9.
 met dē gelooue in Iesum Christum weder- 1. Joa. 5. a. 4
 staē: * want dit is onse victorie, daer mede mē 1. pet. 5. c. 9.
 de werelt en de duyuel ouerwint, ons geloou- 1. Joa. 5. a. 4
 se. Dat is vast betrouwē in Iesum Christū,

Mat. 4. 8. 8. *die dooz ons den Duyuel ouerwonnē heeft,
 ende geeft allen die in hem betrouwē, kracht
 b. 10.
 Joān. 16. b 11 den Duyuel te wederstaen, ende te ouerwin-
 nen, hoe wel dat dit qualick gheschien kan
 van ons, om onser krankheyt wille, sonder
 wonde. Maer de selue wert van Christo, on-
 sen Medecynmeester, en opperste Capiteyn
 ghenesen, als wy 'se dooz hem dooz den ghe-
 looue openen. Aldus dan ouerwinnen wy
 Mat. 4. b. 10 den Duyuel, ghelick ons Christus met zyn
 exempel geleert heeft, ende Moses by eender
 Exo. 17. 6. 11. figure bewesen, *als hy was biddende, doen
 de kinderen van Israel teghen de Amalekit-
 ten vochten en oock ouerwonnen. Dese wijs-
 heyt ende stercke so te stryden, teghen het
 vleesch, de werelt ende de Duyuel, wil ons
 God, dooz zyn onspreekelike goetheyt in
 Christo Jesu gheuen, op dat wy so de kroo-
 ne des leuens, na desen stryde, bereypt wt ghe-
 naden, ontfanghen moghen. Amen. De
 genade onses Heeren Jesu Chri-
 sti zy met v rijn broeders, en
 met allen die met opreht-
 ticheyt onsen Heere Je-
 sum Christum
 beminnen.
 Amen.

Te Londen. 1552. April. 8.

Al wer aller broeder, in dem
 Heere, Marten Mikron.

Dat eerste deel

Fol. 70

des Boecks.

Waer in de salicheyt aller menschen ghelegen zy/ende hoe die van den Duyuel bestreden wert.

Het I. Capittel.

Mer was noyt volck / in de werelt so grof / dat niet bedwonghen zy geweest te bekennen / dat ter een God zy / regeerder aller dinghen: die na sine strenghe gherechticheyt alle boose menschen straft / ende eert de goede. *Hoe datter een rechtveer dich God zy / aller dinghen regeerder.* Die welcke kennisse Gods / hoe wel datse totter salicheyt grootelick van noode zy / so is 'se nochtans niet ghenoechsaem (want de Duyuelen* oock dat gheloouen / ende beuen / † die nochtans tot den vo: deel des grooten daechs / met de ewighe banden onder de duyf sternissen bewaert werden) *Jaco. 2. c. 19. † 2. pet. 2. a. 4. Jude. a. 6.* Maer bouen alle dinck is 't nootsakelick te weten / wat den rechten middel zy / om ons met God te versoenen. Van welke kennisse de menschen berooft zijnde / hou
Den

Captt. 8. den niet op vanden beginne des werelts
 Man de mid aen tot nu toe / in groote sware en vreem-
 del der men- de dwaalingen te vallen. * Nientant kan in
 schen salichs. het strenge gherichte Gods oprecht ende
 Joa. 9. g. 39 onnoosel bevonden werden, † maer allen
 Psal. 143. a. 2 menschen wert den mont ghestlopt / ende
 † Ro. 3. c. 19. de gheheele werelt wert Gode de straffe
 Psal. 5. b. 10. weerddich gheuonden. * Want daer is niet
 Rom. 3. b. 10 so veel als een rechtveerdich, † maer heb-
 ende 5. c. 14. ben alle gesondicht / gelijk ons de Schrif-
 ende 7. c. 18. tuere ende onse eyghen conscientie ghes-
 † Gal. 3. d. 22. tuucht / ende daerom voek den vloeck zijn
 1. Cor. 15. a. 3. onderworpen / ghelick daer gheschreuen
 1. Joa. 1. c. 8. staet. * Veruloecht is alle man / die niet in
 Deu. 27. d. 26 allen blijft / dat in desen boeck des Wets
 Gala. 3. b. 13. geschreuen staet / om dat te doene. * Wāt
 Deu. 4. d. 24 God die heplich en een verteerende oer-
 is / ontfangt niemant tot de gemeynschap
 3. Joa. 1. c. 7. zins rijcks / * dan die repn van allen son-
 Apo. 21. f. 27. den / ende heplich 3p / als hp. Hier hebben
 dan de menschen / die van natueren soec-
 ken eewelick salich te wesen / grootelick
 ghearbept / om tot dese volmaechte hep-
 licheyt / ende so tot de vergiffenisse der
 sonden te gheraken: maer ouermids dat
 haer den rechten middel onbekent was /
 Waer wt af- zijn sp tot alle afgoderie en vreemde ver-
 goderie ghe- fierde Godsdiensten gheuallen / * wande
 sproten 3p. lende na de ghedachtenisse ende goetdunc
 Esa. 3. b. 9. ken haers herten: God daer in vergram-
 ende 65. a. 2. mende /

kennde / waer mede sy hem meynden te **fol. 8.**
versoenen.

* Dese blintheit des verstants / is niet
alleen by den Heydenen ende Joden ghe
weest (die tot de versoeninghe haer son
den / oock haer kinderen door t'over ghe
offert hebben / na t'ghetuygen der Schrif
tueren) maer is oock by den ghenen / die
Christenen ghenaeemt willen wesen /
d'welck wt de groote menichte der Vlood
steren in de Roomsche Kercke / ende wt
de sielmissen / wijwater / bedevaerden /
s' Paus afaet brieuen / onderschept der
tijden / spijs / kleederen / ende der gheluc
ken dinghen meer / klaer blyckelick is: die
van de menschen verkiert ende onderhou
den sijn / alleen om datse denckē daer door
vergiffnisse der sonden te verkrighen.
De Koninghen / Princen / ende alle Ma
gistraten / gheleerde ende ongheleerde /
mannen ende vrouwen / souden hynden
des daechs so hardtneckelick de voors
de dinghen te opere ende te sweerde niet
beschermen / t'en ware oock dat sy meyn
den eenighe hulpe tot den ewighen le
uen daer door te verkrighen. Waer in
sy met alle Heydenen ende valsche Jos
den grootelick verdoelt sijn. Want God /
die niet lieghen mach / roept wt / † Te
verghees dienense my met menschen lee
righen

Psal. 106. f.
37. 38.
Leui. 18. c. 21.
ende 20. a. 2.
4. Re. 16. a. 3
ende 21. a. 6.
ende 23. c. 10.
Iece. 32.
2. par. 28. a. 30
ende 33. a. 6.

† Itti. 1. a. 20
† Esa. 29. d. 13
Mat. 15. a. 90

Capit. 4. ringhen ende gheboden. * Christus die
Luc. 16. D. 15. leert dat het eenen gruwel voor God is /
dat voor de menschen groot geacht wert.
Ro. 10. v. 14. Want dat wt den gelooue (* d'welck op
1 Ro. 14. D. 25 Gods woort alleen staet) niet is / † dat
is sonde.

Den rechten
middel onser
versoeninge
is alleen
Christus.

Willen wy dan niet de meeste me-
nichte der menschen niet dwalen / maar
den sekeren middel onser versoeninghe
met God hebben / ende verstaen ; so mo-
ghen wy niet volghen ons eyghen / of an-
der menschen goetduncken / maar allen
de heylighe Schriftuere ondersoeken /
haer ghehoor gheuen ende gheloouen:
Psal. 119. D. * die een keerse is tot onsen voeten / † ende
105.
† Psal. 19. v. 8
* 2. Tim. 3. v. 16
17.
een ghetrouwe ghetuyghenisse des hee-
ren : * die ons volkometlick van de salic-
heyt der mensche onderwijst. Is't dat wy
dā dese niet een dorssich ende ootmoedich
herte ondersoeken / wy sullen beuinden
datter noyt meer / dan eenen oprechten
middel der versoeninghe aller menschen
met God gheweest is : namelijk Chri-
stus Jesus / die door de eenighe offerhan-
de zijns lichaems / de sonden des werelts
Col. 2. v. 14. afghewasschen heeft / † wt doende t'hant-
schrift dat ons teghen was door de inset-
tingen. * hem geuen alle Propheten ghe-
tuyghenisse / datse vergiffenisse der son-
den ontfangen / alle die in hem geloouen.

* Hy is dat Lam Gods, dat de sonden des
werelts wech neemt. So moeten wy dan
(wilt wy ewelick salich wesen) alle hey-
densche, floetsche, ende Pausche supersti-
tien verwerpen, daer in men te vergheef-
senighe hulpe ende vergiffentisse der son-
den ghesoc. t heeft: ende wy onsen lieere
Christo Iesu, onsen ghetrouwen voor-
spreker bliue, die volcomelick salich ma-
ken han alle die door hem tot God komē:
altit leuende om haer te verbidden.

Dese kreacht ende cere der versoeninge
met God, salmen gheenen dinghen buy-
ten Christo toeschriuen. Want wy heeft
alleen de perffe ghetreden, ende ons niet
met vergaechelick siluer ofte gout, maer
met synen dierbare bloede verlost. Daer
was maer een zaet des wijs vā God be-
loeft, dat het hooft des Serpents, te wete
des Duuels breken soude, ende daer in
alle gheslachten gheseghent souden wer-
den. Maer dit zaet is Christus, als Pau-
lus seyt. Van den welcken de heylige Pe-
trus ghetuycht met dese woorden: Daer
is in niemant anders salicheyt: Wāt daer
is gheenen anderen naem onder den he-
mel wy de menschen ghegheuen, in den
welckē wy salich moeten wordē: d'welck
oock de gantsche Schriftuere is leetende:
ghelyck men in de nauolghende plaetsen
ende

Capit. i. ende meer andere bevinden sal. Gene. iij.
Esai. liij. lxi. lxiij. Zach. ix. Joan. iij. en vi.
Rom. iij. en v. ij. Cor. v. Gal. iij. Ephe. i. ij.
Coloss. i. en ij. i. Pet. i. en. ij. i. Joan. i. x. ij.
Hebr. i. ende. ij.

1. Pet. 3. b. 9
2. Tim. 2. b. 4

Gene. 3. c. 15.

Wat den ooy
spronck der
Sacramen-
ten 32.

Dese godsalighe leere van de weerdic-
heyt der verdiensten Christi / heeft God
(die niet wilt / dat yemant verloren gae/
maer dat alle menschen salich werden / en
tot de kennisse des waerhepts kommen)
den menschen / door d'welbehaghen zyns
willen / vanden beginne des werelts ghe-
openbaert ende verclaert / op dat daer aen
niemant als aen een nieuwe ende onseke-
re leere twiiffelen soude. Want ten eerste
heeft hy Adam ende Euam met dese be-
loftenisse getroost / dat het zaet des wijs-
t'hoofst des serpents brekē soude. De welc-
ke belostenisse vā God dickmael daer na
verniet is gheweest / ende claerder wt-
gelept tot Abraham / Isaac / Jacob / Mo-
ses / David / ende de Propheten. Ende op
dat dese leere teghen alle listen des Duy-
uels in de herten der mensche / vaster blijs-
uen soude / heeft hyse versierckt met sche-
re wtwendighe oeffeningen (diemen Sa-
cramenten naemt) ende menigherley Sa-
crificien / die den gheloouigen de verdien-
sten Christi voor ooghen stelden: ghelijck
Paulus in den brief tot den Hebreen wt-
lept.

lept. Ten laetsten is Jhesus Christus selue **Kol. 1. 16.**
in de werelt ghehomen / om door de heylighe offerhande zijns lichaems den menschen met God te versoenen / ende heeft oock selue met woorden ende menigherley wercken gheleert / dat door de verdiensten zijns doots alleene verghiffenisse der sonden / ende dat ewich leuen ghegheuen wert. D'welck oock na zijn opclimminge indē hemel d' Apostelen neerstelick met woorden ende Schriften ouer al gheleert ende oock met haren bloede betuycht hebben.

Ende de Heere Christus Jhesus / heeft oock door syne onwisprekelicke goetheyt ende wijsheyt syne Ghemeynte achterghelaten seker Sacramenten / om daer door / als door eē sichtbaer woorde / de voorszepde leeringhe van syner verdiensten / te ghen alle schalckheyt des Duyuels te beseghelen / op dat niemant daer af twouffelen / ende also eenighe hulpe der salicheyt te vergheefs buyten hem soecken soude.

Maer (eplacen) de doodelicke Wyant **Hoe de Sacramente geschonden zijn ghe worden.**
des menschen salicheyts / de Duyvel heeft met alle listen gesocht / dese warachtighe leeringhe ende Sacramenten gansehelick wech te nemen / of te minsten te schendē / wel wetende dat zijn rücke vallen moet / waer d'woort Gods en de Sacramentens

Capit. i. menten neerstelick en getrouwelick ghehouden ende geoeffent werde. Hoe crachtich dat hy in dese syne listē gheweest zy in de Patriarchsche, Prophetische / ende Apostolische Kercke / is in de Schriften des ouden en nieuwen Testaments claerlick bewesen. Het Nachtmael des laeren begonst hy noch ten tijden Pauli by den Corinthen te sehenden.

1. Cor. 11. d.

Maer wat sullen wy segghen van onse jammerlicke en laetste tijden? Eplacen / de warachtighe leeringhe van onse versoeninghe met God door Christum: ende doch d'oprecht ghebruyck der Sacramenten / is in de Roomsche Kercke seer jammerlick onder de voeten getreden. Gods woort wort verbannen: wt den stoel werdet veruulscht met menschen leeringhen. Den volcke wert verboden Gods woort te lesen / singhen / oft spreken / teghen het claer^e ghebot ende wille des Heeren. Sy werde van de Priesteren gheleert / dat het een ketterijē zy / te leeren dat wy alleen door Christum wt ghenade / sonder onse verdiensten salich werde: waerom sy den volcke ghebeden hulpe der salicheyt te soecken byten Christum / in aenroepinghe der Heplighen / bedeuarden / afaelbrleuen / Mis hooren / ende dierghelickē menschelike versterkinghen. De Sacramenten

Went. 6. b. 7

Psal. 1. 8. 2.

capit. 11. d.

menten

menten werden oock meer in gunghele. *Fol. 117*
scher wyse dan Christelick ghehandelt.
Haer recht ghebruyck is so vergheten/
Datter seer weynich zijn die verstaen/ hoe
datse zeghelen der goetheyt Gods t'ons-
waert zijn / door de eenighe verdiensten
des doots Christi: ia men acht dit voor een
ketterie. Maer de *Misse* (waer door noch
tans groote afgoderie opghericht wert/
ende de Godsallighe leere van de verghif-
senisse der sondē door de verdienste Chri-
sti alleene, verdonckert, iammerlick ghe-
schoert, ende te niet gedaen wert) is voor
het alderheylighste werck ghewē. Daer
om willen sy oock niet liden, datmē daer
teghen so vele als een woordcken hupse-
nen sal. Als men yet tegen de cloostren/
aflaet brieuen, wywater, beelden, bede-
uaerden, en derghelelike dinghen spieect/
het is haer wel swaer om hooren: maer
eens deels lijdlick, so verre als men de
Misse ende het Sacrament des Outaers
(so sy't noemen) niet aentoeft: maer willē
dat terstont niet den vvere straffen, ia sy
verbieden scherpelick, datmen hier af niet
rens, na Gods woort vōpelick ondersoec-
ken sal, maer alleen ghelooouen. Waer in
sy wijselick doen ten voordeele haers
luyck ende eere. Wāt hier door het volck
eenen grouwel hebbende in het herde van

Capit. i. ons ende onse schriften / gheenins wat
teghen de Misse ende den Misgod wil-
lende hooren spreken / bliuen so in dwa-
linghe ende afgoderie. * Maer God wilt
dat wy dese ydele vreesse wter herten wer-
pen sullen / ende alle dinghen * proeuen/
ende houden dat goet is. * De waerheyt
schaemt haer niet / ende koemt te voor-
schyne. Ten ware dan dat de Pausche
Priesters haer selue in de sake schuldich
bekenden / sy souden so scherp niet ver-
biedē de Misse t'ondersoeckē. De welke
alose met Gods woort neerstelick ouer-
lept is / so wertse met alle haer stucken be-
uondē niet anders dā eenē grouwel voor
God te wesen. Ghelijck wy in dit schrift /
door de ghenade Gods / bewijisen sullen.
Ende op dat een yegelick t'misbruyck
des Nachmaels Christi in de Roomsche
Kercke verstaen / sullen wy oock zyn recht
ghebruyck wtleggghen / op datmē niet al-
leen t'quaet verwerpe / marc oock aenne-
me dat goet is. Waer in vele menschen
huyden s'daechs sondighen : Die haer la-
ten duncken / goede Christenen te zyn / al-
leē om datse t'misbruyck der Roomscher
Kercken verstaen. Want wy moeten des
Koning Davids vermaninghe volgen /
als hy spreekt: * Keert af van den quade /
ende doet dat goet is.

Maer

Maer eer dat wy tot de handelinghe fol. 127
des Nachmaels des Heeren komen / is
grootelick van noode / dat wy van de Sa-
cramenten in't generael wat schriuen/
waer sonder het niet moghelick is / gron-
delick te verstaen / datmen vanden Nach-
mael des Heeren handelen sal. Daerom
begheere ick van den Christelicken Leser/
dat hy dit eerste deel van de Sacramentē/
neerstelick ouerlegghe / op dat hy haer
recht ghebruyck / dat grootelick verdone-
kert is gheueest / te beter begriype.

¶ Wat een Sacrament zy, ende hoe
datmen dat neerstelick onders
houden moet.

Het II. Capittel.

TWerschiil in den handel der Sa-
cramenten / is voor een groot
deel by de menighe daer wt ghe-
sproten / dat sy niet verstonen / wat het
woort Sacrament / eygentlick beduydde.
Daerom zyn beduydinghe wy voor alle
dinghen verclaren moeten. Wanneer wy Wat een Sa-
crament zy.
dan van de Sacramentē der Wercken spie-
ken / so verstaen wy by den name des Sa-
craments / een heylighe oeffeninghe der
Ghemeynte / van God inhestelt: die gele-
gen is in sekerer wtwedige Ceremonien.

S iij ende

Capit. 9. ende kattendighe geestelike verborghen-
heden om den ghelooighen voor oogen
te stellen / ende te beseghelen de goetwil-
licheyt Gods t'haerwacrtē / door Jesum
Christum den Heere.

¶ Sacramēt
is een oeffe-
ninghe.

Dese beschrijvinghe des Sacraments /
moeten wy nu by stucken ordentlick exa-
mineren / om gheheel den handel der Sa-
cramentē claerder te maken. Voor alle din-
ghen sullen wy dan hier merken / dat het
Sacrament ghenaeemt wert te wesen een
oeffeninghe ende werckinghe. Waer dan
gheen oeffeninghe is / daer can oock geen
Sacrament wesen. De wtwendighe Ele-
menten der Sacramentē zyn dan eygent-
lick dat Sacramēt niet / hoe wel dat sonder
haer het Sacrament niet wesen kan. Also

Gen. 17. b. 11 de * voorhuyt die in d'oude Kercke afghe-
smeden wert / was den zeghel der gherech-
tichert des gheloofs niet / noch oock het
mes: maer de besnidenisse ende afhou-

Exod. 12. a. 5. winghe des voorhuyts. * Ende alle onbes-
finette Lāmekens waren den doorlijt des
Heeren niet / maer alleen het slachtē ende
eten van sommighe onbeuleckte Lāme-
kens ten sekerē tijden des iaers / na het be-

Eph. 5. e. 26. uel des Wets gebruyct. * Also het water
is eyghentlick het Sacramēt des Doops
niet / hoe wel den Doop daer sonder niet
gheschieden can / maer het besprengē des
waters

waters na de insettinghe Christi. T'selue Fol. 13.
moetē wy van t' broot en wijn des Nacht
maels oordeelen. Maer hier moetmen **T'sacramēt**
wel mercken / dat niet alle oeffeninghen **is eē heylige**
oeffeninge &
Sacramenten Gods zyn / hoe wel sy eeni **Ghemeyntē.**
ghe ghelickenisse met de Sacramenten
hebben. Want sy moetē heyllich zyn / ende
in de Christeliche Ghemeynte / na Gods
woort volbracht werdē. Also is 't geenē
oprechten Doep / als yemant op een stel-
lage / of in een stoue / ghewasschen wert.
Noch was oock geen Sacrament der be-
snidenissen / als David der Philistinen
voorhupt affneet / ghelich oock de Besni-
denisse der Joden ende Turcken hynden
s' daechs gheen Sacrament is. Also oock
de hoeknissen der Papisten / ende het da-
ghelicks nuttē des broots ende wijns te-
ghen hongher ende dorst / salmen voor
t' Sacramēt des nachtmals Christi niet
houden. Want de heylighe oeffeninghe
des Sacramēts / heeft een sonderlich ghe-
bot Gods / evghen beloften / ende een aen
ghebonden conditie der salicheyt: So dat
de verachters des selso / wtghesloten wer-
den vanden ewighen leuen: d'welck van
de voorschreuen oeffeningen niet gheseyt
mach werden. Daer bouen so heeft t'Sa-
crament noch een ander aengebonden
conditie / namlieck / dat het een heylighe

1. sa. 18. g. 27.

Capit. 5. **Oeffeninghe der Gemeente** 3v: dat is, die van de gantsche Gemeente gheschiede/ ende sy in haren dienst ende macht ghestelt. Aldus werden van t'ghetal der Sacramenten wtghesloten: Ten eersten, de Capelmiffen / huysmiffen / ende hoerkmiffen / de welke alleen van eenen ghehuerden Priester gheschieden. Ten anderen, de heylighe werckinghen Gods, de welke hoe wel sy ons zijnder goetheyt in Christo vermanen, so zyn sy nochtans in de macht der Gemeente niet ghestelt,

Gen. 9. v. 13. maer alleen in de syne. * Als den sieghen-
† Exo. 16. v. 4. hoghe inde locht te late verschynen, † dat hemels broot de Israclite in de woestijne te reghen was: die in t'ghetal der Sacramentē daerom niet besloten mogē wesen.

Het Saerament moet vā God ingheset wesen.

Hier toe so moet het Sacrament een werck zyn van God ingheset. So wat dan in de Gemeente ghehouden werde d'welck God niet heeft ingheset, mach gheenlins een Sacrament genoemt werden, hoe langhe tijt dat het oock in t'gebruyck soude moghen hebben gheweest. Ende tot dese nauolghende condittien, sal men bekennē of een Sacrament vā God 3v ingheset. Namelick, so het in de schriftuere beschreuen hebbe zyn wtwendighe Ceremonie, zyn inwendighe verborghentheyt, ende seker eyndē, Waer af wy in de twee

twee navolgende Capittelen breeder spre Fol. 14.
ken willen. Waer af men dā in de Schrif-
tuere geē Ceremonie bewūfen kan/ noch
mysterie/ noch eynde/ dat heeft geen god-
like infettinghe/ en mach daerom gheen
Sacramēt gerekent wesen: als de besnijde-
nisse der Turckē/ het vermsel der kindere/
onder de Romanistē / ende dier ghelucke.

Hier in zyn wy oock vermaent van de De weerdie
grootte weerdicheyt der Sacramenten/ de heyt der Sa-
welcke alleen God voor een infetter heb-
cramenten.

ben/ ghemerckt dat alle dinghen van we-
ghe haers infetters geacht werden. Ende
hoe wel datse vanden menschen wtghe-
deyt werden / so zyn sy daerom niet der
menschen/ maer Gods Sacramentē ghe-
heeten / dien sy tot eenen infetter hebben.

* Also den doop Joannis wert ghenaemt Mar. 11. d. 30
wt dē hemel te zyn. Desgelijcx het woort/ 31.

al is't dat het door de menschē verōdicht
wert/ * daerom is't niet der mēschē/ maer 1. The. 2. c. 13

alleen Gods woort gheheeten. Sy soude-
ghen dan grootelick/ so vele als daer in de
oprechte wtdeelinghe der Sacramenten/
die ontweerdicheyt der menschē meer aen-
sien/ dan God/ de welke haerder infetter
ende oorspronck is.

Daer bouen wert hier gestraft die on-
godlichheyt der ghener die de Gemeente
Christi/ van alle gebruyck der Sacramen-
ten

Capit. ij.
Men moet
het gebuyck
der Sacra-
mentē honden

len willen bedouen / als of God / die bu-
uen al goet ende wijs is / vet tot zijnder
Schemeynten schadelick of wat te ver-
gheefs lichtueerdelick inghestelt hadde.
Dese blinde menschen verstaen niet / dat
de Sacramenten banden beginne des we-
reits aen tot nu toe / van God tot een son-
derlinghe gunste tot dē menschen / inghe-
stelt sijn. De welcke mensche / hoe wel sy
God vreesende sijn / nochtans sijn sy men-
schen: dat is niet menschelicker krackheyt
behanghen / so datse de Godlike welda-
den haerl vergeten / ende totter wanhope
of t'betrouwen der menschelicker gerech-
ticheyt / Achtelick vallē. Om welcker ghe-
breken wille / heeft God niet synen woor-
de ons niet alleene willen te hulpe komē /
maer oock niet wtwendighe heylige oef-
feninghen / namelijk der Sacramentē: de
welcke ons krachtelick vermanen / der
goetwillicheyt Gods t'onswaert in Chri-
sto / op dat wy niet wanhopen / of tot ons
eyghen / of ander creatueren verdiensten
(waer toe wy door de verdouen natuere
grootelick gheneghen sijn) loopen soude.
Alle de ghene dan / die de onderhoudinge
der Sacramenten / in de Schemeynte ver-
achten / die bekenne haer krackheyt niet /
noch Gods goetheyt in sijn insettinghe.
So verblint en ondanckbaer sijn sy. Hier

mach

mach doch niemant hem des volmaeckit. *fol. 17.*

hepts zins gheloofs vermetē/het welke
so langhe groent / als wy leuen. Houen
dien / so is't den rechten aert des geloofs
Gode ghehoorsaem te wesen / ende niet
met hem te stryden. Dit bewyssen ons die
exempelen der Heplighen. * *Wanneer is*
Abrahā besneden/ende † *Cunuchus met*
* *dē kercker Meester gedoopt: Is't niet,*
als sy ghelooft hebbe? † *Doek heeft Pau*
lus den ghelouighen vā *Corinthen dat*
Nachtmael gheordineert / ende heeft ver-
maent, dat hem een vegelick te voren sou-
de ondersoecken / ter hy van den broode
eten ende van den kop drincken soude:
Maer dat ondersoecken kan sonder ghes-
looue niet wesen. So wert dan het ghes-
looue totten rechtē gebruyck des Nacht-
maels van Paulo geepscht; so datmen on-
der het dechsel des geloofs / het gebruyck
des Nachtmaels niet verwoypt kan. Hier
wt is't dā klaer bijschelick, dat sy geē ghes-
looue (d'welck Gode ghehoorsaem is) heb-
ben / so vele als'er onder het dechsel eens
verkeerts gheloofs / alle oprecht gebruyck
der Sacramenten ongodlick verwerpen.

Dat in alle Sacramentē twee ding-
ghen te aenmercken zijn.

Het III, Capittel.

Alle

Rom. 4. b. 11

Gen. 17. b. 11

† Act. 8. g. 39

* Act. 16. f. 32

† 1. Cor. 11. e.

23. 24.

Alle Sacramentē Gods, so wel
der Prophetischer als der Apo-
stolischer Kercke, staen alder-
meest in twee stucken. Dat een is inwen-
dich, onsielick ende gheestelick: d'welck
de verborghentheyt der Sacramentē, het
mysterie, ende het betreckende dinck ghe-
naemt wert. Dat ander is wtwendich, siel-
lick ende lichamelick: d'welck een teecken/
Ceremonie, en met d'per ghelijcke namen
ghenoemt wert.

Wat de ver-
borghentheyt
der Sacra-
menten 32.

Het mysterie der Sacramenten, is een
vaste toefegghinghe Gods van de ver-
ghiffenisse der sonden, ende des ewigen
leuens, door de gemeynschap der verdien-
sten des lichaems ende des bloets Christi.
Ende wert daerom inwendich, onsielick
ende gheestelick ghenaeemt, dattet alleens-
lick metten ghelocue, ende niet met eeni-
ghe wtwendighe sinnen begrepen mach
worden. Also in de Moetsche besnijdenisse
de verborghentheyt was, dat God wilde
haer God, beschermer, hulper, ende Va-
der wesen: ende dat om Christus wille,
die de voorhuyl onser verdoemenisse af
houwen soude.

Col. 2. v. 11.

Wat het teec-
ken in de Sa-
cramentē 32.

Het wtwendich dinck in de Sacramen-
ten, is een wtwendich werck, dat voor der
mensen ooghen gheselt is, en geschiet
na de forme van God door zijn woort in-
gheselt.

ghestelt. Also is'er een teecken in de *Gez.* fol. 106
sijdenisse, nanelick, de afhouwinge des
voorhuys op den achtsten dach. In den
Doop, dat besprengen des waters: In het
Nachtmael de nuttinge des broots, ende
des wíns, na de insettinghe Christi.

Dit wtwendich teecken des Sacra- *Wat forme*
ments, is gestelt niet in de bloote elemen- *der Sacra-*
ten, maer in de oeffeninghe ende t'ghe- *menten, men*
bruick der seluer, ende heeft in de Schrif- *houden, sal.*
tuere een voorigheschreue forme, die men
neerstelick houden ende volghen moet: de
wple'se God inghestelt heeft, ende allen
menschen verbodē, de selue na haer goet-
duncken te veranderen, ende vermetelick
te meerderen, oft te minderen. Daerom
sondighen sijn, die hynden s'daechs yet tot
de Ceremonien des Doops toe doen, als
olie, sout, speechsel, ende dier ghelicke.
Dese stouticheyt der menschē in de inset-
tingē Gods, is ontwiffelick een onliden-
like lasteringhe, des straffens weerdich.
Ghemerckt dat gheen Prince (hoe slecht
hy oock sijn) toelaet dat syne insettinghen
vā syne ondersatē verandert werdē: maer
hy straft ter stont de sulcke als verraders.
Woorder so moeten de Godsvruchtige
menschen acht hebben, op de wtwendige
ceremonien der Sacramenten vā God in
ghestelt: *Quermidts dat sijn met haer bren*
ghen

Capit. 1.
De profi-
te-
lichheit der
reacken in
de Sacramē
ten.

1. Joā. 1. c. 7.
Heb. 9. v. 14
Apoca. 1. a. 5
1. Pet. 1. c. 19

Rom. 5. v. 12

gē een seer behaechliche vrucht / ons doo-
een ghelijckformicheyt leydende tot het
gheestelich verstant der Sacramenten.
God wilt niet dat de syne staen sullen in
wtwendige ceremonien: maect meer datse
van de selue / als de bekensie dinghen / ghe-
leydt sullē werdē tot geesteliche die minst
bekent zyn. Want ghelick als het water
van zyn der natueren supuert / ende blust:
Also oock het bespiengen des waters in
den Doop / druckt ons seer sehoon wt van
verborgentheyt / namelick * dat het bloek
Christi ons supuert van alle sonden / ende
bluscht wt den onsteken toom Gods te-
ghen ons / ende neemt wech de begheer-
lichheit aller tijdeliker dinghen. Desghe-
lijchs was't oock in de besnijdnisse. Wā
ghelick als de voorhuyp met den messe
wert afghesneden / also moeste Christus
door t' vergieten zyns bloets onse verdoe-
menisse ende sonde / * die vā Adam in alle
mensen is voortghegaen / wech nemen
ende afhoutwen. In sulcker manieren mo-
ghen de Ceremonien aller Sacramenten
wtgheleyt werden.

Hier wt blijktet oock / hoe grootelicks
dat sy dwalen / die daer segghen alle cere-
monien der Sacramenten onprofutelicks
te zyn / de wile sy ons / die van natueren
traech zyn / tot sulcke een verborgentheyt
leyden,

leiden. Ende op dat dese wtwendighe **Col. 17.**

remonien ons te meer roeren ende te lich:
telicher leiden souden tot de verborgent:
heden der Sacramenten, heeft God door
zijn godlike wijsheyt, haer de namen der
gheesteliker dinghen ghegeuen, die daer
beduydt zijn: niet op dat hy een in des an:
ders natuere veranderen soude, maer om
dat hier door het sonderlick gebruyck der

teekenen beter verstaen mocht werden.
So wert dē Doop genaemt^r het badt der **Col. 3. b. 5.**
wedergeboortē, om dattet de wederghe
boorte die door Christum gheschiet, wt
drucht. En de besnijdenisse^r den bont, om **Gen. 17. b. 14**
dat se des bonts teekenen was, daer door
God wilde Abrahams ende zijns zaets
God zijn. Ende sulcx moetmē oordeelen
van alle andere teekenenē der Sacramentē.

So is't nu dan blyckelick, datter twee
dinghen van noode sijn, om een volcomē
Sacrament te maken: namelick, een wt:
wendige Ceremonie, ende een inwendich
mysterie oft verborghentheyt. Hadde dit
van alle menschen neerstelick ghemerckt
gheweest, wy souden min twist vanden
Sacramenten hebben.

Van het ghebruyck ende eynden
der Sacramenten.

Het IIII. Capittel.

C

Wels

Vele hebben d'uerfchelick ghe-
 dwaelt in't wtleggheuen des ghe-
 bruychs der Sacramenten / de
 wyle de sommige meer / de ander min dā
 het recht is / den seluen toeghegeuen heb-
 ben. Maer God wilt dat dese zyn insettin-
 ghen staen sullen binnen haer weerdighe
 eynden van hem inghestelt: ende strafftse
 alle / so wel die ter rechter als die ter linck-
 2. sam. 6. a. 7. ker hant afwijcken. * Dauid heeft geson-
 dicht met de syne / wederbrenghende de
 3. sam. 5. l. 9. Arcke des Heerē anders dan het betaem-
 ende. 6. d. 19. * Om het misbruyck der Arcke / zyn
 2. sam. 6. a. 6. strafft: * maer oock Ose ghedoodet. Also
 wilt God datmen de Sacramenten / noch
 onder / noch bouen haer weerdicheyt hou-
 den sal. Anders werdē sware straffen vā
 hem / der Kercken opghelept. Op dat wy
 van den toorn Gods niet verwecken / sul-
 len wy den Sacramenten dat haer eygen
 is / toegheuen: namelick / ten eersten dat se
 de goetheyt Gods t' onswaert in Christo
 De eyndē v̄ versegghelen / en̄ voor ooghen stellen. Ten
 Sacramētē. anderen / datse ons in een gheestlick lich-
 aem vereentigen / ons van alle afgodische
 vergaderinghe afscheydende. Ten laet-
 sten / is de gantsche Ghemeente haers
 dienstis so wel tot God als tot haren nae-
 sten / daer door vermaēt. Vā alle dese eyn-
 den

den der Sacramenten, willen wy Iher by: fol. 18.
 sonder niet handelē, maer alleene van het
 sonderlickste, namelick, hoe dat daer door
 de goetheyt Gods totten menschen ver-
 seghelt wert om Christus wille. Waer in
 men alder eerst merckē moet, datter geen
 swaerder versoekinghe des Duyuels te-
 ghen de ghelouighe zijn mach, dan als
 hy'se bestrijdt met wanhope van de berm-
 herticheyt Gods, om haerder sonden wil-
 le. Teghen welke versoekinghe wy stel-
 len moeten, alle beloften der ghenaden
 Gods t' onswaert, door de verdienstē des
 Heeren Christi Jesu, door den welcken
 onse sonden vergeuen zyn, en dat eewich
 leuen gheschoncken, hoe wel wy, vā ons
 seluen niet dan verdoemenisse verdienen.
 En om dat ons ghelooue hier seer krack-
 pleecht te wesen, heeft God wtwendige
 ceremonien der Sacramenten den belof-
 ten toeghedaen, die ons als zeghelen, de
 goetheyt en barmherticheyt Gods t' onswaert
 in Christo, door de kracht des heylighen
 Gheests versegelen, de welke ver-
 seghelinghe is de opperste eerlicheyt der
 Sacramenten. Den gront deser leerlinge
 hebben wy wt Paulo, die t'voorneemste
 ghebruyck der Besnydenisse, naemt eenē
 zeghel der gerechtichz des geloofs. Waer
 wt souermits dat de kracht ende natuere

wat het vooz
 neemste ghe
 bruyck der
 Sacramen-
 ten 38.

Rom. 4. 11.

Capit. 4. aller Sacramenten een is) claerlich bekent
wert, dat het sonderlichste ghebruyck der
Sacramenten is, te versegghen de belof-
ten van der ghenade Gods, tot ons door
de verdiensten Christ.

Het gebruyc
des Sacramen-
tes, is als het
gebruyck der
zegghen.

En om hier af breeder verstant te heb-
ben, moet men hier neerstelick aenmercken
wat het officie der segghen is in werliche
saken: namelijk dat se den brieuen werde
aenghehangen, niet op dat se geuen sou-
den dat in de brieuen wtghedruckt wert
(want wy dit te voren wt mildicheyt des
gheuers hebben) maer op dat se de ghe-
schiedde ghisten versegghen, en alle quaet
bedroch ende twiffelinghe wtvluytē sou-
den. Also gaet het toe inden handel onser
salicheyt, die ons in Christo de heere in
der eewicheyt voor des werelts grōt ghe-
gheuen is, ende wert ons wtgedruckt in
den brief der heyligher Schriftueren, der
Propheten ende Apostelen. Ende op dat
dese onse salicheyt door geen bedroch des
Duyuels of des werelts van ons ghenom-
men soude werden, so is se van God ver-
segghelt met Sacramenten, niet dat eenige
onghestadicheyt zijnder beloften is, maer
alleen om der krankheyt ons gheloofs
wille, waer door wy haest tot wanhope
vallen. Men derf oock vā God in zijn be-
loftenissen gheen valsche bedroch vreesen,
maer

Eph. 1. 8. 4.
Mat. 25. 6. 34
1. Tim. 2. 4

maer van Satban ende zijn dienaers / die Kol. 19

dese belofte der ghenaden in de verdienste
Christi soecken wech te nemen / of te min-
ste / door het toedoë der menschelicker ver-
diensten / te verdonkeren. So is van het
sonderlickste eynde der Sacramenten / de
belofstemissen der ghenaden in Christo te
beseghelen / door den heyligen Gheest die
daer Christum in alle syne instellinghen
eewelick is vereerende. Van de verseghe-
linghe des heylighen Gheests machmen
Paulum lesen tot de Ephe. en Corinthē.

Ephe. 1. 4

2. Cor. 5

Wt het voorszeyde is 't claer / datter seer
vele grootelick dwalen / niet recht van den
bruyck der Sacramenten oordeelende.
Waer wt namaels groote sware dwalin-
ghen volghen. De sommighe maken de
Sacramenten alleen teekenen des men-
schelicken geselschaps. De ander willense
t'onderbrengghen ende te niet maken. We-
derom zijnder ander die de Sacramenten
bouen de voorszeyde verseghelinghe
toegeuen / dat se door de kracht haers ghe-
bruycks ghenade gheuen / dat is verghif-
senisse der sonden / ende de erue des ewi-
ghen leuens. De welke leeringe hoe scha-
delick dat se der Ghemeynte Christi zy-
machmen sien in de Roomsche kercke.
Want hier door heeftmē de kinderen der
Ghemeynte Christi / die voor den Doop

De Sacra-
menten ghe-
uen gheen
ghenade.

Capit. 4. ghestoruen zijn/verdoemt. Sy hebben op den Doop ghestaen/ als de verdoelde Joden op de Besnijdenisse. Hier wt is oock ghesproten dat hoopen en vercoopen der Nissen/ende dier ghelijcke vele. Houen dien/so is dese leeringhe met der heyliger

Rom. 3. d. 18

eph. 2. b. 7. 8

Gala. 3. b. 11.

Schriftuere niet ouer een comede. " Wāt de heylighe Paulus ouer al leert / dat de mensche gherechtuaerdicht wert wt ghenade sonder de werckē des Wets. Maer nu werden van den seluen Paulo/ de Sacramenten in het ghetal der wercken ghetelt. Daer toe ghetuycht de Schriftuere/ dat de Sacramenten alleene toebehooren den ghenen / die te voren in de ghenade

Gen. 17. b. 11

Rom. 4. b. 11

Gods ontfanghen zijn. Abraham is niet besneden gheworden / voor dat God zijn God was. Wy lesen oock in de wercken der Apostelen/ dat niemāt voliarich zijnde/ ghedoopt zy gheweest/ voor dat hy in Christus in gheloofde/ ende hem met den

Ephe. 3. d. 17

monde beledē hadde/ " maer door het ghe- loouē woont Christus in onse herten. De kinderen der Hebreen souden in voortijde niet besneden hebben gheweest/ noch der Christenen kinderkens souden hynden s'daechs niet gedoopt werdē / warē sy na de belofte Gods/ niet heplich gehouden.

1. Cor. 7. c. 15

Voorder so is't oock hier wt opēbaer/ dat in de ceremonien der Sacramenten gheen

gheen ghenade ghelegen is / of door haer: Kol. 2. 9^a
Der kracht ghegheuen wert / om datter
daer veel der teekenen ende ceremonien
deelachtich zijn / die daer en tusschen der
Godlicker genaden niet deelachtich zijn.
* So zijn die van Sichem besneden ghe- Gen. 34. c. 24
worden. † Simon Magus gedoopt zijn: Act. 8. b. 3
de / heeft gheen deel mettē Apostelen ghe
hadt. Van den Israeliten ghetuycht Pau- 1. Cor. 10. 2. 2
lus / dat hoe wel sy door de Zee / ende de 3. 4. 5.
wolcke ghedoopt waren / ende alle een
gheesteliche spijse ghenut / en eenen gheest
lichen dranch ghedroncken hadden / God
gheen behaghen aen vele van haer had-
de / maer dat sy in de woestyne verflaghen
sijn gheweest.

Hier werpen sy teghen / ter versterckin
ghe haerder opinie / de Sacramētische for-
men van spreken. By den welcken het
schijnt / dat de ceremonien der Sacramen-
ten wert toeghegheuen / als oft sy ghenade
gauen. Also wert het Paulo gheseyt
van Ananias / * Staet op / en wascht uwe Act. 22. d. 162
sonden af: En de Besnidenisse wert ghe-
naemt / * den bondt des heerē. Maer wy Gen. 17. d. 10
hebben bouen gheseyt / dat de Sacramen-
ten in twee stucken ghelegghen zijn: name-
lick in de wtwendighe ceremonien / ende
gheesteliche verborghentheden.

Ende men mach hier niet dencken / dat

Capit. 4. de heylighe Gheest sodanighe maniere
van spreken gebruyckt, om dat de inwen-
dighe ende wtwendighe dinghen nature-
lick samen gheuoecht werdē / als of het
een met den anderen lichamelick ghebon-
den ware / oft dat het teecken in hem besto-
te het gheue datter beteechēt is / maer om
de nauolghende oorsaken. De eerste is de

Waerom de
wtwendighe
teekene der
Sacramen-
ten ontfaen
den naem der
inwendiger
dinghen.

Exo. 12. v. 11.

insettinghe Gods / want als hy eenighe
teekenen tot een bysonder gebruycki in-
stelt / so gheeft hy haer eenen nieuwen na-
me / namelick / der beteeckender dinghen /
op dat de meyninghe der godlicher inset-
tinghe te beter verstaen mach werden.

Also het Paeschlā, om dattet tot een nieu-
gebruyck ingestelt was / so heeft het van
de beteeckende dinghen / eenen nieuwen
naem van God vercreghen / ende is ghe-
naemt den doorlūt des heeren . Na deser
wyse het besprengghen des waters inden
Dooch / ende het ontfangghen des broots
ende wīns in het nachtmael / om dat sy
van Christo inghestelt sijn / om te betee-
kenen gheestelike dinghen : so hebben sy
van wegghen der insettinghe Christi / niet
we namen ontfangghen. Want den Dooch
is ghe-naemt* het badt der wedergeboor-
ten / en het nutten des broots en wīns
in het nachtmael / het lichaē Christ ghe-
brocken / ende bloet vergoten. Ten anderē /

Cicum. 3. v. 5

het

het wtwendich ende inwendich dinck der *Fol. 21.*
 Sacramenten, werden gheseyt t'samen
 gebonden te wesen, om het aenschouwen
 des gheloofs in haer recht ghebruyck.
 Want een ghelouich herte siet in de oef-
 feninghe der Sacramentē, niet alleen op
 de wtwendighe teekenē/maer veel meer
 op de inwendighe verborgentheden. Sa-
 uen dien hebben de teekenē den naem
 der beteekender dinghen, om de ghelijc-
 kenisse die tusschen de wtwendighe ende
 inwendighe dinghen is. Also hebben wa-
 ter, broot, ende wijn/met den bloede ende
 lichame Christi eenighe ghelijckenisse.
 Ten laetsten, om de voorhoudinghe der
 gheestelicker dinghen. * Also wert de *Gen. 17. b. 12*
 snijdenisse eenen bondt ghenamē / Om
 dat het des bondts teekē is. * Het Paesch *Exo. 12. b. 11*
 lam den doortit, * Christus den steen, *† 1. Cor. 10. 2. 4*
 Welck ghebruyck van spreken, te wetē/
 dat het teeken om zyn beduydinghe ont-
 fangt den name des dincks, datter betee-
 kent wert. is inder Schriftueren, en oock
 onder de menschen seer ghemeyn. * De *Name. 19.*
 Goode koe, wert de sonde genamē, † het *Exo. 24 b. 8*
 bloet daer met Moses het volck bespreng-
 de, het bloet des Testaments. * Christus *Joan. 15. a. 1.*
 den wijngaert, en der gelijcke. De welke
 maniere van spreken in de Schriftueren, *Epi. 23 §. 102*
 oock Augustinus bekent. Ende onder de *Joan. 63.*

Capit. 4. menschen eenen trouwrick / wert om zijn-
der beteckeninghe wille / de trouwe ghe-
naemt. Also de beelden der Koninghen /
ontfanghen nieuwe namen van haer be-
dudpinghe. Ende eenen rekenpenninck
outfangt den name der sommen die hy in
de Rekeninghe beteckent.

Hier wt is't licht te oordeelen / in
wat meyninghe gheseyt wert tot Paulo /
Act. 22. d. 16. Wascht af uwe sonden. † De Besnide-
† Ge. 17. d. 11. nisse is eenen bont / &c. Want het zijn si-
guerlike spruecken / allen Sacramenten
ghemeyn. In de welke het wtwendich
tecken ontfangt / niet de natuere des be-
duddden dincks / maer alleen den naem /
ende dat door de instellinghe Gods / door
het aenschouwen des gheloofs / door de
ghelicknisse ende bedudpenisse. So wie
dat neerstelick aenmercken wilt / sal lich-
telick veel sware questien inden hadel der
Sacramenten neder legghen.

Het geloone Hierentusschen bekennen wy wel dat
groeyt in't het ghelouue toe neemt / ende opgroeeyt
ghebruyck d. in het oprecht ghebruyck der Sacramen-
Sacramente. ten. Maer dat is door de kracht des heylighen
Gheests / die niet toelaet dat de in-
settinghen Gods / in de ghelouigen ydel
bliuen. De welke Godlike kracht niet
in de wtwendighe oeffeninghe / maer in
de herten der ghelouigen werckt. Ende
wert

woert niet eerst in de herten gheuoelt / als **fol. 22^e**
wv de Sacramenten ghebruycken : maer
doek te voren ende na / also het den heylig-
ghen Gheest belieft / zyn gauen na zyn **1. Cor. 12. 8 7**
goetwillicheyt wt te deelen.

So is dan dit het eerste ende het voor-
neemste ghebruyck der Sacramentē / na-
melick de ghenade Gods / niet te geuen/
maer te versegghelen / in de ghedachtenisse
bringhen ende als voor ooghen te stellen /
op dat voort aen gheen twüffel in ons zy
van de goetwillicheyt Gods onswaert
in Christo Iesu. In't korte / dit is het ghe-
bruyck der Sacramenten indē handel der
menscheliker salicheyt / dat der zegghelen
is in hanteringhe der wereltcher dingen:
die inder waerheyt niet gheuen / maer be-
uectighen alleene de ghiste / ende beseghe-
lense. Ende dat sy somtijts geheerten wer-
den / wat te gheuen / is niet eyghentlick
ghesprokē / maer alleen om dat sy de ghis-
te versegghelen . Also machmen oock hee-
ten de Sacramenten te gheuen ghenade /
om dat sy de selue versegghelen . Ende dit
sal ghenoech gheseyt zyn van het ghe-
bruyck der Sacramenten.

¶ **Wien de Sacramenten**
toecomen.

Het V. Capittel.

Tof

Capit. 5.
De Sacra-
mentē behoo-
ren allē kin-
deren Gods
toe.

Ephe. 5. t. 26

T Et meerder verclaringe der Sa-
cramentē, dient grootelick te on-
dersoecken / wien sy toekomen.
Hier leert ons de Schrifstuere, datse de gā-
sche Ghemeente / ende ecnē pghelicken
van haren lidmaten toe behooren: 'en zy
dat het openbaer en wtgedruckte Woort
Gods, oft eenighe anderen noot dat ver-
biede. Daer is gheen twijffel aen, of de ze
ghelen behooren hem toe, wien de ghiste
ende der ghisten brieuen toe komen. So
getuycht Paulus, dat Christus zyn Ghe-
meente ghewasschen heeft / metten bade
des waters, door het woort. * Alle onghelou-
uighe dan, dien de gauen des ewigen
leuens niet toe behooren / salmen van de
ghemeenschap der Sacramenten wtslyp-
ten. Gheen Koninck of Prince soude de
versnaders zinder gauen / synen zeghel
willen gheuen: maer gheeft dien alleen,
die syne gauen niet verwerpē. Also God
handelende met ons menschelicker wyse
ende na zinder barmherticheyt en vrien-
delicheyt / met ons stamelende / geeft al-
leen synen kinderen / te weten, allen ghe-
loouighen / den zeghel zinder barmher-
ticheyt, namelick, de Sacramenten: waer
van hy de onghelouige is weerende, die
gheen deel zinder goetheyt hebben.

Maer hier spruyt een ander twijffelin-
ghe

ghe wt / wie men voor gheloouighe hou: **Fol. 27**
den sal / diemen de zeghelen der gherech: **Wie daer ge**
ticheyt des gheloofs / namelick / de Sacra: **loouige zijn,**
menten / geuen sal. **Maer is't dat wy hier** **die de Sacra**
aen sien het fundament des rechten ghe: **menten toe**
loofs / te weten / de belostenisse der ghe: **komen.**
schenecker salicheyt om Christus wille /
*** in den welcken alle belosten zijn** **Ja ende** **2. Cor. 1. v. 20**
Winnen: so sullen wy beuindē / dat sy Chri:
stenen ende Gheloouighen ghhouden
werden / in het oordeel Gods en der Ghe
meynte / so veel als daer kinderen Gods
zijn / * welcken de belostenisse der ghen: **Gala. 3. v. 8**
den toebehooren / sy zijn ionghe kinder:
kens oft volwassen / man of wif . Want
een geloouich mensche / is so veel / als een
die Christo toebehoort / die door hem ver:
ghiffenisse der sonden heeft / ende also is
door Christum een kind Gods. Want dat
het ghelooue so hooghe in der Schriftue:
ren ghepresen wert / is alleen om dat het
in Christo ghegrondeert is / door wiens
verdiens ten wy zijn kinderen Gods / nieu **Gal. 3. v. 7**
we Creatueren / herboren / * Abrahams
kinderen / ende gheloouige / sonder eenich
onderscheyt der wtwendigher dinghen:
Als wt de schriftē Pauli ouer al verstaen
mach wesen . Dese leeringhe sal clarder
blijckē / is't dat wy verstaen / datter twee: **Tweederley**
derley Christenen ende gheloouighen in: **Christenen.**
der

der Gheueynthe Christi zyn, de eene me-
 ter daet, de ander door toeschryuinghe, en
 toerekeninghe. Met der daet heeten sy
 gheloouich te zyn, die in het volcomē ou-
 derdom, het ghebruyck des verstaets heb-
 bende, de weldaet Christi door het geloo-
 ue, in het herte bekennen, ende dat met de
 monde belijden. Dese alleene onder de vol-
 wassenen, ende met verstaede begaest, sal-
 men de Sacramenten mede deelen, om
 dat men se wt haer belijdenisse houdt op
 Christum te staen, ende door zyn verdien-
 sten salich te wesen. Die andere, die volia-
 rich zynde ende verstant hebbēde, de wel-
 daet Christi, door t'ghelooue niet beken-
 nen, noch metten monde belijden, moeten
 wy achten voor ongheloouich ende ver-
 achters der goetheyt Gods. Maer die
 werden door toeschryuinghe gheloouich
 ghenamē, den welken haer sonden (hoe
 wel sy met der daet niet gheloouen noch
 belijden kunnen) niet toegherekent wer-
 den, maer werden lidtmatē der Gemeyn-
 ten ghehouden, om den wille des bonts
 Gods in Christo met haer, wt louter ghe-
 naden: de wyle by haer gheen verachtin-
 ghe Gods is, ouermidts sy metter daet
 niet gheloouen, noch belijden kunnen,
 door t'ghebreck des ouderdoms oft ver-
 staets. Als ionghe kinderen, doouen, en
 sotten.

sotten inde Gemeynthe Christi zijn. Men Fol. 24
moet wel merken/wat Christus spreekt:
Die niet (seyt hy) gheloouen sal/sal ver- Mar. 16. d. 16
doemt werden. Maer de ionghe kinder-
kens/doouen ende sotten/ de wijle sy met
ter daet niet gheloouen konnen / is van
noode dat sy door toeschriuen geloouich
gherekent werden / t'en zy dat wy se ver-
doemen willen: dat van een Christen her-
te verre zijn moet: dat wel bekent / dat dit
ghebreck daer door sy metter daet niet ge-
loouen konnē/haer niet toegerekēt wert/
om Christus wille/ die na het ghetuygen
Esaiē/alle onse krāckhedē op hē genomē Cla. 53. b. 48
heeft. En wāt hy de sekue op hē niet geno-
mē hadde/so moestē wy met alle kindere/
dwafen en doouē ewelic verdoēt wesen.

Maer om dat vanden kinderen een Aan de Sa
groote twiſſelinghe mochte opgheresen licheyt ende
hebbē/ so heeft de schriftuere daer af claer Doop d kin-
ghetuyghenisse ghegeuen/ dat sy in haer deren.
kranchheyt Gode behaghen / en daerom
gheloonich door Christum ghhouden
werdē. Want God heeft een ewich ver-
bont ghemaeckt met Abraham aller ghe Gen. 17. b. 12
loouigen vader/ en met synē zade/ dat hy Rom. 4. b. 11
zijn en zijns zaets God zij wilde. D'welck Gala. 3. c. 16.
verbont Christus door zyn doot niet ghe Acta. 2. f. 59
broken / maer veel meer versterckt heeft /
Want hy heeft de kinderkens omgehelst/
spres

Capit. 5. sprekende, dat het rijke Gods sulckē toe
Mat. 18. a. 30 behoort. Ja, * heeft die selue kinderkens
Mar. 10 b. 14 voor ghelouighe ghehouden / niet door
de daet, maer door toeschrijvinghe: ghe-
merckt dat de kinderkes metter daet niet
ghelououen konnen. Want sy de belofte-
niffen Gods niet verstaen noch begriepē
konnen. * Waer sonder het ghelouue met
Ro. 10. b. 10. der daet, niet zyn mach. Also werdē oock
1. Cor. 7 c. 14 van Paulo, der Christenē kinderen, hey-
lich ghenaeamt, niet met der daet, maer al-
leen door toeschrijvinghe.

Mat. 28 d. 19. Ut de sendinghe der Apostelen van
Mar. 16. c. 15 Christo beuolen, dat sy in de gansche we-
relt dat Euangelium allen creatuerē spre-
ken souden, is 't clær, * dat Christus / die
Luc. 19. b. 10 ghecomen was om te soecken ende salich
te maken, dat verloren was, vergiffenisse
verworuen heeft, niet alleen den volwas-
senen, verstant hebbende (t'en sy datse die
verwerpen) maer allen creatuerē / die der
sonde te voren onderworpen waren: Als
de kinderen, dootē, ende dwaasen zyn, den
welcken (na het beuel Christi) hoe wel sy
de kranckheyt der natueren onderworpe
zyn, so dat sy metter daet niet ghelououen
konnen, dat Euangelium, dat is, vergif-
fenisse der sonden, ende dat ewich leuen,
toebehoort, niet min dan den volwassene
met verstande begaest: Ende als daerom
den

den Doop / een zegel der voozsejder wer: Xvi. 25
dadens Gods, ontfanghen moeten. Van Luc. 14. l. 24
der bruyloft des ewighen leuens, werde Mat. 22. 8. 8e
alleen de verachters ende hypocriten wt-
ghesloten. Maer de wyle de kinderkens,
dooue ende sottē der Gemeynte Christi,
verre van verachtinghe ende gheueynst-
heyt verschepden zyn; sonder twiffel sittē
sy in de bruyloft met alle andere gheloo-
uigē. Dese leeringe wert beueesticht door
Paulum en̄ Sylam, die geuraecht zynde
van der geuangenissen bewaerder, Actu. 16. l. 30
wat hy doen moeste, seyden: Ghelooft in Je-
sum Christum / en̄ ghy sult salich wesen,
ende v gantsche huysgesin. Aldus sprack
Christus, Zacheus huys inghegaen zyn
de: Luc. 19. b. 9
"Huyden is desen huys salicheyt ghe-
schiet. So is dan het gantsche huys der
Christenen salich, heplich, en̄ gheloouich;
Alleen de verachters / ende gheueynsde
hypocriten wt ghesloten. Want der ande-
ren, namelich, der kinderen, doouen, ende
sotten krachthept, neemt Christus op hem
wech, dien dat Euangelium toebehoort,
ende als daerom sy oock de zeghelen des
Euangelij, namelich, de Sacramenten
ontfanghen moeten. Ten zy datter een
wtghedruckt ghebot Gods zy, oft een an-
dere openbare nootsabelichhept, dat ver-
biedede, Als vander Besnydenisse warde

Capit. d. de dochterkens door het gebot Gods ghe-
weert, en de kinderkens aten dat Paesch,
lam niet, ende huydens daechs, nutten sy
het Nachtmael des Heeren niet, om haer
der natuerliker krackhepts wille. Maer
vanden Doop behooren sy geenins wt-
ghesloten te wesen, de wijle noch de krack-
hept der natueren, noch het woort Gods
dat verbiet, maer daer bouen leert, dat

Ephē. 5. l. 26 Christus zijn Ghemeynte gewasschen
heeft met den Bade des waters in het
woort. Nu zijn de kinderkens de ledelē:
der Ghemeynte, ia de alderheplichste,
ende dat door Christum. Maer die by
eenich gheual inder sonckheyt niet ghe-
doopt sijn, die salmen niet doopen, voor
dat se ghelouen in Christum, ende haer
gelooue beliden, na het exempel der Heu-
ligen Apostelen. Waer de gront vā desee
Christelike ende Apostolische leeringhe
huydens daechs wel bekent, min twist en
tweedracht souden wy in der kerckē Chri-
sti hebben. Maer dit sijn de oude listē des
Diuuels, questien in te brenghen van de
wtwendighe teeckenen der Sacramentē,
om also het rechte ghebruyck der seluer
te verdonckeren, of wech te nemen. Also
men spuerē mach in de ghene, die der kin-
deren Doop van der Ghemeynte Chri-
sti verwerpen,

¶ Was

¶ Van het ghetal der Sacramenten. fol. 266

Het VI. Capittel.

N de eygentliche willeggginghe der Sacramentē bouē verclaert, bekent de Gheneynte Christi twee Sacramenten / ende niet meer; den Doop, ende het Nachtmael des heeren. Welck ghetal / Tertullianus / Augustinus, en Rabanus Maurus, die in t jaer ons heere acht hondert en dertich leefde, met ons bekennē. Watmen van de ander vyf Sacramenten der Roomfcher Kercken houdē moet, willen wy in't korte verclaren. Ende ten eerften, houdē wy voor heylighe infettingen Gods, de Ordinarie der Dienaren der Kercken, de Penitencie oft leedtfchap, ende het Houwelick, als sy van den deefem der Pharifcen ghesuyuert werden. Maer voor Sacramenten Christi, machmenfe niet houden: wāt de ordene heeft gheen belofte der ghenaden: de Penitencie heeft geen Ceremonie van God ingheftelt: ende den Houwelicken ſtaet heeft geen van beydē. Dat Papiſſelich vermiſel is in de plaetſe des Catechismi oft der kinder leere ingebracht. Maer nadat wy in onſer Gemeynthe ten grootē

Capit. vi. oorboore van onser sonckheit weder ghe
brocht hebben den Cathecismū, so achten
wy het Pauschelick vermsel niet, want
het van menschen verster is. En of God
gaue, dat in alle Kercken Christi in de
plaetse des versterde vermsels, de kindere
leere wederom inghebracht ende neerste-
lick onderhouden ware, het ghebruyck

Jaco. 1. 2. 14.

Mar. 6. 13

der olie, daer af dat Jacobus mielt, wert
onder de gauen der ghesontmakinghe
ghereken, ende is met den anderen mi-
raculen vergaen. So dat de Ghemeente
Christi nu geen olfsel meer bekenet: ghes-
merckt dat niemant daer door meer ghes-
font ghemaeckt wert: als't in het Paus-
dom klac blyckelick is. Want men siet'er
niet een van hondert becomē die met haer
olte ghesmeert zijn. Sy werden oock niet
ghesmeert vanden Papisfen, om dat sy
becomen souden, maer om dat sy ster-
uende salicheyt ende verghiffe-

nisse der sonden daer door

verworuen souden, de

welcke in Christo

Jesu allee-

ne ghele-

ghen

is.

Dat

Dat ander deel des

Fol. 272

Boecx, van het Nachtmael
Christi.

¶ **Wat het Nachtmael des
Heeren zy.**

Het I. Capittel.

O dat wy de myfterien
ende oorboorticheyt des
Nachtmals des Heere
te beter verstaen / en lich
telicker totter soeticheyt
die daer in verborghen
is / komen moghen / sullen wy in deser or
dene / de sake des Nachtmals des Heere
handelen. Ten eerste / wat dat het Nach
tmal des Heeren zy. Ten anderen / waer
om dat het ingheselt is. Ten laetsten /
welcke die rechte forme zy / t'sclue te ghe
bruyken. So is dan het Nachtmal des
Heeren / een openbare ende heylighe oef
feninghe der Ghemeynste / ingheselt van
Christo de Heere / in de welke hy by het
nuten des broots en des wijns / den ghe
loouighen betuycht / voorhoudt ende ver
seghelt / de ghemeynschap zyns lichaems
ende bloets. In de welke beschryuinghe

Wat het
Nachtmal
Christi zy.

D is des

Capit. 6. Des Nachtmals wy voor al merken sol
 len, dat het een openbare heylighe oeffe-
 ninghe genaemt is. Want hier by werde
 ten eersten alle ghemeyne maeltiden, die
 1. Cor. 11. d. om den hongher te stillen gheschieden,
 30. 219 van de werddicheyt des Nachtmals des
 Heeren wtghesloten: en oock ten anderen
 alle daghelicche Missen, die in capellen
 ende kercken gheschieden, verworpen: die
 niet openbare der gatscher Ghemeyntē,
 maer alleen heymeliche oeffeningen sijn.
 Voorder, so hebben wy in dese beschry-
 vinghe des Nachtmals, dat sijn autheur
 of in setter sy, gheen Propheete, of Apo-
 stel, veel min een Pausselick bisschop,
 Maer Christus de Heere, onse ewighe
 Koninck, Priester ende Propheete. Van
 den welcken het daerom oock sijn naem
 ontfanghen heeft, ende wert dat Nacht-
 mael des Heeren ghenaemt: die oock be-
 uolen heeft, datmen in de Christelicke
 Ghemeynte tot den eynde des werelts,
 naimelick, tot zinder toekoemste, onder-
 houden sal. Welck wy oock niet alder
 neersticheyt geboden sijn te doene. Want
 dat Christus sprecket, [Also dicmael als
 ghy het doet, &c.] geest by met dese woor-
 den [also dickmael] geen vrucht, als wy
 willen, dat te verworpen: maer neemt al-
 leen wech het wettelick ghebot, daer met
 heb

mat. 26. c. 27

Mar. 14 c. 23

Luc. 22 b. 17

1. cor. 11 c. 26

1. cor. 11 c. 26

1. cor. 11 c. 26

1. cor. 11 c. 26

het Paeschlam (in wijs stede het Nach. Fol. 11)
mael ghecomē is) maer eens des iaers op
eenen sekeren tijt ghenut mocht te werde.

So is't oock niet ghenoech / tot de volcomenheyt van de Sacramēte des Nachmaels Christi / de substantie des broots en wijns te hebbē / maer men moet oock het selue nutten. Daarom so langhe / als het broot niet ghebroken / wtghedeylt en ghe nut wert / en de wīn ghedroncken / so is't gheen Nachmael des Heerē. Sy zyn dan grootelich bedrogghen / die het broot achtē een Sacrament te werden met vijf woorden die sy noemen (der Consecratio) die men daer ouer spreccht / sonder eenich breken ende nutten des selfs / na het exempel ende beuel Christi. Ende sy dwaalen oock / die het broot voor een Sacrament achten / als men het opheft / of in het hupskē stelt / of omme draecht.

Souen dien so is't oock openbaer wt dese beschrijvinghe des Nachmaels des Heeren / dat het selue / als alle andere Sacramenten in twee stucken ghelegghen sy: Dat een is inwendich / ende dat ander is totwendich. Dat totwendich / is het eten des gebroken broots / en het drincken des wijns na de insettinge des Heerē. Dat inwendich / is de ghemeynschap des lichaens ende bloets Christi. Maer hier moetmē

Capit. 1. **Wat de ghemeynschap des lichaems ende bloets Christi zy.** Heb. 2. d. 14. Heb. 4. d. 15. **Verstaen / dat de ghemeynschap des lichaems Christi zy tweederley: die eene is vleeschelick / te weten / daer met hy in de delachticheyt des vleesches / ende des bloets der kinderen ghecomen / ende also een warachtich mensche / zyn broederē in alle d'inghen ghelick (* wtghenomen de sonde) gheworden is. Waer in de verborghentheyt zinder menschwerdinghe (die Paulus torten Hebreē beschrijft) begrepen is. Ende moet neerstelick van desen Argumente des Nachtmals verschepde wesen: Die ander ghemeynschap des lichaems ende bloets Christi / is gheestelick / daer toe hy ons roept / op dat wy die van hem ontfanghen souden / gelick hy d'eerste van ons ontfangen heeft. Ende is een ghemeynschap aller syner weldaden / die hy ons in synen vleesche door zyn doot verworue heeft. Waer af hy spreekt tot den Capernaiten. Dese ghemeynschap zyns lichaems versgelt ons Christus in het Nachtmal / als in alle ander Sacramenten des ouden ende nieuwen Testaments: Te weten / dat door de verdiensten zyns doots / ons gheschoncken zy verghiffenisse der sonden / ende dat ewich leuen. Welck mysterie wt de nauwlgende dinghen claerder verstaen sal worden.**

Joan. 6. d.

Joan. 6. d.

Joan. 6. d.

Wal

Wat de eynden des Nachtsmaels Fol. 19.
des Heeren zijn.
Het II. Capittel.

Het gebuyck des Nachtsmaels/
ghelijck als der anderen Sacra-
menten allen / is tweederley: dat
eerste ende voornemste is / om de God-
like genade t' onswaert in Christo te ver-
seghelen: dat ander / om ons van onsen
dienst tot God ende den menschen te ver-
manē. Vanden welcken (so het God ghe-
lieft) sullen wy hier / so veel als t' van noo-
de is oordentlick spreke. Het voornemste
ghebruyck dan des Nachtsmaels des Hee-
ren is / ons voor te houden / ende te verse-
ghelen de gemeynschap des lichaems en
bloets Christi. dat wy aller weldadē zijns
doots deelachtich sijn. Wy werden * alle
kinderen des toorns en der ewigher ver-
doemenisse ghebooren. * Maer Christus
ons vleesch (in d'welck ghesondicht was /
* sonder sonde nochtās) aennemēde / heeft
ons door de verdienstē zijns doots / in het
selue vleesch gheschiet / van de selue ver-
doemenisse verlost / ende de erue des ewi-
gen leuens verworūē. * Hy heeft / dat wy
waren / op hem genomen / namelijk onse
sonden / ende vloect / op dat hy door de ver-
diensten zijns doots / dat sijn was in ons

Het Nachtsmael is een zegel der gemeynschap des lichaems ende bloets Christi.

Ephe. 2. 2.

Roma. 8. 2.

Heb. 4. D. 12

Gala. 1. 6. 12

Roma. 8. 2.

2. Cor. 5. D. 20

Capit. 5. stortē soude: te wetē, zyn volmaeckthept/
gherechticheyt, onnooselheyt, en de crue
des ewighen leuens. En op dat wy dese
groote weldaet Christi nimmermeer sou
den vergheten, heeft ons de selue in het
Nachtmael willen voorhouden en verse-
gelen. Waerom oock het Paulus namt/
de ghemeynschap des lichaems Christi/
dat is een teeken ende zegel dat Christus
ons met ghedept zy, met alle syne welda-
den, die hy ons door de verdienstigen zyns
doots vercreghen heeft.

Daer zyn in de rechte oeffeninghe des
Nachtmaels Christi veelderhande dingē/
die ons van deser ghemeynschap der welda-
den Christi vermanen, als t'samen ko-
men in eender plaetse, t'samen sitten, de
natuere en conditie des broots ende des
wíns, ende het vercondighen des doots
Christi. Waer af wy nu in het corte tee-
sichtinghe der ghelouigen, oordentlick
wat willen voortbrengen.

**T'samen co-
me in de Ge-
meynte.**
Eph. 5. 6. 23

1. Cor. 6. 8. 17

En ten eerste die t'samenkominge der
Ghemeynte in een plaetse, stelt ons voor
doogē, hoe dat alle geloouigē, een lichaē
onder t'hoofst Christo zyn: vandē welckē
alleene sy leuen, ende salicheyt ontfangē,
en oock daerom alleen t'synen wille staen
moetē, en alle vreemde godsdienstē (der
welcker Sathan t'hoofst is) schuwen.

Het

Het sitten der Ghemeenke in der oef-
feninghe des Nachtmals / na het crem-
pel Christi, ende der ouder Kercken, ver-
maent ons vā de ruste, ende sekerheyt die
wy hebben door de verdiensten ende wel-
daet Christi des Heeren / in zyn doot, te-
ghen sathan, soude, doot, ende helle. **Wte**
Christum heeft, die is so te vreden, dat hy
bouen dien gheen salicheyt soecht, verse-
hert zynde dat hy ons Pharaonis, dat is,
Sathans kracht ghebroken heeft, ende
het ewich leuen vercreghen. * **De Israe-**
liten hebben haer Paeschlam genut, met
opgheschorte lendenen, in haer handen
reinen staf, ende haer schoenen aen haer
voeten hebbende, daer met bewijsende,
dat sy den warachtighen Salichmaker
sochten, die tot hem haesten; maer wy ter
contrarien, gheuen te hemmen met ons
e'samen sitten in het Nachtmal des Hee-
ren, dat die Salichmaker ghekomen zy,
ende dat hy volle salicheyt ghegheuen,
ende van allen quade verlost heeft, ende
dat wy met hem te vreden zynde, gheent
ander soecken of verwachten. Also veel
dan als'er noch tot den heplighen, aflae-
ten, verdiensten der Miffen, ende deeghe-
like insettingē loopen, met Christo niet
te vreden zynde, en vreesende noch wan-
hopelich den Sathan, * die nochtans door

Fol. 10.
Het sitten is
het Nachtmal des
Heeren.

Joan. 6.

Exo. 12. b. 11d

Heb. 1. b. 14e

De

Capit. 6. De doot Christi verniet is / die sitten met
den ghelouigē aen de tafel Christi niet/
marc staen noch met den Israeliten tot de
loog; ende vlucht ghereet. Dese troost is
den ghelouighen in de Roomsche Ker-
ke door het knielen benomen.

Broot ende
wijn in het
Nachtmael.
Joan. 6. d. 35
Joan. 1. 6. 7.
Joan. 6. f.
Gouen dien / so vermaent ons van de-
se ghemeenschap der weldaden Christi/
de natuere ende ghebruyck des broots en
des wijns in zūn Nachtmael. Want ghe-
lijck als het lichaem met den broode ghe-
uoedt ende verstercht / ende den dorst met
den wijne verlaghen wert. Also door de
verdiensten des doots Christi / werde de
hongerighe consciencien versaedt / die
kranchen verstercht / den dorst der sielen
ghebluft / ende de mensche van alle sondē
ghesuyuert. Hier toe dient grootelick de
leeringhe Christi van het eten ende drin-
ken zūns vleeschs ende bloets in Joanne
verhaelt. Woorder / het breken des seluen
broots in het Nachtmael Christi vā hem
en syne Apostelen ghebruyck / verkon-
dicht dat Christus voor ons ghebroken
zy / ende ghedoot / op dat wy niet gebro-
ken ende verdoemt souden werden. Het
nutten des gebroken broots / en het drin-
kē des wijns / leert / dat ons Christus met
alle syne weldadē / toebehoort / onse sielen
tot den ewighen leuen spysende. **Sp bre-**
ken

hē inder waerheyt dit broot niet, die haer: fol. 31.
vermeten volmaecht te wesen, en den he
mel door haer verdienste doorbreken wil
len. Noch sp' eten het gebroken broot des
Nachtmaels niet, die het leuen der sielen
bupten Christum, den Hertoghe des le- Acta. 3. c. 17.
uens soeckē, als in aenroepingē der hepli
ghen, en alderley menschen insettinghen.

Paulus sprekende van het broot des
Nachtmaels, seyt, dat het een zp, Gen. 1. 202. 10. d. 16
broot een lichaem zyn, wy veel, seyt hy.
De welke eenicheyt des broots ons ver
maent, dat de salicheyt aller hepligen, zp
den eenighen Christus Iesus, het Lam Joā. 1. d. 19
Gods, d'welck wech neemt de sondē des
werelts. * Hy is de waerheyt, het leuen, Joā. 1. 4. a. 6.
† de dore, * ende den warachtighen wijn, † Joā. 10. b. 7.
gacrt, ende gheen rancken dan die in hem * Joā. 15. a. 1.
leuendich zyn, werden behouden. Sy bre
hē dese eenicheyt des broots, alle die bup
ten Christum eenighe salicheyt soecken.
Also de Missapen daghelick met woors
den ende wercken doen. Die doek een by
sonder wofse des broots en des wjs voor
haer houden, als of Christus haer meert
dan den volcke toebehoorde. Want den
volcke geuen sy een cleyt, utwelken, ende
behouden voor haer een groot: den kelck
diē sy drinckē, noemē sy het bloet Christi,
maer den volcke gheuen sy somtijts den
kelck

Capit. 9. den keelck alleen om den mont te spoelen.
Hidus spotten sy met Christo/ en de Chri-
stelijke Gemeynthe/ en ontfangē nochtā
daer voor groot lof en loon van de dwase
menschen. Maer in de warachtige Ghe-
meynthe Christi sal eendley broot en drack

Act. 4. v. 12. De predica-
tie des doots
Christi.

namelich/ Christus/ geleert en bekēt is.
Ten laetsten/ deser gheimeynschap der
weldaden Christi vermaent ons oock de
vercondinghe des doots Christi. Waer in
de historie ende de kracht des doots Chri-
sti leuendich verhaelt wert. Waer sonder
het breken ende nutten des broots ende
des wijns/ meer een gupchelspel ghelijck
is/ dan de weerdighe insettinghe Christi/
also wy claerlick in de Roomsche Kerke-
sen moghen.

Alle dese dingen sullen de Godsalige
inde oeffeninge des Nachtmals neerst-
lick aentmercken/ en ouerlegghen/ op dat
haer herten in de verghiffnisse der sondē
door de verdiensten Christi versegelt ende
gestreect/ en also tot geestelike blijschap
en dāckbaerheyt betweecht mogē werde.

Maer onder alle die dese versegelinge
des gemeynschaps des lichaems Christi
in het Nachtmal met ons bekennen/ zūn
der sommige die meynē dat dese gemeyn-
schap des lichaems Christi sonder de licha-
melick

melicke teghenwoordicheit des lichaems: fol 322
Christi niet zijn kan. Hier wt spruytē nu
tweederhāde leeringē wāt sommige wil-
lē / dat het wesen des broots en des wīns
verandert werde in het warachtich lichaem
en bloet Christi. Vāder wt werpēde dese
plompe en groue leeringe / seggē / dat met
het wesen des broots en wīns d'warach-
tich en natuerlick lichaem Christi ghege-
uen en genut wert. En de wīle de Ghe-
meynte Christi met dese opiniē swaerlick
beroert wert / eet dat wy de ander eynden
des Nachtmals Christi verclaren / sullen
wy niet alder neersich eyt / door de hulpe
Gods voortbringhen ende verclare / wat
men hier in / na de Schriftueren geuoelen
sal: den Christelickē leser biddende / dat hy
onse woorden niet haestelick wille verdoe-
mē / maer te vorē in een ootmoedich herte
met Gods woort ouerleggen: als't recht
ende billick is / in de handelinghe des ghe-
loofs te doen: ende so twūffel ick niet / of
hy sal ten rechten verstande komē. Ende
op dat de gantsche sake te beter verstaen
mach wesen / so sullen wy aldercerst van
de veranderinghe des broots (die daer
Transsubstantiācie ghenacint is) spreken:
ende daer na van de teghenwoordicheit
des lichaems Christi / die met de elementē
des broots ende des wīns ghestelt wert.

¶ Wan

Capit. 19. ¶ Vā de veranderinge des wesens,
die daer Transsubstantiaete genaet is.

Het III. Capittel.

Dit is het ghevoelen in de Room-
sche Kercke van de lichamelicke
teghenwoordicheyt Christi in't
Nachtmael/ende in haer Misse / dat als
de woorden der consecratie ouer het broot
ende wijn wtgheproken zijn/de selue ter
stont verandert werdē in het warachtich
lichaē en bloet Christi: so datmē die voor
Christum aenbidden moet. Welcke leere
wert van de Pausche Ptesteren so be-
schermt / dat sy lieuer alle andere dingen/
dan dese leeringhe verliesen souden. Het
welck gheen wonder is/wāt geheel haer
bestelick sticht op desen steen getimmerd
is. En ouermids dat sy dese haer leeringhe
suspect hebben / willen sy niet / dat
mensē ondersoekē sal. Die de boosheyt
werckt (seyt Christus) die hoēt ten lichte
niet. Maer om datter groot perijckel der
sien in dese leeringhe ghelegghen is / so
moetmensē ondersoeken. Want is het
broot Christus / so moetmen dat aenbid-
den. Is het oock Christus niet / so is't een
openbare afgoderie/het broot voor God
te aenbidden. Maer nu ghetuycht Pau-
lus / dat de afgodendienaers het rijke
Gode

Joan. 3. 19. 20

Gods niet beervē sullen. So wie dese pr.
rückelen by hem ouerlept/ ende nochtans
dese Paussche leeringhe vander Trans-
substantiacte niet wilt ondersoekē/ maer
hardtneckelick wilt volghen: die dunct
my seer weynich/ of niet/ op zyn salicheyt
te achten/ noch oock te acntien/ Dat die dē
blinden leydtzman volcht/ met hem indē
gracht valt. Laet ons dan dese leeringhe
aentasten ende ondersoeken/ teghen het
schalck ende listich verbot der Pausscher
Priesteren. Dit met alder neerssticheyt
doende/ sullen wy beuindē/ dat dese Tra-
substantiactie gheenē gront in de Schrif-
tueren heeft. en als daerom/ van allen ges-
loouighen verwoypt moet wesen/ willen
sy gheen Afgodē dienaers zyn. Ende op
dat een vechelick/ hoe slecht dat hy oock
zy/ de valscheyt van deser Transubstan-
tiactie bekēne/ so sullen wy ten eerste teg-
dese leeringhe/ redenē voortbringē/ en daer-
na haer teghenworpingen nederleggen.

¶ Redenen wt der Schriftueren tes-
ghen de leere der Transubstantiactie.

Het III. Capittel.

V Wy werden bedwonghen door
de Prophetische ende Aposto-
lische leeringhe/ te belijde/ datter
twee natueren in Christo zyn/ namelick/

de

Capit. 4. de Godlike ende menschelike. Maer in den teghentwoordigen handel des Nachtmaels is gheen questie van de Godlike natuere in Christo, maer alleen vā de conditie zjnder mēschelicker natuere des lichaems.

Christus in zijn menschz is ons geine

Heb. 2. d. 17.

Heb. 4. d. 15

De welcke wy met Paulo leeren ouer al ghelijck met de onse te wesen,

† totgenomen de sonde. Maer onse lichaemen zjyn in haer seker plaetsen bestotē, so dat sy maer in een plaetse zjyn konnen: waer wt het klaer blyckelich is, dat het lichaem Christi niet in alle oft veel plaetsen des werelts, maer in een, zjyn mach, namelich inden hemel. Anders sal men Christo zjyn mēschelike natuere des lichaems benemen, als die Manicheen ende Marcioniten ghedaen hebben. Ende dat Christus na zjnder menschelicker natuere niet ouer al zy, is wt synen woorden

Joan. 11. d. 15

clær, daer hy spreekt, dat hy niet was, daer Lazarus gestoruen was. So en is'er dan geen Transubstātiacie, door de welke het lichaem Christi in onspreekelike veel plaetsen ghedeelt soude moeten werden.

Hier werpen sy teghen de glorificatie oft eerlickmakinge des lichaems Christi na zjnder verrysenisse, als oft het daer door de kracht vercreghen hadde in veel plaetsen te wesen. Maer dit heeft hier gheen plaetse, de wyle het. **Nachtmael**

Voor de doot gehouden zy: Ende dat onse **Col. 1.6**
 lichamen na de verrijenisse den **Phil. 3. v. 20**
 lichaem Christi gelijckformich sullen we-
 sen: so souden als dan oock onse lichamen
 in veel plaetsen zyn moeten. Dat niemant
 eenich verstant in de Schriftueren heb-
 bende beliden sal. Want de verrijenisse
 neemt alleen de **1. Cor. 15. l.**
 sterffelicheyt ende ver- **42. 43. 44.**
 derffelichheyt wech / ende niet het wesen
 des lichaems / dat oock Augustinus met
 dese woorden bekent heeft. Den eerlicken
 lichaem (seyt hy) heeft hy de onsterffelich-
 heyt ghegeuen / maer niet de natuere ghe-
 weert. Na dese ghedaente moetmen niet
 meynen hem ouer al verbreyt te wesen.
 Ende Christus selue heeft bekent / dat hy
 na zyn der verrijenisse vleesch ende been-
 deren hadde / datmen tasten mochte. En
 de Enghel heeft bekent / dat hy na den
 lichaem (dat de godlike vrouwen socht)
 in het graf niet was. So belluntē wy dan
 vanden lichaem Christi met Augustino /
 na het ouer een comen der Schriftueren /
 dat het lichaem daer Christus in verresen
 is / in een plaetse moet wesen. Aldus valt
 dan nu de leeringhe der Transubstancier
 na dat het lichaem Christi / in een plaetse
 alleene zyn mach.

Voorder dese leere der Transubstancier
 die wederstaet de sekeren en troostelicken

Capit. 4.
Wander he-
melnaert
Christi.

Luc. 24. d. 26

Joan. 4. d. 21

Actu. 3. d. 21.

artückel onses gheloofs / van der opuaert
Christi inden Hemel. D'welck wy volco-
melich verstaen sullē / is t dat wy neerstes-
lick t samen voeghen / dat wy in de schrif-
tuere vā der Opuaert Christi lesen. Wāt
de heylighe Sheest ter grooter vertroo-
stinghe der kinderen Gods / leert ons in
de Schriftuere dīpe slucken / by den welc-
ken wy van der Opuaert Christi verse-
kert sullen wesen. Ten eersten / van waer
dat Christus opgheklommen zy: name-
lick / wt deser werelt / Ioan. xiiij. Van den
Apostelen / Actu. i. b. ix. Luc. xxiij. d. xxvi.
Ten anderen / waer henen dat hy vander
werelt vertroocken zy: te weten / tot den Va-
der / Ioan. xv. bouen de wolcken: want een
wolcke heeft hem ontfangen: Act. i. b. ix.
inden Hemel. Luc. xxiij. Maer dē Hemel
bestreckt hem niet in alle plaetsen / maer
wert in der Schriftuere een plaetse ghe-
naemt. Ick ga (seyt Christus) v een plaet-
se bereyden. Ten derden beschryft ons de
heylighe Sheest in de Schriftuere / hoe
lange dat Christus inden Hemel bliuen
sal / voor dat hy in de werelt kome: Te we-
ten / tot den dach des oordeels / gelick als
de heylighe Petrus leert / sprekende van
Christo / Den welckē (seyt hy) de Hemel
ontfanghen moet / tot de tijden der weder-
settinghe aller dinghen die God ghespro-
ken

ken heeft, door den mont aller syner heyden. Kol. 3.
lighen Propheete vander eewicheyt. Also
spreect oock Paulus, * dat wy den Sa- Phil. 3, d. 20
lichmaker, den Heere Jesum Christu, wt
de Hemelen zyn verwachtende. * Wiens Acta. 1, b, 11
liedemste sal wesen sienlich, gelijck zyn op-
klimminghe was, op dat wy hier niet ver-
stieren, als of Christus onstienlich in de we-
relt, in de substantie zijns lichaens quame.
Dese leeringhe vā der Hemeluaert Chri-
sti, bekennen alle Christenen, te minsten
met den monde. Want onder alle andere
artickelen onses Christelicken gheloofs,
belijden wy segghende: Hy is opghewar-
ten Hemel, Sit ter rechter hant Gods
zijns Vaders, van waer hy comen sal, om
te oordeelen de leuende ende de dooden.
Dese leere heeft oock Augustinus bekēt
segghende, De Heere is bouen, tot dat de
werelt een eynde neme.

Dese twee redene, van de natuere des
lichaems Christi, en zinder Hemeluaert,
grondelick aenghemercht ende verstaen/
nemen den droom der Transsubstantiarte
gantshelick wech. Wat na dat Christus
synen broederen in allen dinghen († we
ghenomen de sonde) na zinder mensche-
licker natuere ghelijck is: so kan hy maer
een lichaem, en dat in eender plaetse heb-
ben, d'welck de Schriftuere stelt bouen in

Donec seculum
finitum
est
Dominus.

† Heb. 2. d. 17
† Heb. 4. d. 15

Capit. 4. den hemel/ende dat tot den twerften oordeele. Sullen dan de MisDiesters met renighe woorden Christum nederbrengē in vele plaetsen / ende also de Schriftuere ontbinden: Dat sy verre van haer.

De Crāstāntiācie is tegen de nature der Sacramenten,

Daer bouen / is de Transubstantiācie teghen de uatuere aller Sacramenten. Want ten eersten / een peghelich Sacrament / heeft sommighe wtwendighe Elementen / die de natuere des beteckenden bincks in de Sacramenten wdrukken. Maer de Transubstantiācie neemt dat Element des Nachmaels / te weten / het broot ende wijn / gantschelich wech / ende maecht so / dat het Nachmael Christi geē Sacrament zy. Maer wat seyt Augustinus: Laet het Woort (seyt hy) tot den Elementen komen / en wert een Sacrament: Hy seyt niet: Laet het Woort d' Element wech nemen / ende sal werden een Sacrament. Ten anderen / het broot en wijn zyn selue gheen teekenen des gemeynschaps des lichaems en bloets Christi: maer de ceremonie ende wtwendige deffeninghe van God inghestelt / te weten / de wtdeelinghe en miltelinghe des broots en wijns in het Huontmael. Noch de substācie oft het wesen des lichaems en bloets Christi is de verborghentheyt deser ceremonien niet; maer de gemeynschap des lichaems

aems en bloets Christi die ons d' Huont. Kol. 36
 mael des Heeren voorhoudt, ende in onse
 herten int ghelooue versieghelt. Veel min
 kan het broot inder substantie des lichaems
 Christi verandert, of eenichsins d' een aen
 d' ander gebonden werden. Ende aenghes
 sien dat het Huontmael des Heeren ons
 twiiffelick inghestelt is ter gedachtenisse
 des lichaems Christi voor ons gebroken,
 so kan het lichaem Christi niet teghen
 woordich zyn in het teeken des Huont
 maels, dat t'er gedachtenisse daer af in
 ghestelt is, ende veel min in het broot ver
 andert: waerom ons oock Paulus ver
 maent, dat wy de doot des Heeren in het
 Nachtmael vercondigē, tot dat hy come,
 met klare woorden te kennen gheuende,
 dat Christus na dē lichame in het Nacht
 mael niet is, be wyle wy hem verwachtē
 moeten, onderhoudende het Nachtmael,
 tot dat hy come: Of willen wy segghen,
 dat hy daer is, en so gecomen zy, so moet
 het Nachtmael ophouden.

Hier toe so vermaēt ons oock de Schrif **Uā** veel her
 tuere, alleen vā eender Hemeluaert Chri **meluaerden**
 sti inden Hemel, ende eens wedercomens **en nederda**
 tot den oordeele. Maer door de Transub **linge Christi**
 stantiacte, werden ontalliche veel Hemel
 uaerdē indē Hemel, en ascoemstē Christi
 indē aerde gestelt. Want het lichaē Christi
 E lij kan

Capit. 4. kan door de kracht der Transsubstantiacie inder aerden niet wesen / Ten zo dat het nederdale: want het te voren daer niet was: ende so sullender veel nederkominghen Christi zyn. Maer als nu het lichaem Christi nederkomen is / in de handen des Misspriefters (also sy segghen) wat gheschiet doch ten laetsten met desen lichame? Ten mach niet ghebroken / noch verteert / noch verboruen werden: Want daer geschreue

Psal. 15. c. 10
Actu. 2. d. 27. staet: * Ghy sult niet toelaten / dat uwe heplighe de verderffenisse sie. Ten wert soch niet verandert in de substantie des lichaems / of der sielen der menschen: wie soude dat duruen segghen: Waer eyndet dan dit lichaem? Hier quellē sy haer grootelick / de Paussche leeraers / niet wetende

De consecra
tione. dist. 2.
tribus, gradi
bus certū est
quod species
quā cito den
tibus terun-
tur, tam cito
in celum ra-
pitur corpus
Christi. wat sy segghen moeten: Maer in een glo se op des Paus rechten / wert de sake met dese nauolghende woorden besloten. Het is seker / dat also haest de ghedaenten des broots met den tanden ghebroken werden / so haestelick wert het lichaem Christi in den hemel opghenomen. Siet hier een nieuwe en daghelicksche opuaert Christi in den hemel. Maer waer toe dient dit / dattet inden hemel ghenomen wert / ghemerckt dat het te voren daer was? Hier moghen wy soch klacelick sien / dat dese leere der Transsubstantie gātsch onnut is /

De wijle/na haer seggē/ het lichaem Chri. fol. 37°
sit niet genut wert/maer vliecht wech / so
haest de ghedaenten met den tanden ghe-
broken werden. Hoe wel datter sommige
Papistische leeraers zyn / die willen dat
dese ghedaenten neder dalen totter kelen:
d'ander tot in de maghe / eer het lichaem
inden hemel wech vliecht. Aldus heeftse
God in eenen verdraepden sin ghegeue.

Glosa super
canone. Non
iste panis
De cons.
dist. 2.

¶ Wat groote perijckelen der afgode-
derie in de Transsubstantiacie zyn/ en
hoe onseker de leeringe der seluer zy.

Het V. Capittel.

Hier mochten noch veel meer re-
denen teghen de Transubstan-
tiacie voort ghebracht werden/
als datmen noch in broot / noch in wijn/
eenighe veranderinghe beuinden kan: Ja
smaken ende voeden als te voren/door de
welcke oock de Paus Victor/ en den Kie-
ser Henricus vergeuen zyn gheweest / en
dier ghelücken. Maer ich wil alleen ver-
halen de swaerste perijckelen der afgode-
rie/ die wt dese leere der Transsubstantiacie
spruyten/ waer door oock de onsekerheyt
deser leeringhe bewesen is: op dat oock de
Aechte en onwetende menschen verstaen
moghen de vdelheyt ende boosheyt deser
leere. De perijckelen werden beuonden in

Ant laes
1085.
1313.

Capit. 5. dave dinghen. In de woorden der consecratie (so sy die heeten) In dē priester, En ten laetsten in de elementen des broots en des wijs. Waer af wy oordentlick spreken willen/ ende ten eersten van de woorden der consecratie.

De woordē der Cōsecratie zijn onseker.

De leeracs der Transubstāttacie/ menen haer sake ghewonnen te hebben / als sy roepē/ dat de veranderinge des broots in het lichaem Christi/ niet door de kracht der menschen gheschiet/ maer door Gods woort/ het welke Almachtich is. Waer door sy den simpelen ouerwinnen/ en valschelick bedrieghen. Wāt sy selfs niet wisten/ met wat woorden de Consecratie/ dat is na haer leeringhe / de Veranderinghe der broots/ ghevraecht wert. Daer is een Paus (die na haer leeringhe niet dwalen kan) te weten/ Amocētius de derde/ ende noch een groot Doctoer by haer vermaert/ Joannes Scotus/ de welcke schryuen / dat sy niet weten met wat woorden dat Christus eyghentlick de Consecratie oft veranderinghe des broots / ghedaen heeft: en mynen dat de Consecratie Christi / in dat woordelken *Benedixit* (dat is te segghen/ hy heeft gheseghent) begrepen sy. Maer na dat de Euangelisten niet schryuen/ met wat woorden dat Christus het broot gheseghent heeft / hoe sullen sy die

Lib. 3. de officio
Mille. p.
3. c. 6. f. 24.

ten? Is't dat sy die niet wetē, hoe sullen sy dan mogen door setier worden Christi, het broot in het lichaem veranderen? oft willen sy ander woordē hebbē, dan Christus ghehadt heeft? Petrus Commestor, doek een leeraer onder haer, is in deser sake seer twiffelachtich. Maer die de glosfen op des Paus rechten gheschreuen heeft, brengt eenen anderen sin van de woorden der Consecratie, als of dit de woorden der Consecratie waren, diemen in Latijne in dē Canon der Missen leest, *Iube hæc perferrī, &c.* D'welck gheuoelen schijnt doek te volghen de Meester der Sentencien. Is dese Sentencie waer, hoe hoēt dat sy het broot opheffen om te aenbiddē, eer dese woorden vandē Priester gesprokē werdē? En noch veel min wetē sy, waer de woorden der Consecratie des kops beginnē oft voleyndē, of sy schoō de woordē der Consecratie des broots wissē.

Maer dese Doctoren der Roomscher Coouerie, siende dat door de menichfuldicheyt der opzien, van de woorden der Consecratie, haer nieuwe leeringhe der Transubstantiacie soude suspect hebbē moghen wesen by den volcke, hebben onder haer desen raet beuonden en besluten, dat de woordē der Consecratie des broots dese

De cōf. dist.
2. C. *Ut trum
sub figura
Iube perferri.
i. i. transubstantiari.*

L. 4. dist. 13.

Capit. 5. dese nauolghende zyn souden, *Hoc est enim*

bide glosam
de cōsec. dist.
2. C. cū om-
ne crimen.

Corpus meum. dat is te segghen: [Want dit
is mijn lichaem.] Ende des wijns, *Hic est*
sanguis, &c. Leerende / dat door de kracht
der voorschreuen woordē / het broot ende
wijn verandert werdē / in het warachtich
Lichaem en bloet Christi / so haest dat de
leste syllabe wtghesprokē wert. De welc-
ke opinie sy noch huydē s' daechs driuē /
als de beste. Maer by de genade des hee-
ren / sullen wy bewijsen / dat se niet veel
weert is / ende met der waerheyt niet kan
bliuē staende. Want als mē aldus spreect:
[Want dit is mijn Lichaem] so moet het
voor het wtspreken deser woordē / het lich-
aem zyn. Want men gheeft gheen reden
van eenich dinck dattet zy is't te vorē niet
gheweest. Dat woordēken dan [Want]
d'welck sy wt de woordē des Cops hier
in ghebrocht hebben bewijst / dat het Lich-
aem (om so te spreke) te vorē zy geweest /
eer dese woorden ouer het broot gesprokē
waren. Maer wāneer / oft met wat woor-
den is dit geschiet? Ende ouermidts datse
dit niet kunnen bewijsen / so is't onseker /
wat de woordē der Cōsecratie des broots
ende oock des Wops zyn / oock na haerder
eyghen leere.

Mat. 26. c. 28

Maer laet het nochtans so zyn / als sy
verhieren / te weten / dat dese woorden /
[Want

[Wāt dit is mĳn lichaem / Jzĳn de woor: Fol. 39.
den der Consecratie: Waer is nu de God-
like belofstentisse / dat door het wtspreken
deser woorden van eenen MisPriester /
so seltsaem een veranderinghe gheschie-
den moet? Wāt sonder klare belofstentisse
Gods / zĳn woor: so te misbrupchē / is son-
der twĳffel een openbaer toouerie.

Maer of sy schoon eenige belofstentisse
hadden (die sy nochtān niet hebben) noch
is haer sake vol periculen der afgoderien.
Want sy in haer Misboeckē leeren / dat
dese woordē *Hoc est enim corpus meum*, vol-
comelick van den Priester wtghesproken
moeten wesen / oft anders gheschiet daer
gheen Transubstantiacie / so sy segghen.
Maer wie sal ons van het volcomen wt-
spreken der woorden moghen verskerē?
Daerse heymelick wtgheaeffent werdē.
Ende al waert dat de MisPriesters dese
woorden met alder kracht en luyder stem
me wtcriepen in't midden des volcx. *Hoc est
enim corpus meum*. So mach dat noch het
volck niet verskeren. Want also sy selue
leeren / heeft de Priester de meyninge niet
om consecreren / oft te veranderen / So
maecht hy niet / ende richt niet wt. So dat
sy de kracht der Trāsubstantiacie stellen in
de vijf woorden ende het voornemen des
Priesters. Aldus lesen wy in haer boeck-
ken /

Gabz. Biel/
Lect. 6. f. 51.
D. R.

Wā het vooz
nemen des
priesters om
te cōsecrē,

Capit. 5. ken. So veel ghy voorneemt, so veel doet
ghy. Maer wte sal ons verskerē, wat de
Priesprier in zū herte heeft? God weet
wat sy dickmael in haer Pissen denckē.

God hoe zūt ghy verthoort tegen de
men'schen, dat ghy se in dese verblintheyt
hebt laten vallen / daer in sy noch willen
bliuē. Door uwe berrnberticheyt, neemt
dese tasteliche duffernissen wech / door
Joan. 1. n. 9. het licht des werelts, uwen sone Christi
ende. 3. c. 19. Jesum. Maer om ten propositie te comen /

soude door de kracht der voorschreuen
woorden, ende het voornemen des Prie-
sters / broot ende wijn in het warachtich
lichaem ende bloet Christi verandert wer-
den: so bekennē sy haer tooueraers te we-
sen, ende gheen baker oft wijn tapper sal
weten, wat hy vercoopt weder broot en
wijn / of het lichaam en het bloet Christi:
ghemercht datmen ouer al vele dwase
Priessterē vint, die dese macht misbrupckē
mochten. Daerom moete haer de bakers
en wintappers, van des Paus geschoor-
ne Priessterē wachtē, op datse niet vleesch
en bloet, voor broot en wijn vercoopen.

Ma wat con-
dicie de Prie-
steren zyn
moet om te
consacrerē.

Daer zyn doech veel dingen in de Prie-
steren, die (so sy leeren) de Consecratie bes-
letten, ende also occasie der afgoderpe sou-
den geuen, al waert schoon al goet dat sy
van haer vhf woorden klappen. Wat die
niet

niet te rechte gewilt zijn, **Pietters**, verwa. fol. 40^s
ten, en die met **Simone** besmet zijn, dat
is, die de gheesteliche goeden koopē oft
verkoopē, kunnen niet consacreren, so de
Meester der sentencien leert. **Maer** kan **Lib. 4. dist. 13**
hy niet consacreren die van menschen ver **Uide etiam**
waten is, sal hy wat vermoghen die van **glo. de conse.**
God verwaten is? **Bermach** de mensche **dist. 2. ca.**
meer dan **God**, en dat in **Godlike** sake: **Quid sit**
Can geen **Priester** met **Simonie** besmet **sanguis.**
consacreren, so maken sy de menschen,
oock na haer leeringe, afgoden dienaers:
Want de meesten deel der **Priesteren** met
Bisschoppen ende **Pausen**, is met desen
Gheestelicken koop besmet. **Dit** hebbē die
Bisschoppen en **Doctorē** wel gemerckt:
dareom hebben sy tegen haren **Meester**
der **Sentencien** toeghelaten, dat sulche
kooplieden oock consacreren moghen.

Wengaende de elementē des broots en **Wā** de perijō
des wīns, daer zijn oock, na haer leeringe, **kelen** in de
gheveel dingē nootsakelick om de **Trans-**
substantiācie te maken, **Het** moet wesen **Elementen-**
onghedeessent broot (so sy segghen) met
gheen ander vochticheyt, dan met water
gheimenget: en veel andere dingen meer,
also men in een glose op des **Paus** rechte **De cōf. dist.**
lesen mach. **Hier** waer het goet den bac- **2. sicut in san-**
ker der **uwelkens** te wraghen, oft hy se **ctifi. & in Sa-**
met water ghetepert heeft, **Want** anders **cramento.**
souden

Capit. 5. souden sy den Priesterē de kracht der consecratie benemen: ghelijck de Pausſche selue leeren.

Het aēbidde
des Sacra-
mēts is met
een condicie.
Gabz. Biel,
lect. 56. R.

Veel tot des Paus leeraers, als sy aen-
ghesien hebbe, dese groote perijckelen der
afgoderien, in de nieuwe leeringhe der
Transubstantiacie, hebben gheleert, dat
men dat opgeheuen broot inder Miffen/
niet aenbidden soude, dan met dese of ghe-
lijckie condicie, ende ondersprekinghe: Ick
aenbidde u, is't al ghedaen datter gedaent
moeste wesen. Maer sy hebben dē volcke
van dese ondersprekinge niet vermaent,
op dat sy de leeringhe der Transubstan-
tiacie niet souden onderzoeken, ende ten
eynde gantschelick daer af souden twiffel-
len. Waer door terstont haer rijke vallen
soude, d'welck op dese Transubstantiacie,
als op eenen vasten pylaer, is rustende.
Daerom willen sy oock dese leeringe niet
alder macht beschermē, hoe wel sy ghee-
nen gront inder Schriftuerē heeft: Maer
is teghē de natuere des lichaems Christi,
tegen de Hemeluaert ende wedercoemste
Christi, tegen de natuere aller Sacramen-
ten, ende gantschelick onseker, vol pericu-
len der afgoderien. Daerom sullen oock
alle Christenen haer vā de selue leeringe
wachten. Maer laet ons nu met alder
meerſticheyt onderzoekē de sonderlickste
redes

tedenen die sy tot bescherminghe haerder fol: 478
leeringhe daghelick voortbrenghen.

De eerste teghenwoordinghel

*Hoc est Corpus meum, Dit is
mijn Lichaem.*

Het VI. Capittel.

Dat de Leeraers der Transubstantiatio dese woorden zyn misbruyckende, is wtē voorgaende capittel claer. Maer om, beter verstant van de selue woordē te hebben, sullen wy die alder eerst trouwelick na de meyninghe der Schriftuere wt legghen, en daer na bewisen, dat de letterliche wtlegginge der Papisen gheenins kan bliuē staende. Wy loochenē niet dese woordē Christē waer te zyn (so men ons valschelick opleyt) maer den twist is alleen vā de rechte wtlegghinghe ende verstant der selue woorden. Willen wy hier in, ende in andere donckere plaetsen der Schriftueren niet dwaalen, laet ons niet hardtnechelick op het ghene dat ons goetduncht bliuē, maer aensien wat het voor een Argument is, dat daer ghehandelt wert, wat daer voor gaet en na volcht. Wensien oock andere plaetsen der Schriftueren, die het selue oft ghelick Argument inhouden: en bouen al sal de wtlegghinghe met alle an

Capit. vi. dēre Schrifstuerē ouer een komē. Is't dat
Mar. 26. c. 28 wy dan dese woordē / * *Hoc est Corpus meū,*
na de voorseyde regelen / (als't recht ende
billich is) wtlegghen / so sullen wy gheen
sins dwalen.

De warach- **Niemand kan loochenen of Christus**
tighe wtleg heeft in het Nachtmael een Sacramēt in-
ghinge dēer ghestelt / so moetmē dan dese woorden na
woordē. Dit ghestelt / so moetmē dan dese woorden na
is mīn lich- de natuere aller Sacramenten wtleggen.
sem. Maer dese is de natuere der Sacramen-
tē / so wel der ouden als der nieuweriere
ken / dat de wtwendighe oeffeningen ver-

Significata ciert werden / met den name der dinghen
Significan- die sy beduyden / ghelijck als Coprianus
tia ysdem no- spreekt. De dinghen (seyt hy) die beteeckent
minibus ap- werden / ende de teekenen / werden met
pellantur. eenen naem genaemt. * Also is het nuttē
Exo. 12. b. 11. des Paeschlās / eenen doorlūt des Heeren

Gen. 17. b. 11 ghenaemt: * de Gesnūdenisse eenen vont /
† Exo. 24. b. 8 † dat besprengen des bloets / het bloet des
wt. cor. 10. 8 nieuwen Testamēts / * Christus dē steen /
† Mt. 3. b. 5 ende den Doop / † een badt der wederghes-

boorten. De welke maniere van spreken
de heylighe Gheest niet sonder groote
oorfakē so volstandelick gehouden heeft:
maer op dat de verborghentheyt der Sa-
cramenten / soude beter bekent wesen / en
vaster in ghedachtenisse bliuen: doch op
dat wy op de wtwendighe dinghen niet
souden staen / maer meer met den gheloo-

ue aensien de verborghentheden: ghelijck **fol. 42**
 als wy te voren breeder verclaert hebben.
 Also segghen wy dan, volghende de wt-
 legghinghe des heylighen Geestes in alle
 Sacramenten, datmē dese woorden / *Hoc*
est Corpus meum, verstaen sal, niet plat so de
 woorden luyden, maer op een Sacramen-
 tische oft figuerliche wyse: so dat het nut-
 ten des broots / ghenaemt zy / onse ghe-
 meynschap in het ghegheuen oft ghebro-
 kē lichaem Christi, om dat het is een teec-
 ken / ghedachtenisse / ende voorhoudinge
 des lichaems Christi / voor onse sonden
 ghebroken. Dese wtlegghinghe hebben
 oock de Euangelist Lucas en de Apostel
 Paulus bekent, in de woorden des kops.
 Want dese woordē Christi by Mattheū
 ende Marcum, dit is mijn bloet, hebbe
 sy aldus wtgelept. Dese kop is het nieu-
 we Testament in mijn bloet. De welke
 woorden men na de letter niet verstaen
 mach. Want den kop kan het nieu Testa-
 ment Christi, dat is, de toefegghinghe der
 verghiffenisse der sonden wt genadē niet
 wesen: maer dat drincken des kops na de
 instellinghe Christi, wert alleen so ghe-
 naemt, om dat het een betuyghen en wt-
 wendighe beseghelinghe zy des nieuwen
 Testaments, dat is der verghiffenisse der
 sonden door de kracht des bloets Christi,

Mat. 26. c. 28

Mar. 14. c. 28

Luc. 22. b. 17.

1. cor. 11. c. 23

Capit. xl. Waer door wy van onse sonden zyn af-
ghewasschē. So moet men oock de woor-
den / † Dit is mijn Lichaem / dat voor v ghe-
broken is / na de leeringhe Luce en Pauli
wtleggghen: Dit is het nieuwe Testament
in myn lichaem / dat voor v ghebroken is:
Dat is / het nutten des broots na de instel-
linghe Christi des Heere / is een tecken /
oft wtwendighe beseghelinghe des nieu-
wen Testamēts / door het lichaem Christi
ghebroken / dat is door de verdienstē des
doots Christi / die in zyn lichaem geschiet
is / waer door wy verghiffnisse der son-
den hebben. Dese wtleggghinghe ouer-
midts datse ouer een koemt met de gan-
sche Schriftuere / met den teghenwoordi-
ghen handel / ende is grootelich dienende
ter vertroostinghe der gheloouighen / in
het rechte ghebruyck des Nachtnaels
Christi: so sullen wy niet dwaalen / is't dat
wy by de selue vastelick bliuen. Want de
se mantere vā spreken was den Jodē seer
ghemeen / ende den Apostelen wel bekēt.
Anders souden sy Jesum geuraecht heb-
ben / ghelick als sy dichmael in minder sa-
ken dedē / hoe dat hy ter tafel sittende / zyn
lichaem eenen veghelicken geuen soude:
maer sy verstonden wel dat hy een Sacra-
ment instelde / ende sprach na de mantere
van alle Sacramenten. So dat Christus
een

een Sacramēt instellēde/ niet anders spie fol. 43
ken mochte/ so verre als hy de ghemeene
maniere van sprekē inden handel der Sa-
cramenten volghen wilde. Want die daer
vraghen/waerom heeft Christus so donc
kerlick ghesprokē/ ende niet lieuer sonder
eenighe figure/ om dat daer geenē twist
soude wt spruyten? bewiisen wel/ dat sy
niet verstaen het ghemeyn gebruyck van
spreken in den handel der Sacramenten.

Hoe datmen dan dese woorden Christi
[Dit is mijn lichaem dat voor v ghebro-
ken is/] verstaen sal/ is nu den Christelic-
ken leser/ (also ich hope) bekēt. Ende op
datter min twiiffelinge sy/ sullen wy dese
woordē noch ordentlick in het kort wtleg-
gen. Eñ ten eerste/ dit Latijnsche woordes-
ken [Hoc] In Duytsche [Dit] wiist niet
op het wesen des broots eñ wijs aileene/
maer op het breken/ gheuen/ ontfanghen
ende nutten des broots ende des wijs:
na het beuel ende ordinantie Christi/ Dat
is op de gantsche oeffeninghe des Nach-
maels/ Aldus spreekt Paulus: Het broot
dat wy breken/ is't niet de ghemeenschap
des lichaems Christi? Ten anderen/ dat
woordekē [Est] In Duytsche [Is] moet
ghenomen worden/ ghelijck't in alle Sa-
cramenten ghenomen wert/ voor beduy-
den ende beseghelen/ ghelijck als wy hier

R ij bouen

Capit. vi. bouen bewesen hebben. Ende doock Ter-
 tullianus, Hieronimus, Chrysostomus,
 Ambrosius en Augustinus, in haer boec
 hen wtghelept hebben. Soek in een glo-
 se op des Paus rechten, lesen wy aldus,
 [Dit is] dat is, het beteeckent. Ten ders-
 den/dese woordē [Corpus meum] In Duy-
 sche, [Mijn lichaem] zijn alleen te ver-
 staen, van de gemeenschap der weldaden
 ende verdiensten, die ons in het natuer-
 lick lichaem Christi verworuen zijn, ende
 wt het selue lichaem in ons zijn vloepede:
 ghelijck doock door de nauolghende woor-
 den ons Christus te kennen gheeft, seg-
 ghende: Dit is mijn lichaem dat voor u
 ghebroken ende gheleuert wert: Welcke
 woorden neerstelick ghemerckt, een groot
 te claerheit in de sake brenghen. En daer
 om moeten sy altijt voortghebrocht wer-
 den, op dat wy volcomelick verstaen, dat
 ons gelooue in de oeffeninge des Nach-
 maels mercken sal, niet op het wesen des
 lichaems Christi, maer op de verdiensten
 zyns doots, die in zyn lichaem (voor onse
 sonden geleuert en gebroken) geschiet is.
 Ma dat wy de rechte wtlegginge der
 woordē Christi ghegeuen, en niet Schrif-
 tueren beuesicht hebbē, so willen wy nu
 bewisen, dat de Papistische wtlegginge
 deser woordē na de letter, niet ljdelick is.

De cōsecra-
 tiō. 2. cap.
 Hoc est quod
 dicitur.

He. 1. v. 14. 15

De valsche
 wtlegginge
 der woorden
 Hoc est.

Ten eersten is se teghen de natuere ende **fol. 44**
aert aller Sacramenten. Item teghen de
natuere des lichaems Christi / en bestuyt
oock in haer nootsakelich / veel onghes-
chickte dinghen die niet de Schriftuere
niet ouer een komen: waer af wy alleen
twee verhalē willen. Ten eerste dat Chri-
stus lichaem noch dagelick sal wesen ghe-
leuert ende ghebroken / ende zyn bloet ver-
goten. Want by den Euangelisten staet
aldus. Dit is mijn lichaem / dat voor v ge-
brokē wert. Dit is het bloet dat voor veel
vergoten wert. Ende so soude Christus
noch dagelicks steruen: ende de Priesters
bloetvergieters zyn. Ten anderen / door
dese Papistische wtlegginghe / soude het
bloet Christi / van synen lichame verschep-
den wesen / ouermidts dat d'elementē des
Nachtmaels / namelijk / d'broot ende de
wijn in verschepe dē plaetsen zyn. Daerom
oock in een glose op des Paus rechten **De cōsacra-**
staet so gheschreuen. Dese propositie is **dist. 2. Com-**
niet toe te laten. De wijn wert in het lich- **perimus.**
aem Christi verandert: Noch dese: Het
broot wert verandert in het bloet: maec
keuer dese: Het broot wert alleene in het
vleesch verandert / ende de wijn alleen in
het bloet. Daerom segghen sy oock / dat
het bloet dat tot de ghesteken hostiēn
ploeyt / gheen Sacramentisch bloet is.

Capit. xl. (d'welck alleen inden Hoop is) maer een
impraculoes bloet, dat is met een nieu mi
rakel daer gheschapen. Aldus stryden sy
teghen haer seluen dese nieuwe leeraers,

Wengaende de wtlegghinghe deser
woorden, so gebruycken sy veel figuerē,
die in de Schriftuere gheenen gront heb
ben, ons daer en tusschen verdoemende,
die een figure gebruycken die de gant
sche Schriftuere door bekēt en gebruyckt
is. Ten eersten weten sy niet wat by dit
woordcken [Hoc] dat is te seggen [Dit]
bewesen is: het broot, of het lichaem Chri
sti. Niet broot seggen sy: Want dat is het
lichaem Christi niet: noch oock het lichaē,
want (segghen sy) die Transsubstantiacie,
gheschiet niet dan in de laetste syllabe der
vijf woorden. En ten laetsten segghen sy
dat dit woordcken [Hoc] niet, bewijst, en
staet daer voor een cyfer: Niet, is dan met
haer, het lichaem Christi. Wederom die
daer segghen, dat door [Hoc] het broot be
wesen is, maken een nieuwe figure in
dat woordcken [Est] dat is [Is] voor *Est*,
Transsubstantiatur, dat is, d'wert, of het
wert verandert in het lichaē Christi, om
datmen van gheen dinghen seggen kan,
dat het zo, dat niet te voren zo, eermen
sept, dat het is. Maer dese woordē Chri
sti zyn gheen woorden der scheppinghe,
maer

Alde Gab.
Wiel, ser. 48,
& glo. dist. 2.
cap. Timozē
Dgect.

Waterlats
ser.

maer meer der verclaringhe, Anders sou fol. 45.
de hy gheseyt hebbē. Dit werde mijn lichaem, ende is het lichaem gheworden, ghe
lick als de Heere gesept heeft. Het werde
licht, en̄ het is licht gheworden. Item dat
woordekē [*Enim*] dat is te seggē, [*Wāt*]
is een toewerpelick, waer door sy doech
haer Transsubstantiacie te niet brenghen/
als't bouen gheseyt is. Ende dat woorde-
ken [*Corpus*] nemē sy voor het wesen des
lichaems Christi, teghen de natuere aller
Sacramenten. Ten laetsten, [*Quod pro vo-
bis transiit, traditur,*] Dz is gesept, [*Dat
voor v ghebroken ende gheleuert wert*]
legghen sy wt, dat voor v gebroken ende
gheleuert is geweest. Nu mach een Chri-
stelick Leser wel verstaen, dat sy niet der
waerheyt niet omgaen, als sy segghen/
datse de woorden verstaen also se liggen/
ende ons ketters schelden, om een nootsa-
helicke figure. Maer laet ons by de rech-
te wtleggginghe bliuen,

¶ Van het eten des vleeschs/en̄ drinc-
ken des bloets Christi/wt den

vj. Capit. Joannis.

Het VII. Capittel.

Aldus spreken de Leeraers der
Transsubstantiacie, Christus be-
loeft broot te gheuen, dat zyn
f v vleesch

Capit. vij. vleesch zijn soude: Maer van geen ander broot spreekt hy dat zijn lichaem zy, dan van het broot des Nachtmacts, so is dan t'selue/het lichaem Christi.

Maer is't dat wy de geheele predicatie Christi tot den Capernaiten neer selick aensien, so sullen wy ten laetsten beuinden, dat gheen plaetse stercker zy, om de Transsubstantiacte wech te nemen, dan dese. De gheheele redene Christi vanden broode/wijn/vleesch/bloet/eten/drinkē/hongher/en dorst, is figuerelich ghesproken: dat is, op een ander meyninghe dan de woorden luyden, de kracht zijns doots daer door leerēde. Wāt hy plach de Nechte menschen door ghelickentisse der lichamelicker dinghen, tot gheesteliche dingen te trecken. Also heeft hy met desen Capernaiten gedaen/haer door de eygentschappen des broots ende des wijns, tot de kennisse der verdienstē zijns doots leydende. Want hy van gheen lichamelicke/maer alleen van de spijsē der sielē/namelich van hem seluē is sprekēde: die door de verdienstē zijns doots, tot de eeuwige salicheyt/onse sielē voedt en vermacht, ghetijck broot en wijn het lichaē: daerom dwalen sy die meynen, dat Christus van gemeyn broot ghesproken heeft, dat hy namacts met selue woorde in zijn lichaem veranderē soude.

de: Daer hy met den name des broots en Fol. 46.

wijns / de kracht en macht zijns doots ver
slaet heeft. Want het gansch begrip deser
predicatie is / dat aller menschen salicheyt
aen de verdiensten des doots Christi ghe-
bonden is . En om dat hy de kracht zijns
doots / ons te beter soude wt spreken / so
neet hy een gelickemisse / van spijse / broot
en wijn / verghelekenende zijn vleesch den
broode / en zijn bloet de wijne / op dat wy
weten souden / dat zijn doot / onser siele is /
dat het broot en wijn is de lichame . Wat
gelijck als spijse en dranch sonder honger
ende dorst den menschen niet profitelick
zijn : also sal de doot Christi ons niet pro-
fitelick wesen : t'en zy dat wy den geeste-
licken hongher / namelick leedtschap on-
ser sonden hebben / en onse salicheyt met
dorstighe herten soecken. Voorder / gelijck
als hongher ende dorst den lichame scha-
delick zijn / sonder goede spijse ende drack:
so is leedtschap der sonden / sonder de wa-
rechtighe spijse der sielen grootelick scha-
dich. Want daer sonder wertmē tot wan-
hope ghedreuen. Maer in desen gheeste-
licken hongher / moeten wel toefien / dat
men gheen fenijn voor goede spijse in ne-
me. Fenijn der sielen is / al dat wy tot de
verghiffenisse der sonden bukten de ver-
diensten Christi aenemen of ghelouen.

Hoe broot en
wijn de bles-
sche en bloe-
de Christi
ghelijcken.

Wae

Capit. 65. Waer af de Apoteke der Godscher Tieren
ken vol is: ende wert den blinden volcke
van de ghesmeerde ende geschoten Apo-
tekens om ghelt verkocht. Maer de wa-
rechtighe spijse der sielen / is alleen het
vleesch en bloet Christi: dat is / de verdien-
sten zijns doots / in de welke hy zijn lich-
aem tot een versoenoffer voor onse sondē
gheoffert heeft.

Het. 10. 8. 5.
6. 12.

Voorder / ghelickt als tot de onderhou-
dinghe des menschelicken lichaems niet
ghenoech is te zijn hongherich ende dor-
stich / ende goede spijse ende drinck voor
hem hebben staende: maer men moet de
selue sonder eenich senijn innemen ende
verteeren: also oock die door de verdienstē
des doots Christi / in de siele wilt wesen
behouden / moet de selue / sonder eenighe
minghelinghe der menschelicker verdien-
sten oft insettinghen eten ende drincken:
dat is / op de selue gantschelick betrou-
wen / dat zijn sonden alleen daer door ver-
gheue zijn / en hem dat ewich leuen ghe-
schoncken. Want de woorden / eten ende
drincken / zijn gheestelick te verstaen / als
in veel andere plaetsen der Schriftueren
meer / waer door de natuere des oprechtē
gheloofs / claerlich wert wtgedrukt. So
dat sy het vleesch Christi eten / ende zijn
bloet drincken / alle die metter herten ghe-
loouen /

Joan. 4. d. 31
34. 7. c. 17

loouen / dat ons Christus door zyn doot: fol. 47.
van de sonden verlost / ende het ewich le-
uen vercreghen heeft.

Ten laetsten / ghelück als de mensche /
met goeden appetijt / bequame spijs ende
dranck nuttende / verblift / verstercht ende
kloecker wert om eenich werck te doene:
also die met eenen warachtighen / ghees-
licken hongher door het ghelooue Chri-
stus vleesch eet / en zyn bloet drinkt / ghe-
uoelt alder eerst inwendighe blyfchap in
den heylighen Gheest / ende leuen: ende
brengh daer na voort warachtighe vruch-
ten des Gheests / die van dat inwendich
leuen ghetuygen. Daerom so wie de doo-
delicke werckē des vleeschs / die Paulus Gala 5. 19
vhaelt / noch volcht / die heeft het vleesch 20. 21
ende bloet Christi noch niet ghenut / ende
is inwendichlich na de siele niet leuēdich /
maer doot. Want alle die het vleesch ende
bloet Christi nutten / hebbē Christum in
haer bliuēde: die een leuende broot ghe- Joan. 6. 51
naemt is / om dat hy ons in het oordeel
Gods / ende in een heylighe wandeling /
leuēdich is makende. Dit oprecht ende
Godsalich eten des vleeschs Christi / ende
drinken zyns bloets / is aen dat Nach-
mael niet ghebonden / maer in de ghelo-
uigen altijt gheduerich / en wert door het
Nachmael gheoeffent / en achtervolcht.
Van

Capit. vij. Van dese troostelike leeringhe werden
wy berooft door de leere der Trāsubstan-
tiacie, die Christus in dese predicatie oock
daerom sterchelick verwoyden heeft, wāt
teghen dat vleeschelick eten der Capers-
naiten, die dese woorden, eten, drincken,
vleesch, bloet, hongher, ende dorst na de
letter verstandē, stelt hy zyn Hemeluaert,

Joan. g. 62. seggende, hoe dan, of ghy den Sone des
menschen saecht opuaren, daer hy te vorē
was: als wilde hy seggē, Dat mijn woor-
den niet vleeschelick te verstaen zyn, sal
door mijn Hemeluaert behendt wesen.
Want vleesch ende bloet moghen niet
ghenut werden, t'en zy dat se teghen-
woordich zyn. Maer als ick niet der
vleesche ende bloede niet op der aerden,
maer inden hemel zyn sal: so sal nochtā
een veghelick, die saltch wilt wesen, mijn
vleesch ende bloet moeten eten ende drin-
cken: So zyn dan mijn woorden niet vlee-
schelick maer gheestelick te verstaen. Hier
toe dienen oock dese woordē Christi, De

Joā. 6. g. 63. Sheests, die leuendich maecht, het
vleesch is niet nut: de woorden, die ick
spreke, zyn gheest ende leuen. Als wou-
de hy segghen, Ick segghe dat ewich le-
uen toe, den ghenen die mijn vleesch eten:
maer het is des Sheests, en niet der sub-
stantie des vleeschs epghen, leuendich te
maken;

maken: Want vleesch / vleeschelick ghe- fol. 48.
nut / is onnut. Daer om verstaet mijn
woorden gheestelick / ende so sult ghy dat
leuen / in de leeringhe der verdiensten
mijns doots / gheuoelen. Hier wt sien wy
claerlick / dat de Transsubstantiacie / door
dese leere Christi gantschelick te niet ghe-
bracht wert. Want Christus is hemselue
niet contrarierende / dat hy in een plaetse /
dat letterlick eten zijns vleeschs soude ver-
werpen / ende in een ander beuelen. Ende
Ioanes heeft daerom vā het Nachtmael
niet gheschreuen / dat het hem ghenoech
was eens klaerlick wt te leggen / het recht
eten ende drincken / des vleeschs en bloets
Christi. God gheue / dat wy inden hon-
gher ende dorst der sielen / gheen ander
spijse in nemen / dan de verdiensten des
doots Christi / in zijn vleesch ende bloet /
ende so sullen wy leuen. Want hebben
wy den gheestelicken hongher niet / of
nemen wy eenighe spijse in / buyten Chri-
stum / so sullen wy steruen.

¶ Andere teghenworpingsen van de
almachticheyt Gods / miraculen
ende dierghelijcke.

Het VIII. Capittel.

Dredene die sy meer voortbrei-
gen/ouermidts dat sy seer kräch-
zjn/willen wy niet korte woor-
den ouerloopen. Ten eersten spreken sy
veel van de moghentheytt Gods/ door de
welcke de creatueren moghen veranderk
worden/ ghelijck als sy te voren mochten
gheschapen werden. Wy willen de almo-
ghentheytt Gods niet minderē / maer die
alleen met synē woorde meten / ende met
Abraham gheloouen/ dat God machtich
is te doen/ al dat hy toegheseyt heeft. Wil-
len sy dan dat wy gheloouen/ dat door de
Almachticheytt Gods eenighe verande-
ringhe des broots in het vleesch Christē
gheschiede / dat se eerst belostenissen wt
den woorde Gods bewyisen/ dat door het
wtspreken der vijf woorden / het broot in
het lichaem Christi soude verkeeren. En
ouermidts dat hier gheen belostenisse is/
so salmen niet de almoghentheytt Gods
de loghenen niet beuestighen noch vercie-
ren. Want dat sy veel callen vā dese woor-
den / *Hoc est corpus meum*, dient t'eu propo-
siti niet/ ghelijck wy te voren bewesen heb-
ben. Daer zjn doock veel dinghen/ die niet
door eenighe kranckheyt Gods (die geen
is) maer alleen wt haer eygen natuere on-
moghelijk zjn: als dat niet gheschie / dat
gheschiet is: dat acht sullen thien wesen:
ende

Van de Al-
machticheytt
Gods.

Rom. 4. d. 21

ende een natuerlick lichaem / in menigher **Fol. 49.**
ley plaetsen wesen soude.

Daer na soecken sy haer met miraculē **Van de mi-**
te behelpen / maer te vergheefv: Ja bewij- **raculen.**
sen daer mede / datse vanden gellachte des
Antichrists zün / die na het ghetuyghen **mat. 24. b 24**
der Schrifture / in cracht der teekenen **2. The. 2 c. 11**
ende miraculen komen moet. **Wp** moetē
hier voor al / de natuere der miraculen
Gods aenmerckē / so sullen wy lichtelick
de valscheyt der miraculen in de Tran-
substantiacie beuindē. Ten eersten / de mi-
raculen Gods gheschieden selden / name-
lick / als de glorie Gods en de slichtinghe
der Ghemeente / dat is eysehende. **Maer**
de Transubstantiacie gheschiet tot allen
tijden sonder eenighen noot / ten ghebode
van een yeghelick **Mispape** / also sy mey-
nen. Ten anderen / alle miraculen Gods
werden openbaerlick allen menschen be-
kent / dock den onghelouighen: * de blin **Matt. 11. 8. 5.**
de saghen: de kreupele ghingen: † het wa- **† Joā. 2. d. 10**
ter indē wijn verandert / hadde dē smaech
des wijns: Ende men sach claerlick * dat **Exo. 7. b. 10.**
Moses roede een warachtich **Serpent**
was. **Maer** dit **Misbroot** / blijft hem sel-
uen ghelick / inder gedaente / inder groot-
te / in het ghewichte / smaech ende voeden:
ende noch dorren sy dat een mirakel noe-
men: Ten derden / so gheschieden de wa-

rachtighe

Capit. 9. rachtige mirakelē Gods/door zjn bevel/ niet door de kracht van seker wtgesprokē woorden ende syllaben: want dit behoort den tootenaers toe / den welchen sy met hare Transubstāttacie/ gelijk zjn/ en niet Gode. Ten laetsten/ de mirakelē Gods/ leyden ons van de creatueren tot hem/ en vorderen den warachtighen geestelicken Gods dienst: maer door de Transubstantiacie/ werdē de godsuruchtige/ van God tot de creatueren/ en wtwendige supersticien afgelept/ gelijk de daghelichsche experientie is leerende. Ende als de Christelike Prince Edwardus de seste/ koninck van Englant/ zjn Kercke/ na het ghebot Gods/ supuerde van de scoonsche afgoderie/ is gheschiet / dat een man van des Koninck Commissarisen begheerde/ dat men doch wt de Kercke zjnder prochie alle beelden niet werpen soude / maer laten daer een beeldt Marie/ of te minsten een Crucifix/ daer voor hy zjn gebet gewoon was te doen. De man gheuraecht zijnde/ wat hy doen soude/ oft so quame / datme dese voorseyde beeldē wech name: seyde/ dan soude ich mijn ghebet voor het Sacrament storten. Maer seyde sy/ of oock dat wech genominen ware/ wat soudt ghy dan doe: Ick soude (antwoorde hy) dan moeten God inden Hemel met der herten aenroepen:

aenroepē, klaerlich belijvende, dat hy ge- fol. 50.
lijch alle andere menschen, door de Trans-
substantiacie, van God afghelepdt was;
Hier sietmen wat vrucht dat ons dese ver-
sierde mirakelen voortbringhen.

Ende waert, dat wy de mirakelen die
sy so sterckelich drijuen, neerstelich wil-
den aensien, wy souden beuinden, dat de
leere der Transsubstantiacie, oock daer Wilde hoer-
de in Gab.
Wicl. lect. 5.
door te nerte gedaē wert. Want sy seggē,
dat het lichaem Christi daer sy, so het
was op het cruyce: maer hoe kan dit ouer
een komen, met dat sy segghen, dat hy
verschijnt in de ghedaente eens kints oft
eens vinghers? Te Loeuē in Brabant,
werdt een miraculoes vleeschlich stuck en. d. p. 100.
des Sacraments (so sy segghen) omgedra-
ghen: maer dat enen ouden schoelap ghe-
lijcher is, dan den eerlijcken lichame Chri-
sti. Daerom doruen sy't oock niet aenbid-
den, maer stellen daer by een ander hosti-
ken. Het Sacrament van miraectel te
Brussel, is (weet ick wel) den lichame
Christi dat aen den cruyce ghehanghen
heeft niet gelijck. Daerom besluyten sy't
doek van den volcke: Ghelijck als't heyl-
lich bloet (so sy't noemen) te Brugge heyl-
melck in de mouwe (so men seyt) ghedra-
gen wert. Also bedeckt de dupuel zyn val-
scheyt, ende derf in het licht niet komen.

Capit. 9. Ende Thomas Aquinas, een Vader der
Dart. 3. 76. Papistischer leeraers behet, dat in sulke
art. 6. miraculen alleen schemeringhe der oogē
zijn. Wat is dat anders dan toouerie? Dat
sy oock van miraculen spreken in desen
handel, is buytē proposte, ouermidts dat
in gheen Sacramenten des Ouden ende
Nieuwen Testaments, sodanighe mira-
culen als sy versieren, gheuonden werdē.

Joā. 20. e. 19 Dat sy segghen, * Christus heeft door
imat. 14. d. 25 besloten doren ghegaen, † ende op het wa-
ter ghewandelt, heeft niet te bedupden.
Want daer is niet geschreūē, dat hy door
besloten dorē quam, maer wert alleen den
tijt aengeteekent, inden welckē Christus
tot synen iongheren ghegaen is. * Petrus
heeft oock op de Zee ghewandelt. Want
den gheloouighen (als't noot is) moeten
alle elementen dienen.

¶ Van de autoriteyt der Vaderē in
den handel der Trāsubstantiacie / en
hoe de Trāsubstantiacie incomen
is / ende hoe datmen hem daer
af wachten sal.

Het IX. Capittel.

Ouse wedersprekers ende vpan-
den, door de waerheyt ouerwō-
nen zijnde, loopen tot de autho-
riteyt

ksteyt der vaderē: waer mede sy ons ouer- **Fol. 57**
 uallen willen: by den naem der Vaders/
 niet de Apostelen oft Apostolische man-
 nen verstaende / maer sommighe Pausse-
 liche Doctoren, die eenen cleppen tijt voor
 ons gheleest hebben. Wāt de vaders die
 den tijde der Apostelen aldernaest warē,
 ende sommighe hondert iaren daer na
 hebben van dese leeringhe der Transub-
 stantiacte niet eens ghedroomt / d'welck-
 men wt veel dingen mercken mach. Ten
 eersten vinden wy by haer niet van de
 woorden der Consecratie / welck die wa-
 ren / of waer sy begonsten / of waer sy
 eynden. Men leest niet, dat sy Christum
 op aerde in d' broot ende wijn des Nach-
 maels aenghebeden hebben: maer alleen
 inden Hemel. Waerom sy oock den volc-
 ke niet ainsulcke woordē daer toe vermaen-
 den, *Sursum corda*, dat is, *heft op uwe her-*
ten. Maer nu duruen sy aen haer Sacra-
 ment huyskens schilderen / Men bidt hier
 God. Daer bouen de Vaders hebben het
 broot oock den kinderen / ende vrouwē in
 haer handen ghegheuen / als de historien
 ghetuyghen / ende ghebruyckten houten
 of glazen koppē / in het Nachtmal des
 Heeren. Maer de Pausseche Priesteren /
 om dat sy dencken / dat daer het warach-
 tich lichaem ende bloet Christi zy / ver-

De ondz va-
 ders hebben
 de Transub-
 stantiacte niet
 gheweten.

Hic Deum
 adorā.

Euseb. lib.
 7. ca. 34. De
 conse. dist. 2.
 Peruenit ad
 not. nost.

Capit. 9.
De con. dist.
1. Mala in
quibus.

De con. dist.
1. Mala in
quibus.

Augustinus

De con. dist.
1. Mala in
quibus.

De con. dist.
1. Mala in
quibus.

trouwen dat alleen den ghesmeerden han-
den ende vaste koppen van siluer oft dier
ghelycke. Want de glazen breken haest/
segghen sy. Ende de houten drincken het
bloet in. Wordt de Vaders hebben dat
ouerbliffel des broots niet bewaert om
te aenbidden. Ja dat meer is in den groo-
ten strijd teghen den Arrianen van de
godlike natuere Christi, hebben de va-
ders noyt voortghebracht, dat Christus
vanden Apostelen tijden af, inden broo-
de aengebeden is gherweest. So is't dan
klaer dat dese papistische leere der Trans-
substantiacie den heylighen vaderen on-
bekent sy geweest, en dat sy Christum op
der aerden in d' broot en wijn des Auont-
maels niet aengebeden hebben. Datmen
tot Augustino voortbrengt. Niemand eet
dat vleesch Christi, t'en sy dat hy't te word
aenbidde: dient niet tot deser sake. Want
hy spreect van de vereeninghe der God-
liker en menscheliker naturen, in Chri-
sto den heere, leerende datmen geen pro-
ffit ontsaecht tot de menscheit Christi,
t'en sy datmen oock ghelooue, datse niet
de godheyt vereenicht sy. Anders waert
hy aldien datter een Transsubstantiacie
ware, veel soude het vleesch Christi eten/
die't niet aenbidden: als Joden, wormen
en myssen.

Pa

Ma dat nu klaer is/ dat de leere der Trā-
substantiæ/ noch Christi/ noch syner
postelen/ noch oock der Vaderen 3p/ moe-
ten wv nu historij wvse in het korte wtleg-
ghen/ hoe datse ghesproten/ ghemeeerdert
ende verstercht 3p. Door al so moetmē we-
ten/ dat Sathan veel iaren ghearbeydt
heeft/ eer hy de sake so verre heeft kon-
nen brenghen/ datmen Christum hier op
der aerden/ onder broot ende wijn aenbid-
den soude/ met so groote afgodische super-
stieten.

De vaders op dat sy het volck te betes-
souden brenghen tot den gebruyck der Sa-
cramenten/ hebben de wtwendige teche-
kenen der Sacramentē/ met de namē der-
beteekender dingen verciert/ haer seluen
op ander plaetsen wtleggēde/ op dat daer
wt geen dwalinge comen soude: d'welck
onderschept/ de Doctore die daer na geko-
men zijn/ niet merckende/ door het prijsen
der wtwendiger teckenen bedrogen zyn-
de/ hebbē begoft vā de tegenwoordicheyt
des vleeschs Christi in het Nachmael te
disputeren: ende in sonderheyt sommighe
Itallanen die in Franckrijk gecomen wa-
rē/ omtrent den iare ons Heerē 800. Te-
gen de welke leeraers haer gestelt hebbē
in Franckrijk/ Joannes Scotus/ en Ber-
tramus/ die daer een boeckhen tot Caro-

Fol. 32.
Hoe dat de
Transubstanti-
tiæ inco-
men is.

201. 0000

201. 0000

201. 0000

201. 0000

Anno. 800.

Capit. 9. Iam de Grootte schreef / dat noch huyden
v'daerho in de handen der gheleerden is.

In desen twist der leeringhe / de Bis-
schoppen ende Protesters / siende dat de lee-
ringhe der vleeschelicker teghenwoordig-
heyt / grootelich diende totter vermeer-
deringhe haerder erre / zijn tot dese nieu-
we leeringhe gheuallen. Ende tot meer-
der versterkinghe hebben sy daer na te

Anno. 1052.

Stoomen in een Conellio / datmen Ver-
cellense noemt / onder den Paus Leo den
neghensten / de selue beuesicht / tegen He-
rengarium / die wt vreesen des Paus / de
warachtighe leere te stoomen niet heeft
duruen beschermen. Maer hy ghekeert
zinde in Wäckrijcke / heeft de nieuwe lee-
re des Paus van de vleeschelicke teghen-
woordicheyt wederom bestreden. Waer-

Anno. 1058.

om de Paus Nicolaus de tweede / heeft
een ander Conciliū / wt den Italiaenschen
monicken ende Priesteren vergadert / en
in het selue Herengarium tot wederroep

De cōf. diff.
2. Ego Berengarius.

bedwonghen. Ende zijn wederroepinghe
heeft de Paus tot versterkinghe zinder
leere / in alle stedē van Duytschlāt / Wäck-
rijck / ende Italien ghesonden : Maer in
dese wederroepinghe / wert noch gheen
ghewach ghemaect der Transsubstantia-
cie / ia is der selue gansch contrarie. Want
in de wederroepinghe / Berengarij / lesen

top

top dat het broot ende wijn na de consecratie / zñ het warachtich lichaem en bloet Christi / dat in der waerheyt met des priesters handen gheuoelich ghehandelt / ghebrouken / ende met den tanden der ghelouigen gebruiselt wert / welck met de leere der Transsubstantiacie niet ouer een hoel / als doock de Papisten bekennen. Corto na dit Conciliu / is gekomen Hildebrandus / ghenaemt Gregorius de seuenste / ende heeft Berengarium met zñ eerste rechte leere wederom in een Concilium / wt zñ priesters ende monicken vergadert / verdoemt / ende dese nieuwe profitelicke leere der lichamelicker tegenwoordicheyt beuesticht. Waer door de Priesteren ende Missen vermeerderd zñ / iaerlicsche tenten toeghetomen / ende den legghen Missapapen daghelicks broot ghegheuen.

Dese leeringhe der lichamelicker tegenwoordicheyt des lichaems Christi in het Nachtmael / hebben daer na grootelicks versterckt en doock vermeerderd / De Benedictinen / Gratianus / Petrus Lombardus / en Lotharius / een Doctoer van Paris / Ende namaels een Paus van Rome / genaemt Innocentius de derde / ende hebben wt de leeringhe der lichamelicker tegenwoordicheyt / de Transsubstantiacie ghesmeedt. Want sp ouerlegghende / dat

Capit. 9. De lichamelicke teghenwoordicheyt des
vleeschs Christi / niet beschermt mochte
wesen / sonder de Transubstantiactie: so heb
ben sy die beghinnen te leeren / ende is ten
epnde met een Concilio / dat Lateranum
ghenaemt is / door Innocentium den der
den bevesticht / in het iaer ons Heeren

Inno. 1215.

1215. De welke leerlinge sy terstont in
alle herten gheplant hebben door de oorz
biechte (die sy als dan hebben gheboden)
ende door de vier bedelaers ordenen / die
omtrent desen setuen tijt ghetrouwe die

Inno. 1220.

naren des Paus eerst op stonden. Also nu
Sathan dese sake so verre ghebrocht had
de dat de menschen gheloofden / dat door
vif worden Christus in de Misse tegen
woordich was: terstont hebben sy hē wil

Inno. 1226.

Honorij de
creta. li. 3. de
cret. tit. de ce
leb. **Missarū**

len Godlicke eere aendoen. Daerom ghe
boot oock de Paus Honorius / dat men
Christum inder aerden aenbidden soude /
ende hem in de Kercken Sacrament hup
kens ende ciborien maken / in de welke
hy soude besloten / ende ter aenbiddinghe
voorghestelt worden: d'welck also ghe
daen is.

Inno. 1264.

In Clemen.
li. 3. tit. 16. C.
Si Dñm.

Daer na de Paus Urbanus op dat de
sen nieuwen God niet ghebreken soude /
heeft hem met de hulpe van sommighe
Monicken renen vierdach / diemen het
Sacraments dach naemt / inghestelt / die
met

wert. Waer door de oogē der menschen so verblint werdē, dat sy hem achten een schadelicke doot weerdich te wesen, die te ghen desen nieuwen God, en versterden Gods dienst so veel als een woort, sprekē soude. Want dese Christus is stom, strafte de sonde niet, maer neemtse sonder smersten wech, also sy dencken. Daer by hoemt dat hy so vereert wert. Maer alle warachtighe Christenē, die op het fondament der Propheten ende Apostelen gegrondcert zyn, sullen Christum inden hemel aenroepen, zyn ledkens, de armē, ende zyn dienaren in behoorlicke eere houden, ende haer wachten van desen nieuwen, stommen, ende krachteloosē Christum, met vijf woorden gemaect; Want wy tot de historien beuinden, dat het eenen vondt des Dupuels zy, waer ouer hy meer dan vier hondert Jaren ghearbept heeft.

Ende de Schriftuere heeft ons neerstelick ghewaerschut, op dat wy hier door, ten laetsten tijden niet bedrogghen souden werden. Aldus spreekt Christus vanden laetsten tijden:

[Oft v dan vernant seyde, * Siet hier mat. 14. v. 29
 te Christus, of daer, ghelooue's niet.
 Want daer sullen valsche Christenen, en
 valsche Propheten opstaen, ende sullen
 groote

Capit. 9. groote teekene ende miraculen doen, dat
de wtuerkoren (so het mogelick ware) in
dwaalinghe soude mogen ghebracht wer-
den. Siet ick hebbet v voorsept. Jo'z dat sy
v dan segghen / Siet hy is in de woestyne:
Gaet niet wt: Siet hy is in de Schrynen/
gheloouet niet.] En op dat niemant seg-
gen soude: Christus is hier of daer, maer
onsienlich / so volchter: [Want ghelijck
eenen blixem wtgaet vanden Oosten, en
licht inden Westen, so sal de toekomste
des Soons des menschen zyn.] Dese
waerschuwinge Christi [Geloouet niet]
sal by allen Christenen plaetse vintē, ghe-
merckt dat sy tegen desen afgod vā Chri-
sto den heere ghesproken is.

Dan. 11. L. 38. Soek heeft Daniel de Prophete van
desen grouwelickē afgod des Antichriste
met desen woorden te voren ghesproken/
[Hy (namelick / de Antichrist) sal in zyn
lantschap aenbidden den God Mepzīm /
ende den God, die zyn vaders niet bekent
hebben. Hy sal hem eere met gout, siluer,
met Beerlen en ander kostelike dingen/
ende sal die verkeeren tot versterkinghe
des Gods Mepzīm / met den vreemden
God. Wie den seluen bekennen sal, dien
sal hy groote eere gheuen, ende een heere
ouer de menichte makē, ende sal het land
met loon wtdeplen.]

Dese

zijn/ noemt gantschelich ouer een met des-
 sen nieuwen afgod/ den stōmen Christus
 der Roōscher kercke. Waerom wy oock
 niet twiſſelen sullē, of Daniel heeft van
 den seluen door het ingheuen des hepligē
 Gheests ghesproken. Dat noch claerder
 blijckē sal / is 't dat wy de selue Propheete
 met korten woorden wtleggen. Ten eer-
 sten/ noemt hy hem den God **Mapzim** /
 dat is / den God der sterchten / want hy
 gheeft alle kracht ende moghentheyt den
 Antichrist ende zijn rijk: al haer weerdic-
 heyt en profiit hangt aen hem. Dit is den
 steen der Roōscher kercke. Ware die ghe-
 weert/ so viel den gantschen hoop der ghe-
 schoornen/ ende ghesalsden. Daer na be-
 tuycht Daniel/ dat Antichrist desen nieu-
 wen God / in zijn lantschap vereeren sal.
 Want hy nergens gheert wert / dā daer
 de Paus bekennt is/ oft zijn leeringe plaet-
 se heeft. Ten derden/ so is desen God/ den
 Vaderen onbekent/ namelijk den Aposte-
 len/ die de Papisien haer Vaderen roemē
 te zijn: (welcke de warachtighe Vaderen
 des Christelicken gheloofs zijn) die van
 desen Misgod ende synen vierdach niet
 gheweten hebben. Want de Sacraments
 dach eerst inghestelt is / in het iaer ons
 Heeren, 1264. Houen dien/ daer en is

Capit. 9. der werelt gheen afgod diemen so dient/
met gout siluer/ende kostelicke dinghen/
als desen Afgod der Priesteren. Men
maecht hem groote kosten/alsmen inden
Ephesischen tempel van Antwerpen/en
elders sien mach,

Het is eenen veghelicken bekent / wat
op den Sacraments dach ter vereeringhe
van desen Afgod / so wel in de kerckē als
op de straten gheschiet:sonderlick in groo-
te Steden/daer Kercken ende Cloosteren
een teghen den anderē den prins soecken/
inde vereeringhe van desen God/ met sil-
ueren beelden/hoorhappen/cruppen / va-
nen/bellen/tortsen/wierroock/linghen en

Paule. 3. v. 5 spelen/gelijck als * Nabochodonosor zijn
beidē vereerde. Het is eenē ydelen Gods
dienst/voor eenen ydelen God, Voorder

Dan. 11. g. 39 seyt Daniel / * dat Antichrist keeren sal/
tot bescherminge met den vreemde God/
dat is/wat hy vermach/dat sal hy te same-
brenghen/om desen God/ende zijn gods-
diensten te beschermen. So sien wy oock/
dat de Paus ende de sunne / gheen woort
lijben willen teghen desen Grootgod/ en
synen heydenschen dienst. Ten laetsten/
wert wtgeleyt/de loon der gheender/die
desen God sullen eeren. Sy sullen vande
Antichrist groote titelen en goeden ont-
fanghen/so de experientie daer af claer is.

Maeg

Maer den warachtighen Christenē sal't volghen
ghenoech zyn / rick te wesen in Christo:
dien sy bekennē inden hemel / haren ghe-
trouwen voorspreker te wesen: ende dese
leere der Transubstantiacie / die nieu is /
ende op gheen Schriftuerē gegrondeert /
maer vol van afgoderten / sullen sy wt der
herten verwerpen: God biddende / dat hy
de verblinde herten met synen heylighen
Sheest / daghelix meer verlichten wille.

¶ Van de lichamelicke teghenwoor-
dichent Christi in het Nachtmael.

Het X. Capittel.

MEn vint sommighe / oock God
vreesende leeraers / die de leere
der Transubstantiacie / verwor-
pen hebbende / willen noch in het Nacht-
mael des Heeren / een natuerlike teghent
woordicheyt des vleeschs Christi hebben.
De welke leeringhe / hoe wel datse ver-
drageliker is / dan de leere der Transub-
stantiacie (want sy dat afgodisch aenbid-
den des broots en omdraghen verdoemt)
so salmens nochtans niet volgen. Ouer-
mits dat se een kranck fundament in de
Schriftueren heeft / ende vele in de afgo-
derie versterckt. Ende op datmē niet seg-
ge / dat wy hier in ons vernuft in volghē /
sullen wy ons gheloofs redenen in het
korte

Capit. 9. korte voortbrengheit / den Christelicken
leser biddende / dat hy met een recht herte
de sake by hem ouerlegge / ende oordeele.

De vleessche Ten eersten / is dese tegenwoordicheyt
licke teghen des lichaems Christi tot der salicheyt der
woordicheyt sielē niet nootsakelick / * wāt Christus ver
des lichaems werpt dat vleeschelick etē zjns vleesch /
Christi / is werpt dat vleeschelick etē zjns vleesch /
totter salichy ende priist alleen dat geestelick . En ouer
niet nootwē midts dat alle Sacramenten van eender
dich. nature zjñ / so wel des oude als des nieu

Josn. 6. g. 63
1. Cor. 10. 28
3. 3. 4.

wen Testaments / so sal de vleeschelicke
teghenwoordicheyt des lichaems Christi
niet nootsakelic wesen in het Rachtmaek.
ghemercht datse inden Doop ende ander
Sacramenten niet gheepscht wert. Doch
zjnder veel sond het gebruyck des Racht
maels salich gheworden / als de Patriarc
ken ende Propheten / en hupden s daechs
de onmondige kinderkens der Gemeyn
te / die nochtans niet salich mochten wer
den / so dat vleeschelick eten des lichaems
Christi / totter salicheyt noodich ware.

De teghen- Voorder / so is de lichamelicke tegenwoor
woordicheyt dicheyt des vleeschs Christi in het Racht
is onprofjete mael / alleē niet nootsakelick / maer totter
lick, in scha salicheyt onprofjtelick . Want Christus
dich. spreekt / * het vleesch is niet nut . Maer

Jos. 6. g. 63

Christus heeft zjnder Gemeyn te niet
geboden dat onprofjtelick is / Ja dese lee
ringhe is niet alleen totter Salicheyt on
profjete

profijelick / maer oock eensdeels schade: Kol. 37.
lick. Want daer wt het recht ghebruick
des Nachmaels verdonckert is geweest,
ende alle afgoderie ghesproten. Daerom
seyde oock Christus, * Het is nut dat ick Joan. 16. 5. 7
gae. Wāt t'en y dat ick gae, so sal de troo-
stier tot v niet komen.

Ten laetsten / so is oock dese leere der ^{De teghen-}
vleschelicker teghenwoordicheyt Christi ^{woordichyt}
in het Nachmaet, om veelderhande oor- ^{onmogelick.}
saken (na Gods Woort) onmoghelick/
die wy hier ordentlick in het korte verha-
len willen.

Ten eersten wert hier door (gelijck als
door de leere der Transsubstantiacie) ghe-
schonde, de natuere des lichaems Christi/
den artijckel zijns hemeluaerts, en de na-
tuere alder Sacramenten; die ghedachte-
nisse zijn der dingen, die niet teghenwoor-
dich zijn. Ten anderen wert door dese lee-
ringhe, de weerdicheyt des Priesterdoms
Christi vermindert. * Want Paulus ghe ^{Heb. 9. 6. 11}
twycht, dat hy heeft een Tabernakel son-
der handen ghemaect: namelick den He-
mel, die hooghe vander aerden gestelt is.
Ende Paulus, om dat hy alle vleeschelic-
ke teghenwoordicheyt wechnemen soude,
sept dat hy * hoogher gheworden is, dan ^{Heb. 7. 26. 16}
de hemelen, te wetē, die onder het ghesich-
te ende verstant der menschen komen. Ja
dese

Capit. 7. dese teghenwoordicheyt neemt het pries-
terdom Christi gantschelick wech: **Wāt**
Heb. 3. b. 34 waer dat hy (seyt Paulus) in de aerde wa-
re/so soude hy gheen Priester zyn. Dat sy
nu daer teghen seggē/ dat Christus in den
Hemel blijft/ lichamelick in dese werelt te
ghenwoordich zynde/ kan niet der Schrif-
tueren niet ouer een komen. Want aldus
soude het lichaem Christi in alle plaetsen
Heb. 2. d. 17. moghen wesen/ ende niet onse lichamen
Heb. 4. d. 15 ghelickformich zyn† wtgenomen de son-
de. En het Nachtmal des Heeren/ soude
te vergheefs wesen inghesteit/ Want wy
soudē hem alst in ons lichaem (ta in onse
hupsen) vleeschelick ende lichamelick heb-
ben. Te vergheefs soude wederom Chri-
stus zyn Nachtmal onder twee ghestal-
ten des broots ende wijs inghesteit heb-
ben. ouermidts datmē het lichaem sonder
bloet niet soude hebben konnen nutten.
Maer willen sy segghen / dat Christus
lichaem allez sy onder het broot/ en bloet
inden kelck/ so schoeren sy nu het lichaem
Christi/ verscheppende het lichaem vande
bloede. Maer Christus mach niet meer
so ghedeylt werden. Voorder soudē wy
moeten deelachtich werden des vleeschs
ende bloets Christi alleen in het Nach-
mal/ dan soude onse salicheyt / aen het
Nachtmal ghebonden zyn/ aenghesien
datter

datter gheen salicheyt is buyten de ghe-
 meynschap des vleeschs ende bloets Chri-
 sti. Ende aldus sal allen Christenen grooten
 troost der consciencien benomen wer-
 den. Hier wt is't dan claer / dat inē op dese
 leeringhe van de vleescheliche tegenwoor-
 dichheit Christi in het Nachtmael / niet
 staen sal. Die oock alleens de simpelen be-
 houdt in de aenbiddinghe des broots / of
 tot de selue lichtelick brengt. Want aen-
 gheuen dat alle volheyt des godhepts in **Coloss. 2. b. 9**
 Christo lichamelick woont / so moet men
 hem aenbiddē / waer dat hy met den licha-
 me tegenwoordich is. **Wt** dusdanighe be-
 ghinselen / is de papistische Transubstan-
 tiacie ende afgoderie ghesproten / ghelijck
 wy te voren verhaelt en bewesen heben.
Van sommige tegeworpingē / met
 de welckē de vleeschelicke tegenwoor-
 dich; des lichaens Christi in het Nache-
 mael, van eenighe beschermt wert.

Hte XI. Capittel.

O Vermids dat de redenen der an-
 der zijden / grootelick ghelijcken
 de tegenworpinghen der Tran-
 substantianistē / sullen wy hier onse woor-
 den in het korte beslupten.

Ten eersten segghen sy / dat Christus **Christus is**
 niet alleē mensche / maer oock God **mensche ende**
 God.

H 4 ghelijck

Capit. 7. gelijck als hy na de Godheyt ouer al is /
 dat oock zijn menscheyt (de welke van
 zyn der Godheyt niet gescheyden kan we
 sen) al omme sy. Maer hier doen sy niet
 recht / dat sy de eyghenschappē der natueren
 niet onderscheyden. Die wat inder
 Schriftueren godlick gheoeffent is / ver
 staet wel / dat de dinghen die Christo / na
 zyn der menscheyt eyghē zyn / zyn der god
 heyt niet moghen toegheschreuen werde.
 Christus heeft geleden: maer niet na zyn
 godlike natuere (die niet liden kan) maer
 1. Pet. 3. d. 18 * na dē vleesche / als Petrus leert. So is't
 oock niet gheoorloeft / datmen de eygent
 schappen zyn der Godheyt / zyn der mens
 cheyt toeschryuē sal. Christus inder aer
 den leuende / was * in den hemel / en † in den
 1. Joā. 3. b. 13. schoot zyns vaders / niet na der mēscheyt /
 1. Joā. 1. c. 18 die in haer seker plaetse op aerden beslotē
 was: maer na de Godheyt. So moetmen
 dese nauolghende Schriftueren vereent
 Mat. 28. c. 20 ghen: * Ick sal met v wesen tot den eynde
 Mat. 18. c. 20 des werelts / * Ick ben in het midden van
 twee of dryen in mynē naem vergadert:
 Joā. 12. b. 8 ende / * Wmen suldy altijt met v hebben /
 maer my niet. Waermen dit onderscheyt
 der natueren Christi niet altijt aensiet / so
 spruyten daer wt groote dwalingen / als
 men dagelicks in veel ketters sien mach.
 Soude Christus na zynē menscheyt ouer
 al

al zijn / ghelijck syne Godheyt / Te ver. fol. 59.
gheefs ware het Nachtmael / en oock on-
der twee ghestalten inghestelt. En soude
daer wt nootsakelich volgē, dat Christus
in Engelant / Duytschlant / Indien / ende
voorts in alle plaetsen / ia oock inden he-
mel ende helle / ghebooren / ghecrupst / ende
begravē soude wesen. Hier toe dient oock
dat sy tegen ons werpen / Christus is ter
rechter hant zijns vaders sittende . Want Wat de rech
de rechte hant / contrarierēde de linckē / be- te hāt Gods
teekent de conditie des eewigen leuens / is.
die Christus nu in zijnder menscheliker 1. Pet. 3. d. 18
natueren by den Vader heeft / die te voren
in de werelt veracht was: * Ende alle ghe Mat. 25 t. 34
loouighe sullen door hem ter rechter hant
des Vaders sitten inder eewicheyt / * ia sit Ephe. 2. b. 6.
ten nu schoone in de hope door t'gelooue /
ende daerom zijn sy met haren lichame
niet / noch sullē wesen in alle plaetsen. So
beslypten wy dan na de Schriftuere met
Augustino / datmen so de Godheyt Chri-
sti moet beuestigen dat de waerheyt zijns
lichaems daer door niet verhindert wer-
de. Want een persoon is God ende men-
sche / ende beyde is eenen Christus Iesus.
Hy is ouer al so verre als God : maer in
den Hemel / so verre als mensche.

Wederom spreken sy / het Nachtmael Of het
sal een ydel teekēn zijn / is daer gheen te- Nachtmael
ken een ydel teekēn 32.

H ij ghen:

Capit. xi. ghenwoordicheyt des vleeschs Christi.
 Maer aldus sullen alle Sacramentē der
 Patriarkescher ende Prophetischer Kere
 ke/ta dook dē Doop Christi/ pdel zyn/aen
 ghesien dat de lichamelicke teghenwoor
 dicheyt Christi daer inne niet besloten
 wert. Het gheuen des trouwincs tusschē
 een brudegom ende bruyt/ende het ghe
 uen des Koninckliken zeghels/ werden
 gheen pdel dingen genoemt/ al is't dat sy
 de beteekende dingē/ lichamelick in haer
 niet besluyten/ maer alleen versetkeren.
 Veel min het Nachmael des Heeren/ is
 dies niet te min een heylighe ende godlic
 ke oeffeninge/ ons de gemeynschap zyns
 lichaems ende bloets versegelende/ al is't
 dat de vleeschelicke teghenwoordicheyt
 daer niet zy.

1. cor. 11. f. 27.

Hoe datmen
 des lichaems
 ende bloets
 Christi
 schuldich
 wert.

Wederom segghen sy/ Paulus leert
 datse des lichaems en bloets Christi schul
 dich werden/ die onweerdelick dit broot
 eten/ende desen Vleck drincken: d'welcke
 niet zyn konde (segghen sy) wanneer het
 warachtich lichaem en bloet Christi/daer
 niet waer. Maer hier moetmen merckē/
 dat Paulus niet seyt/ so wie het vleesch
 Christi onweerdelick eet/ maer so wie dit
 broot eet. Die dook wat in de Schriftuerē
 eruaren is/weet dat het verachtē des ghe
 bots/ ende teekens/ valt op den ghebie
 der

Der/ende het beteckēde dinct/ hoe wel sy Kol. 6. 9
niet teghenwoordich zūn / datmē wt veel
Schriftueren ende exempelen bewiſſen
mach. Christus seyt: * Die v ontfangt/ die ^{mat. 10. d. 40}
ontfangt my / * Wat ghy ghedaen hebt ^{mat. 25. d. 40}
een van dese myne minste broederen / dat
hebt ghy my ghedaen. Daerom nochtā /
is Christus niet vleeschelick in syne Die-
naren oft Armen: * Die van den gheloo- ^{Heb. 6. b. 6}
ue af valt / die crupst den Sone Gods we-
derom. Niet datmen Christum meer aen
het crupce laen cā / maer oin dat door het
afuallen / de weldadē Christi veracht wer ^{Heb. 6. b. 6}
den / al of hy te vergheefs ende voor zūn
eyghen quade daden / gecrupst hadde ghe-
weest. Also leert Paulus wederom / dat
hy * dē Sone Gods met voeten treedt / en ^{Heb. 10. l. 29}
het bloet des Testaments onheplich re-
kent / die de leere Christi veracht: Licha-
melick nochtans kunnen Christum met
gheen voten treden. Wie het ghebot des
Ouerhepts / of den zeghel der Princen
schendt / die wert gerekent als een verach-
ter des Ouerhepts en der Princen / al is't
dat hy niet teghenwoordich is. Dat een
bruyt dē trouwrick vachtelick met voeten
trade / de bruydegom soude daer door / son-
der eenich twiſſel vacht wesen: Also die
onweerdichlick het Nachtmael des Heerē
gebruyckt / is schuldich des lichaēs en des

Capit. xl. bloets Christi / al zynse niet vleeschelick
daer teghenwoordich: Om dat hy de ver-
1. cor. 10. d. 16 borzgentheyt des Nachtsmaels / (* d'welck
is de ghemeynschap des lichaems ende
Actu. 8. c. 13. bloets Christi) niet weerdelick ouerlept,
* Also was oock Simon Magnus schul-
dich des bloets Christi / gheueynselick
ghedoopt zijnde.

Ten laetsten loopen sy als tot eenen se
Hoc est Coz heren ancker / tot dese woorden [*Hoc est*
pus meum. *Corpus meum,*] de welcke sy segghen / claer
ende sonder figure gesproken te wesen,
Ende om de sake kort te maken / wy be-
kennen dese woorden Christi des heeren
waer te wesen. Maer segghen datmen
haer rechte wtlegghinghe soecken sal wt
de heylighe Schriftuere / die een acker is /
waermen de meyninghe des heylighen
Gheests wtgrauen moet. Wy hebben te
voren met veel redenē claer bewesen / dat
dese woordē / figuerlick verstaen moeten
wesen. En die daer de vleeschelicke tegen-
woordicheyt des lichaems Christi in het
Nachtsmael drijuen / hebben gheen rechte
dorsake / ons daerom te lasteren. Want sy
selue in het wtleggen deser woorden veel
figueren gebruyckē. Want ten eerste / dat
woordē [*Hoc*] dat is te seggē [*Dit*] leg-
gen sy wt [*Met*] of [*Onder dit*] is mijn
lichaē, Daer na / dat woordē [*Est*] dat is

te seggen [Is] legge sy aldus wt / [Wert Fol. 6.]
vereenicht] of [Ghegeuen.] **S**emerckt
dan datse sonder figure / dese woorden
niet konnen wtlegghen / so laet ons die
figure volgen / die met geheel de Schrif-
tuere ouer een koemt / gelijk als de onse
hier bouen ghegeuen / doet : So sal alle
twist een eynde nemen . Daerom bid ick
God / dat hy door synen **G**eeft alle Chri-
stelicke **G**hemeynten verlichten wille / in
dese ende alle andere stucke des geloofs.
Waer toe oock een yegelick zijn veste na
synen roep / sonder verachinghe der ande-
ren / doen sal : **G**helijck ons **P**aulus ver-
maent / * dat wy sochfuldich sullen we- **Eph. 4. a.**
sen / om de eenicheyt des **G**heests in den
bandt der vreden te bewaren.

Van de eynden des **N**achtmaels /
in de welke een yegelick zijnder
officie vermaent wert.

Het XII. Capittel.

N dat my volepndt hebben het
eerste ende het voorneemste ghe-
bruyck des **N**achtmaels / ende
hebben alle vleeschelike teghenwoordig-
heyt des lichaems **C**hristi / in het selue /
door de kracht des **W**oorts verworpen :
so epscht de ordene dat wy nu van de an-
der eynden des **N**achtmaels spreken sul-

H **v** **lenz**

Capit. xij. Ien/door de welke een vegelck/ van zyn
der officie vermaent/ en tot danckbaerheyt
ende onnooselheyt des leuens verweckt
wert. Waer in alle Godsvruchtighe her-
ten/ grooten troost ende leeringe vinden.

De ghebach-
tenisse des
doots christi
in het Nacht
mael.

Ten eersten, om dat de gheheele oeffe-
ninge des Nachtmals een gedachtenisse
is ende verkondinge des lydens Christi/
vermaent ons de heylige Geest daer door/
dat wy alle sondaers en der sonden onder
worpen zyn / die God so haet / dat hy tot
haerder reyninge / synen eenighen Sone/
in de schandelichste doot des crupcen ghe-
leuert heeft. * Waer in doek zyn groote
1. Joā. 4. b. 9
Joan. 3. b. 16
Rom. 4. b. 8
liefde tot ons gheopenbaert wart, dat hy
synen eenighen Sone, voor ons / die syne
vpanden waren / niet ghespaert heeft.

Waer door (als wy die sake wel aen-
mercken) werden wy tot danckbaerheyt/
ende een godsalich leuen verweckt. Wie
soude niet gheerne / zyn lijf ende goet / in
perickel om Christus wille stellen / * de
Joā. 10. c. 15.
wyle hy zyn siele voor ons ghesielt heeft?
Hoe sullen wy de armen niet helpē? Daer
ons Christus dat ewich leuen gheschon-
ken heeft? Hoe sullen wy grāschap / haet /
nijd / en wrake tegen onsen naesten voe-
den / * en niet liever eens des anders last
Gal. 6. a. 2.
Esa. 53. b. 4.
draghen / als wy ouerlegghen / dat Chri-
stus * onse krankheden op hem genomen /
ende

ende onse sonden verghewen heeft?

Col. 62.

Daer zijn noch in de oeffeninghe des
Nachtmaels ander dingen/ die den men-
sche zündet officie vermanē. En̄ zijn dese/
T'samen komen der gemeynte/ t'samē sit-
ten/ en̄ de elementen des broots en̄ wīns.
Waer af wy ordentlick spreken willen.

Het gemeynt t'samen komē leert ons/ T'samen ko-
men het be-
duyt.
2. Cor. 6. c. 14
D. 15, 16, 17.
dat wy een lichaem zijn onder het hoofst
Christo/ * ende daerom verscheyden moe-
ten werden/ van alle vergaderingen/ daer
onse hoofst Christus/ niet bekent is te we-
sen den oppersten en̄ ewighen Koninck/
Prophete / ende Priester aller gheloo-
ghen. Houen dien so behooren wy voor
malkanderen sorghe te dragen/ * de wyle 1. cor. 10. d. 17
wy een lichaem zijn. So wie hem dā met
onheylighe vergaderinghen / als Dapi-
stischen mingelt/ oft gheen sorghe voor sy-
nen broeder draecht/ die bewijst genoech/
dat hy gheen leuendich lidtmaet Christi
is/ maer een Hypocrijt/ ende schender der
Christelicker Ghemeynten.

Het t'samen sitten / is een teecken van T'samen
sitten.
onse ruste/ die wy hebben in de gerechtic-
heyt/ voldoeninge/ en̄ leere Christi/ so dat
wy na geen ander sien: So wie dā met de
verdiensten Christi niet te vreden is/ ende
wert * beweecht met winden der vreem- Ephē. 4. c. 4
Heb. 13. d. 8.
der leeringhen/ die sit warachtelick ter ta-
felen

Capit. xij. felen des Heeren/ met den ghelouighen
niet/maer gheueynsdelick alleen.

Broot ende
Wijn in het
Nachtmael.

De elementen des Nachtmaels/ broot
ende wijn/ vermanen ons van groote din-
ghen. Want ten eersten/ gelijk als broot
niet ghemaecht kan werden/ dan wt veel
graenkens te samen vergadert/ so mogen
wy gheen vergaderinge Gods zijn / dan
als wy door een eenicheyt des Propheti-
schen ende Apostolischen gheloofs / met
den bandt der liefden te samen gebonden
worden. De plaetse maecht gheen She-
mepnte Christi/ maer den bandt des ghe-
loofs en der liefden. Die dan vanden rech-
ten ghelouue dwalen/ of tegen haren nae-
sten vergramt zijn in haer herten/ mogen
gheen graenkens (wt de welke de She-
mepnte Christi vsgadert is) wesen. Waer
by sy oock dat Nachtmael tot haerder ver-
boemenisse nutten.

Wederom/ gelijk als veel cozen graen-
kens/ met eender muelen gebroken moe-
ten werden/ soude sy bequaem wesen om
broot daer af te baken: Also mogen wy
in een lichaem der warachtiger Gemeen-
te/ niet vergadert werden / ten sy dat wy
het menschelick vernuft / en des vleeschs
lusten met de muelen des woorts breken.

Mat. 10. d. 37

38.

Rom. 8 a. 4

Gala. 5. c. 16.

Daerom wilt Christus/ dat de syne haer
seluen verloochen sullen: ten Paulus

vermaent

vermaent ons, dat wy na de vleesche niet : Kol. 6. 3.
leuen souden. So veel dan / als haer onder
dese gheestelike muelen des woorts niet
begeuen willen / maer * zyn in haer oogen **Ela. 5. 6. 21.**
wijs / en verachten alle Godlike verma-
ningen / en Christelike discipline / roepen
de teghen alle oprechte leeraers Christi /
* Laet ons haer banden breken: sy sullen **Psalm. 2. 8. 3**
nimmermeer een broot / met den broede-
ren onder Christo zyn / ende nutten altyt
het Nachmael des Heeren / tot haer ey-
ghen verdoemenisse.

Souen dien / ghelyck als men het meel
vanden gruyse supueren moet / als men
daer af / supuer wt broot maken wilt: Al
so moeten wy vander ghemeen-
schap der Godloosen menschen ons wachten / wil-
len wy oprechte ledkens der Ghemeen-
ten Christi wesen. * Quade t'samenpre- **1. cor. 15. d. 33**
kinghen / verderuen goede seden: † Ende **11. Cor. 5. b 6**
een luttel suer deech / versuert het gehee-
le deech / als Paulus leert.

Noch meer / gelijck als de bloeme ghe-
supuert vanden gruyse / moet met water
in een deech vereenicht wesen / om daer
wt broot te maken: Also moeten wy met **Joã. 4. b. 14**
den leuenden water des heyligē Geests / **ende 7. l. 38.**
in een eenicheyt des sins / willens / en ghe-
loofs vereenicht werden / om een supuer
lichaem Christi te wesen. hebben wy des
sen

Capit. xij. sen gheest niet / so zijn wy doode leden / en
nuttē het Nachtmael tot onser verdoe-
menisse.

Ten laetsen / ghelijck als het deech ghe-
baken moet wesen / is't dat wy daer af
broot / onsen lichaem bequacm / hebben
willen: Also is't dat wy een warachtich
broot der Ghemeynten oorboorlick / wil-
len wesen / moeten wy ons indē ouen de-
ses werelts / laten gheduidelick baken /
1. Pet. 1. b. 6 * met alderley teghenspoet / dat de Heere
ons oplegghen sal. Waer in / is't dat wy
kranck zijn / wy sullen't voor den Heere
beklagen / begerende van hem versterct
te wesen. Wāt die daer des werelts vrient-
schap soecht / ende wilt om de waerheyt
niet liden / en in teghenspoet lastert God
ende zijn woort / * die is op den steen ghe-
saepet / ende nut dat Nachtmael des Hee-
ren tot zijnder verdoemenisse.

Luc. 8. a. 6.

Wat het bre-
ken en nutte
des broots
beduyt.

Wy moeten hier niet alleen des broots
natuere / maer oock zijn ghebruyck in het
Nachtmael des Heeren aenken. Ende in
den eersten / wert het broot gebroken met
den handen des Dienaers / gelijk als het
Christus met syuen handen brack: Waer
door wy leeren / dat Christus zijn lichaem
wt liefden ghegheuen heeft / om dat te
breken voor ons / die om onse sondē weer-
dich waren gebroken en verdoemt te zijn.

Maer

Maer hy is om onse sonden ghewont / Mat. 6. 42
ende door zyn smerten zyn wy ghelesen. Esa. 53. b. 5.

Hy heeft zyn siele voor de onse ghestelt / Joan. 10. b.

Daerom moete wy oock de onse voor de 11. c. 15.

broederen stellen / hem daer voor danckē / 11. 108. 3. c. 16

en ons ghelooue daer door verstercken.

Voorder Christus heeft niet alleen het
broot gebrokē / maer heeft het oock gege-
uen / betuygende / dat hy voor hem seluen
niet gestoruen is / maer dat hy zyn siele
voor syne schapē heeft willen stellē. † Hy
is ons geboren / gegeuen ende gestoruen.

Joan. 10. b. 13

1. Cor. 1. b. 13

† Esa. 9. a. 5.

Hy heeft oock gewilt / dat inē dit broot
nuttē soude / beteekēnende dat de welda-
den zyns doots / alleen den ghelouighen
toe behooren / niet den verachters oft hy-
pocriten / die na zinder gerechticheyt niet
dorstigen. So wie dan metter herten niet
vastelick gheloof / dat Christus voor zyn
sonden gestoruen is / ende daer voren hem
niet loeft noch prijs / die neemt ende eet
het ghebroken broodt niet oprechtelick /
ende is so des doodts Christi schuldich.
Alle dese dinghen / ende dierghelycke / sul-
len alle Christenen in der oeffeninghe
des Nachmaels ouerlegghen / ende also
sal haer het Nachmael Christi geen pde-
le oeffeninghe wesen / hoe wel sy niet ghe-
loouen / dat daer eenighe vleeschelicke te-
genwoordicheyt des lichaems Christi zy:

DOOR

Capit. 1. door welcke vleescheliche leeringhe / alle dese voorseyde troosteliche vermaningent ganschelick te gronde gegaen zijn. Want men gheheel het mysterie / ende de weerdicheyt des Nachtsmaels seide / in het geslooue der vleeschelicker teghenwoordicheyt des lichaems Christi / sonder sorghe der ander nootsakelicker dinghen,

Dat derde deel

des Boecks.

Wat de rechte forme des
Nachtsmaels zy.

Het I. Capittel.

Se wel dat wy veel van de Sacramenten in het generael / ende oock van t'ghebruyck des Nachtsmaels des Heeren ghesproken / ende alle Godvreesenden (so wy inden Heere hopen) geuoerch gedaen hebben: Nochtans mogen wy deser saken noch geen eynde maken / voor dat wy neerstelick / na de heylighe Schriftuere / wtgheleyt hebben / de rechte forme des Nachtsmaels des Heeren. Wāt oock hier in groote swaricheyt ghelogen

so/ouermits datlêr veel de ghemeyne Ce fol.69.
remonien der Roomscher Kercken onder
houden willen.

Die ander willê de nootsakeliche oeffe-
ningen in t selue verwerpê: Ten laetsten
daer zûnder die nicwe en vreedde onnutte
Ceremonien soecken in te brengen. Wat
men dan hier volghen oft laten sal/ moe-
ten wy neerstelick/na onse gauen/ hande-
len. En bidde God/dat hy synen Gheest
ons gheue / op dat wy alleen mogen lee-
ren/dat tot de glorie zûns Soons ende ter
sichtinge zûnder Gemeynthe is dienêde.

Ende op dat een yegelick te beter ver-
sta/al dat van de forme des Nachtmaels/
door de ghenade des Heeren ghesproken
sal wesen/so sal van ons/by deser ordene/
de sake ghehandelt werden. Ten eersten/
wat forme des Nachtmaels datmê alder-
meest volgen sal. Ten anderen/ hoe hem
in de rechte oeffeninghe des Nachtmaels
een yeghelick dragen moet. Ten laetsten/
by wat maniere dat de rechte forme des
Nachtmaels/in de Roomsche kercke ghe-
schonden is geweest / ende noch dagelick
gheschonden werdt.

Ten eersten dan/willê wy/van de rech-
te forme des Nachtmaels niet dwalê/wy
moeten tot de eerste insettinghe Christi/
ende de Apostolische onderhoudinge ho-

Wat de rech-
te forme des
Nacht-
maels 39.

A men/

Capit. 1. men Ghelick Coprianus wel leert, spre-
 kende: Is't dat wy tot de eerste insettinge
 keere, terstont sal menscheliche dwaltinge
 ophouden. En Christus vanden schepde-
 brief, en verrisenisse der doode geuracht
 Mat. 19. 8. 7 zinde, heeft alleene wt den gront der
 Mat. 22. 6. 30 Schriftueren, antwoorde gegeven. Also
 heeft Paulus de verdoruen forme des
 Nachtmals, by den Corinthen ghebe-
 tert, haer tot de eerste insettinge Christi
 1. cor. 11. 2. 24 des Heeren wederoepende. De welke
 35. als wyse volgen, wie kan ons dan voor
 Ketters schelden ende verdoemen: t'en zo
 datmen Christum oock daer voor houde
 wille, als die de rechte forme des Nacht-
 mals niet heeft willen ofsi kunnen ghe-
 uen, d'welck so veel als eens te denken,
 een groote ende onlideliche lasteringe is.
 Want de Vader tot ons van Christo ghe-
 Mat. 17. 8. 5 sproken heeft, segghende: "Hoor hem.
 D'welck ghebot alle geloouigen volgen
 sullen, ende de werelt niet achten, die al-
 tint de menschen wilt hooren spreke voor
 Christum. So is dan de forme des Nacht-
 mals de beste, die de exempel Christi en
 der Apostelen aldermeest ghelick is, die
 by den Euangelisten beschreuen staet.
 Math. xxxvi. Marc. xiiii. Luc. xxii. ende 1.
 Cor. xi. De welke plaetsen der Schriftue-
 ren, is't dat wyse neerstelich ouerleggen,

Wp sullen beuinde / hoe hem een yegelick fol. 66.
(so wel de Dienaer des woorts / als het
volck) in de oeffeninghe des Nachtmals
dragen sal: Dat wp nu ordentlich verklar
ten willen.

¶ Hoedanich de bereydinghe des
Dienaers des woorts / tot den
Nachtmal wesen sal.

Het II. Capittel.

De bereydinge des Dienaers tot De Dienaer
des woorts
moet het
volck leeren
ende wat.
den Nachtmal heeft wat meer
in dan de bereydinge des volck.
Want hy bouen al inwendelich / met de
oprechte kennisse des woorts. Gods ver
ciert wesen moet / om het volck na d'crem
pel Christi / ende de leeringhe Pauli / te
onderwisen. Wāt Paulus spieect / 1. cor. 11. l. 26
So dickmael als ghy dit doet / suldy de doot
des heeren verhandighen tot dat hy ko
me. In de welke woorden wp dese nauot
de leeringhe hebben.

Ten eerste / dat de Dienaer des woorts
niet stom wesen sal / maer het volck leere.
Daer in alle Pausche Priesteren gebrec
kellich zyn / die haer Missen ende andere
wdeplingen des broots gebruycken (als
in de Paeschdaghen / ende tot den krane
ken) sonder eenighe leeringe / dunckende

¶ ij haer

Capit. 2. haer daer toe/bequaer ghewoent te wesen
 is't dat sy wat Latijns lesen konnen: Ten
 anderen / watmen in het Nachtmael lees
 ren/ende verkondigen moet: namelijk de
 doot des Heerē/hoe en waerom datse ge
 schiet is. Hier machmen bequamelick ver
 klaren de grouwelicheyt der sonden / de
 kracht des duyuels en der hellen/de groo
 te liefde en barmherticheyt Gods totten
 mensche en der gelijcke. Daer na sal oock
 dienen een scherpe vermaninge tot leedt
 schap der sonden/gelooue/liefde/oetmoe
 dicheyt / versoeninge met den broederen/
 en in het kortē/dat hem een vegelick proe
 uen sal. De godloosen sal de Dienaer met
 neersticheyt vermanen / dat sy haer met
 Judas aen de Tafel des Heeren niet set
 ten:maer haer lieuer betere/op dat sy des
 lichaems en bloets Christi niet schuldich
 werde. Want den sulckē beter ware nouē
 geboren te syne / " gelick Christus van
 Judas ghesproken heeft. Dese nootsake
 liche dinghen / werden byden s'daerhs
 grootelick veracht / ende sonderlinghe in
 de Roomsche kercke. Ten laetsten sal dese
 verkondinghe des doots Christi hier bo
 uen verhaelt/altit gheschien/so dickmael
 het Nachtmael gehouden wert / tot dat
 Christus wederhome. Sheen gewoonte
 of lancheyt der tijden/han dit ghebot des
 Heeren

Chrystosto-
mus seyt dat
hy lieuer
hadde zyn
lichaem te le
ueren, dan de
befmetten de
Sacramen-
ten wt te
deplen.

Mat. 26 b. 24

Heeren breken: Daerom sullen't oock al. Fol. 67°
le ghetrouwe dienaren des woorts neer:
stetlick volghen.

Houē de verkondinge des doots Chri
sti in het Nachtmael/ moet de dienaer des
woorts noch sommige wtwendighe din
gen hebben totter oeffeninge des seluen.
De welcke in het getal weynich zyn / is't
dat wy hier (also het wel behoorde) volge
willē de heplige eenuoudicheyt der Apo
stelen/ die na het exempel Christi/ met des
se nauolgende dinghen te vreden waren/
met Groot/ Wijn/ Brood/ en gedecte tafel/
waer af wy nu ordentlick spreken willē.

Wat het broot tot den Nachtmael des Van den
Heere/ nootfakelick zy / is by allē bekend: broode des
maer den twist is alleen/ van zjnder ghe- nachtmaels
daente. Den Christenen ghelidet ghelijck/
wat het voor een broot zy: swart oft wit/
gedeesemt oft ongedeesemt/ ront oft vier
kant/ so verre als mē daer geen superstitie
instelt: hoe wel dat het gebruyck des ghe
meynē broots/ met der Apostolischer een
uoudicheyt beter ouer een hoēt. Het onge
deesemde broot/ dat Christus in zj Nacht
mael ghebruyckte/ hadde een figurere/ die
met alle schaduwen des Wets vergaē is:
so dat de Christellicke Gemeente daer toe
niet verbonden zy. Daerom spreekt Pau
lus van gheen ongedeesemt broot/ in zj 1. Cor. 11. e 24

Capit. 2. vlieuen/maer alleen van broodt: de ghes-
daente des broots daer by/ de **Cheneptis**
te vry toelatende. Alleen salmen toefien
dat een gelijckformich broot des dienacrs
1. cor. 10. d. 17 ende des volcks 3v / * want wy veel zijn
een broot/ende een lichaem.

Mandē wijn / **W**ngaende den wijn des **Nachtmaels**/
des Nacht- die moet suuer wesen/sonder **superfich-**
maels ende vefche mengelinge des waters: want het
het water d3 sonder de leeringe en exempel der **Schrijf-**
van den pa- tueren tot den wine ghedaen werdt. En
pisten toege **Paulus** oueruloedelick vanden **Kop** des
daer wert. **Heeren** sprekende / leert nergkens / dat
men water daer in doen moet. Ja de **Paul-**
schē leeraers bekennen dickmael in haer
boecken / het water dat sy in haren kelck
ghieten / van de substantie des **Sacra-**
ments niet te wesen / ende maken onder
malkanderen veel vzeemde vraghen/van
het water dat sy / sonder d'woort **Gods**/
in den **Cop** doen. Want sommighe seg-
gen dat het te niete gae/die ander dat het
met den wijn/in het bloet verandert. **De**
conf. dist. 7. sommighe/dat het in waterachtighe **voch-**
in prefatione righeden verkeert. **Gabriel Stel** brengt
der ghelijcke ende andere opinien voort/
Lect. 35. onder de welcke schijnt de ouerhant te nes-
men/die **Joannes Scotus** verciert heeft/
1. In. 4. dist. te weten/dat het water aldereerst zijn na-
2. M. 7. tuere verliest / door de **kracht** des **wins**/
1. cor. 10. d. 17 ende

ende daer na in de natuere des wijns ver- fol. 62
 andert wert, en so ten eynde met de wijn/
 door de kracht der woorden / in het bloedt
 Christi verandert wert. Maer oock van
 haer geleert wert / dat men stercken wijn /
 ende weynich waters nemen sal / dat men
 in het beghinsel der Missen in den kelck
 doen sal / op dat het te eer zyn natuere ver-
 lise / ende also in het bloet Christi verans-
 dert werde. Hier zyn sy noch grootelick
 beladen / niet wetende wat van desen was-
 ter geschien soude / indien het inden punck
 der Consecratie (so syse noemen) noch in
 zyn volle natuere bleue / en by dien in het
 bloet niet verandert ware. So verstricken
 sy haer setuen door menschen leeringen /
 ende werden in haer gedachten ydel / door
 de straffe Gods. So sal dan een Dienaer
 des woorts / met den wijne sonder eenige
 superstitioesche mengelinge des waters /
 te vreden zyn.

Ten derden / sal de Dienaer der She: Van den
 meynte eenen kelck oft Krop hebben / niet Krop des
 achtende / van wat gedaente of forme dat nachtsmaels
 hy yn / oft vā houte / glase / siluer oft gout.
 Hoe wel de eenvoudicheyt der Apostelē
 ende der eerste kercke ons aldermeest be-
 hoorde te behagen. De Pausche rechtē be- De con. 116
 stuygen / dat mē in het beghinsel houtē kelc- 2. Alia in
 ken gebuyct heeft: Maer dat de Pausen quibus

A iij Dese

Capit. 2. dese verandert hebben / albereerst in glase
nen / daer na in silueren / en so voort. Daer
om seyde oock eens een heplich man / Als
de dienaren der ghemeynte gulden wa-
ren / so hebben sy met houten vaten te vre-
den gheweest: maer na dat sy houten ghe-
worden zyn / hebben sy willen gulden ge-
bruycken . Ende hoe wel in alsulcke din-
ghen / de vryheit der Ghemeynte groot
zy / so moetmen nochtans alle superstitie
ende oueruloedicheit / in het ghebruyck
der Sacramenten schuwen . Chrysosto-
mus leert hier af wel / sprekende aldus:
In het Nachtmal des Herren te houdē /
zyn niet vergulden bekeren / maer vergul-
den herten van noode. heeft de Gemeyn-
te eenich gout oft siluer / dat false tot den
behoefstigen wtdeyle. Also oock Ambro-
sius leert / in een boeck dat ghenaeamt is /
De officij: Welcke woordē men oock in
des Paus Secreten leest.

In decre. 12.
De. 2. Ca.
aurum.

In anrum.
Van de Cas-
sel des nacht-
maels.

Van de ou-
taren.

Ten vierdē / moet de Dienaer een tafel
hebbē / reynlich gedert / waer op hy broot
en wijn stellen mach / ende daer aē sitten-
de / so verre als 't moghelijk is / het Nach-
mael met der Gemeynte nuttē. De steenē
outaren / die tot de sacrificien der beesten
grootelick bequaē zyn / behoordē de Chri-
stenē niet toe te laten / die gheen offerhan-
de meer hebben / na de eenighe / ewige /
ende

en alderhoogste offerhande. Christi: * die Fol. 69^r
mat. 26. b. 10
doek in't Nactmael met den Apostelen/
niet eenen outaer, maer een Tafel gehad
heeft. Waer af doek de gheheele oeffenin
ghe des Nactmaels, * de Tafel des hee 1. cor. 10. 8. 21
ten, van Paulo genaemt wert. Christus
heeft doek zyn offerhande niet op eenen
steen outaer, maer indē crupce gedaen.
Want hy was een Priester, niet wt den
gheslachte Marons, * maer Iuda, wt den He. 7 v. 13. 14
welcken gheslachte niemant aen den ou-
aer gheslaen heeft. So dat Christus door
zyn offerhande, alle outaren des werelts
ende offerhanden, wech ghenomen heeft.
D'welck hy doek hy het verderuen des
Tempels van Jerusalem bewesen heeft.
Hy verdonckerē dā (so verre als't in haer
is) de weerdicheyt der offerhande Christi,
alle die noch outaren in de Ghemeynthe
Christi beschermen willen: gemerckt dat
den oorspronck der outaren zy gheweest/
alleen om offerhande te doen, so is't doek
in de Roomsche kercke toeghegaen, datse
de Misse voor eē Sacrificie oft offerhan-
de ghehouden hebben, gelyck't achter na
verhaelt sal werden.

Maer hier moetmen toefien, dat inder
Ghemeynthe gheen menichte der tafelen/
veel min der outaren zy, die in veel hoec-
ken der kercken gestelt werden, op datter

Capit. 2. een veghelick zijn vpsonder Nachtmael
oft Misse hebbe. Want ghelick als 'er is
een heere Christus / een ghelooue / een sa-
licheyt / een gheestelick lichaem / een broot
ende drancht / also salder een tafel der Ghe-
meyuten zijn. Want God weder spreccht
den kinderen van Israel / ende naemt se
eenen onuruchbare wvingaert / om dat sy
outaren vermenichfuldicht hadden. Dit
sullen oock alle heeren merken / die haer
eyghen Tapellen t'huys hebben.

Dsee. 10. 8. 1
Clare. 5. 2. 1

Of men in't
Nachtmael
de voete waf
schen en and
spise hebben
moet.

Joan. 13. 8. 5

Dit zijn dan de vier totwendighe din-
ghen die de Dienaren der Gemeente / na
Gods woort / bereypt sullen hebben / tot de
rechte oeffeninghe des Nachtmals. Het
wasschen der voeten / ende bereydinge der
ander spisen / zijn tot de volkomēheyt des
Nachtmals niet noodich : Overmidts
dat wy wt het scrijuen der Euangeeliste
mercken moghen / dat het wasschen der
voeten een sonderlinghe oeffeninge Chri-
sti gheweest is / na de welcke hy het Sa-
crament des Nachtmals heeft ingesiet.
Ende hoe wel dat ter tafel Christi / ander
spise des Hoetschen Paeschlams geweest
is / so heeft hy nochtan de instellinge zijns
Sacraments niet begonnen van de spise
dee Paeschlams / maer daer na alle van-
den broode en wijn / ghelick als de Euan-
gelisten en Paulus leeren. In der nacht
(spreeck

1. cor. 11. 2. 23

(spreekt Paulus) dat de Heere Iesus ge **Fol. 70**
leuert was, heeft hy broot genomen, &c.
Daer na spreekt hy vanden Liop, gheen
ghewach der ander spijsse makende.

Maer in de Roomsche Kercke met de
voorseyde wtwendighe dinghen hebben
de Bisschoppen niet te vreden gheweest:
maer daer bouen, veelderhande dinghen/
eensdeels vanden Joden, eensdeels van
den Heydenen, Toouenaers, Satament
speelders, ende haer blint vernuft, inghe-
bracht: als zyn, Miscleederen, saluinghe
der Priesteren ende Outarē, Licht, Gor-
dijnen, Bellen ende dier ghelücke meer/
waer af wy nu een weynich sprekē wille.

Ten eersten, als sy haer Miscleederen **Van de clee-**
t'en hoochsten prisen willen, so segghen **deren**
sy datse wt het Joetsche priesterdom **Rabanus 11.**
rons ghesproten zyn: maer na dat wy **Inst. 1. ca. 14**
weten dat het gheheel Priesterdom **¶ Innocent.**
rons met alle zyn sluchē, door Christus **tert. de cōsa.**
wechgenomen zy, so mach't in de vrie **alt. miste. 11.**
Ghemeynte Christi gheen plaetse heb- **4. ca. 4.**
ben: want Christus gheen Priester is na
de ordinantie **Marons**, maer na de or- **Hebr. 5. b. 3.**
dinantie **Melchisedechs**: daer af men **ende. 7. c. 17.**
niet leeft, dat hy eenich sonderlick ghe-
bruyck der cleederen ghehadt heeft, ghe-
lick als oock Christus, in de instellin-
ghe des **Nachtmarls** niet ghehadt heeft
noch

Capit. 2. noch doock zijn Apostelen/maer hebbē in
haer daghelicke cleederen/het selue wt
ghedeyt; d'welck de eerste Apostolische
Mercke langhe tijt gewolcht heeft. Maer
achter na hebben de Pausen dese cleederē
inghebrocht / en vermenichfuldicht / om
door sulck wtwendich vercietsel / de stinc-
kende hoere/de Risse/te bedecken. Een
eerbaer vrouwe acht het blancketsel ende
hoerachtich vercietsel niet. Also sal een
dienaer der Ghemeynten/ de insettingen
Christi/met heylicheyt des leuens/en ga-
ue leeringhe der Propheten en Apostelē
verciere/niet met Voetsche en gynchelsche
cleederen/ghelijck't der Roomscher Vier-
ken dienaren doen:die niet so seer (alomen
de sake wel ouerlept) de Sacramentē soe-
ken met haer kleederē te verciere:als haer
seluē daer door/bouē de Christelike Ghe-
meynte te verheffen: wāt sy haer sonder-
like cleederē/Casufelē/Uiappē/ouerloo-
pen/stoolē/en der ghelijcke in't gebruyck
der Sacramentē dē volcke niet soudē wil-
len toelaten/op datse in alsulcke Risclee-
deren/ doock met haer de Sacramentē sou-
den moghen verciere. Ende ghelijck sy
soecken haer hier mede bouen de Ghe-
meynte te verheffen / so willen sy doock
door het onderscheyt der cleederen/een bo-
uen dē anderen spannē, Want de Abten/
Bis

Biffchoppen/ Cardinalen/ ende Pausen/ Fol. 716
 zyn van alle andere priefteren / ende ooch
 onder malcader / in haer Wiffen door se-
 ker cleederen onderscheyden / daer noch
 tans alle dienare Christi / inden dienst des
 Woorts ende Sacramenten / van eender
 authoriteyt en macht zyn / * In de Schrif: Act. 20. f. 28.
 tuere / is gheen onderscheyt tuffchen een **Biffchop** ende **Buderlinck** / die in het
 Woort ende lerre arbeyt: ende daerom
 doen sy niet recht / die tuffchen haer een
 onderscheyt met cleederen (sonderlinghe
 inden dienst des Woorts ende der Sacra-
 menten) vermetelich makē willen. Maer
 de namen ende officien der **Abten** / **Car-**
dinalen/ ende Pausen/ die haer bouen an-
 dere **Biffchoppē** of **Dienare** des woorts
 verheffen / zyn van menschen verflert. En
 hebben in de Schrif tuere gheenen gront:
 waerom behoordemen se tot de Kercke
 met swoepē te driuē / met alle haer vrees
 de mīters / cleederen / stauen ende croonē.
 De keerssen zyn in voortūdē in de Ghe
 meyn ten der Christenen ghebruycht niet
 tot eenen godsdienst oft vercielinghe der
 Sacramentē / maer alleen om des nachts
 duysterheyt te verdriuē. Wāt sy wt vrees
 se der **Tzannē** / des nachts t' samē quainē.
 Dat wt het werck der **Apofstelen** claer is. Act. 10. b. 7
 De **Roetsche gordynē** ende **tralien** zyn
 niet

Philp. 1. a. 1
 Tit. 1. b. 5
 1. tim. 5. c. 17

Wāt de keers
 sen.

Capit. 26
Van de goz-
dijne, tralien
ende bellen.
Mat. 10. c. 27
† Mat. 27 f. 51

niet meer van noode / dewijle Christus
 niet meer donckerlich met ons handelt /
 maer ghebedt datmen zijn woort op de
 daken prediken sal / † ende heeft door zijn
 doot het voorhangsel des Tempels in twee
 stucken van bouen tot onder gheschoert.
 Men sal oock dat volck niet Bellen ende
 schellen / tot de aenbiddinge des nieuwen
 Gods / niet verweckē: maer door de trom
 petten des Euangelijns leyden tot leedts
 schap der sonden / ghelooue in Christum /
 ende warachtige liefde met malcanderen.

In wat tijt ende plaetse het Nachts
 mael des Heerē ghehoudē sal wesen.

Het III. Capittel.

E Er dat wy komen tot het officie
 des volcx / dat hen tot den Nachts
 mael bereyt: moeten wy wat van
 den tijde eū plaetse spreken: Want hier af
 vock somtijts ondē dē volcke questie valt.

Wanneer mē
 het Nachts
 mael houden
 sal.

Wengaende den tijt / so moētē wy twee
 dinghen aenmercken / wannere ende hoe
 dickmael het Nachtsmael gehouden moet
 wesen. Christus heeft des auonts dit Sa
 crament inghestelt / waeromme het een
 Nachtsmael ghenacmt is / niet op dat hy
 alle menschen aen desen tijt bindē soude /
 maer alleen door de oorsake des Paesch
 lams / altyts zijnder Ghemeynte de vrij
 heyt.

heyt toelafende / te kiesen den alder be: Col. 7. 2
quacinsten tijt. Ende ouermids dat de
morghestont tot alle dinghen seer be-
quame is / daerom wert het Nachtmael
dan aldermeest onderhouden: t'cu ware
dat de stichtinghe der Ghemeynte yet an-
ders eyschte.

Maer hoe dickmael het Nachtmael hoe dickmael
ghehouden zyn moet / hebben de Apstles het Nacht-
len met gheen seker wet gheboden: waer: mael onder-
om oock alle Ghemeynten daer in vrij houden moet
wesen sullen. Aldus lesen wy by Paulo / wesen.
"so dickmael als ghy dit broot eet / 1. Cor. 11. 26
wederom / Doet dit / so dickmael als ghy 25. 29.
drinckt / tot münder ghedachtenisse. Het
waer grootelich te wenschen / dat de Ghe-
meynte dickmael het Nachtmael des hee-
ren totter ghedachtenisse zyns doots hiel-
de / na het exempel der eerster Kercken:
maer hierentusschen machmen niet ty-
rannisch ghebidden. Het is een teekē der
grooter ongodlichheyt des volcx / als het
tot de oeffeninghe des Nachtmaels ghe-
dwongen zyn moet / so verre als de oeffe-
ninge des Nachtmaels oprecht is. Want
een vegelich behoorde het Nachtmael des
heeren te nutten / so dickmael als't in de
Ghemeynte na Gods woort gebruycht
wert. Want Christus ghebiet / seggende:
Dit doet / namelijk / nestint / eet / en drinckt. Luc. 22. b. 19

Daer

Capit. 3. Daerom sullen de dienaren des Woorts
het volck daer toe neerstelich vermanen.

In wat
plaetse het
Nachtmael
onderhoude
zijn moet.

1. cor. 11. d. 22

Part. 3. que.
83. art. 30

Wengaede de plaetse des Nachtmaels/
die is tweederley, wtwendich ende inwendich, De wtwendighe sal openbaer ende
ghemeyn wesen / tot de welcke de Ghe-
meynte t'samen hoemt tot het ghebet en
leere. Paulus ghebiet datmen het Nacht-
mael in de gemeyne plaetsen houden sal/
sprekende tot den Corinthere, ¹ Hebt ghy
gheen hupsen om te eten ende te drinckē?
En ouermidts dat de Kercken der Chris-
tinen tot ghemeyn ghebet en leeringhe/
gheordineert zijn / so salmen inde selue het
Nachtmael / als de Ghemeynte t'samen
hoemt / onderhouden / sonder eenighe su-
persticie der Papistischer wijdinghe: die
de oude Christelicke Kercke niet bekennt
heeft / maer is met ander dinghen vanden
Joden inghebracht / en brengt inne gru-
welicke superstittien. Want Thomas A-
quinas schryft / dat de kercke ende outaer
door de consecracie vercrighen een ghee-
stelicke kracht: ende dat hy die in een ghe-
wijdde kercke hoemt / vercricht verghif-
senisse der daghelicker sonden. Och wat
grootte lasteringhe is dat: Maer als den
Christenen gheen openbare ghemeyne
plaetse toeghelaten wert / so sullen sy in
haer eyghen hupsen vergaderen / en daer /
na

het exempel Christi/ ende der Apostelen/ Kols 73
het Nachmael houden / so verre als dat
videntlick met sichtighe/ na de insettin-
ghe Christi gheschiet. * Want waer twee Mat. 18 20
of drie indē name Christi vergadert zijn/
daer is hy in het midden van haer.

De inwendighe en onsenliche plaetse Phll. 3 20
des Nachmaels / is den hemel / in den
welcken de ghedachten der gheloouigen
door den Sheest Gods opclimmen / be-
kennende dat daer/ aen de rechte hant des
Vaders / haerder sielen Bisschop is Je. 1. Pet. 1. 3. 23
Iesus Christus / teen getrouwe middelaer / † 1. Joā. 2. 2. 2
door wiens verdiensten / sy vergiffnisse
der sonden / ende de erue des ewighen
leuens vercrighen. Hier toe plach de ou-
de kercke met dese woordē in het Nach-
mael / het volck te vermanen / segghende /
Sursum corda, dat is / heft op v herten: De
welcke vermaninghe nu te vergeefs ghes-
chiet als men meynt Christum op der aen-
den inden broode te vinden / waer door de
hemelsche plaetse vergheten wert.

Hoe dat hem een heghelick tot den
Nachmael berenden sal / om dat
weerdelick te nutten.

Het IIII. Capittel.

U

Hef

Het officie des volcks / dat hem tot den Nachtmael bereypt / wert vanden heyligen Paulo in dese korte woorden begrepen: * De mensche procure hem seluen / ende also ete vā desen broode / ende drincke vanden Krop. Waer tot wy leeren dat de oprechte bereydinge tot den Nachtmael zy / ons te proeuen: de welke proeuinghe is so wel den Dienaren des Woorts / als den volcke van noode / tot een weerdich nutten des Nachtmaels. Ende op dat een pegeltek dan verssae / hoe dese proeuinghe toegaen moet / willen wy nu wtlegghen / waer in datse ghelegghen zy: ende waerom dat hem een peghelick / na de leeringhe Pauli proeuen moet.

Wat proeue is. Proeuen hemseluē / is by Paulo / niet lichtuerdelick met den lippē zjn sonden in het generael bekennen / maer zjn herte ende consciencie neerstelick ondersoeken ende doorluyfteren. De welke ondersoekinghe in dese nauolghende stucken ghelegghen is: In de bekennisse der sonden / in een vast ende onwanckelbaer ghelocue / ende onghueypust voornemen der beteringhe ende vernieuwinghe des leuens / voor God ende den menschen. Die wy nu wat breeders verclaren moeten.

Wengaende de kennisse der sonden / die moet

moet niet lichtueerdich wesen / maer wt
der herten met een warachtich berou des
seluen. Waer in de meeste menichte des
volcx hem niet oprechtelick is dragende/
maer denken al genoeg te wesen / in het
generael met den lippē te spreke: Ick ben
een sondarich mensche. Soude men haer
dan vrighen / waer in datse eyghentlick
ghesondicht hadden / of datmense van haer
te openbare sonden straffen wilde: daer
zijn sy gheen sondaers meer / maer beter
dan desen ende dien / also metter daet de
geueynsdicheit haers herten openbaren:
de / datse gheen warachtige kennisse ende
leedtschap haerder sonden hebben. Want
die zijn sonden wt der herten bekent / zijn
herte is hem vercleghen / ende is verblide
in Godlike vermaninghen van syne son-
den: van wien sy gock komen.

Om tot dese Godsalighe kennisse der
sonden te komen / is grootelick van noode
alle zijn ghedachten / woorden / ende wer-
ken (so verre als't moghelick is) te onder-
soecken / ende ouerleggen / niet na des an-
ders boos leuen / of zijn goet duncken
(want wy alle een goet behaghen in ons
seluen hebben / ende in onse saken ver-
blint zijn:) Maer na de seker reghel des
heplighen woorts Gods / waer in / als in
senen spieghel / alle sonden bekent werde.

Capit. iij. * Door de Wet (seyt Paulus) is de herte
Rom, 3. c. 20. nisse der sonden. Watmen dan beuinden
sal teghen de Wet Gods gedaen te sone/
ende doech dat alleen / salmen voor sonde
houden. Maer onse sonden die wy tegen
de Wet Gods doen / die aensien eensdeels
God / eensdeels onsen naesten. De sondē /
die vanden menschen / teghen God ghe-
daen werdē / de sommige zijn inwendich /
ende de ander wtwendich. De inwendige
zijn quade lusten / onghelooue / verachtin-
ghe Gods / ende aller Godlicher dingen
in het herte / mistrouwen / vertietenheyt
van God bouen synen woorde / eyghen
liefde / ende derghelike. De wtwendighe
zijn / vereeringhe der beelden / ende onder-
houdinghe aller afgodischer insettingen /
lichtueerdich ghebruyck des godlichen
naems / verlattinghe des t'samen comens
in de Christeliche Ghemeente / tot der lee-
ringhe / ghebeden / ende gebruyck der Sa-
cramenten / &c. Teghen onsen naestē wert
ghesondicht in veelderhande manieren /
ghelick God inder ander tafel der Thien
gheboden / begrepen heeft. Als met ver-
achtinghe des naesten / met quaet spreken
tege de Querheyt / Dienare des woorts /
vaders ende moeders / met dootslach / ach-
terklap / hoouerdye / ouerspel / alderley
ouerdaet / hoererie / onaedich spreken /
drone

droncken drincken / stelen / lieghen / bedrie- **Col. 7.**
ghen / ende dierghelijcke. Als wy aldus
ons seluen ondersoekede / ons beuinden
met veelderhande sonden teghen **God** en
onsen naeste beswaert te sijn / so moeten
wy nochtans daer toe bekennen / dat wy
noch veel meer sonden ghedaen hebben /
dan ons te voren komen / of komen mo-
ghen / ghelijck als **Dauid** de **Prophete**
spreekt: * Wie kan de sonde verstaen of **Psal. 19. v. 13**
begripen? Wilt my van de bedeckte rep-
tinghen.

Ende hier is't niet ghenoech te beken- **Ma** de straf-
nen al onse sonden / maer moeten oock se der sonden.
ouerlegghen ende aenmercken den toorn
Gods teghen ons om onser sondē wille.

* Den loon der sonden (seyt **Paulus**) is **Rom. 6. v. 23**
de doot. Ende wederom / † Veruloecht is **Deu. 27. v. 26**
hy / so wie niet in allen blaft dat in desen **Gala. 3. v. 10**
boeck des **Wets** gheschreuen staet om te
doene. Want na t'ghetuyghenisse **Esate** /
* de sonden scheidē ons van **God**: maer **Esate. 59. v. 2, 3**
wat kan buyten **God** wesen / dan onghel-
luck / doot / helle / ende eewighe verdoeme-
nisse: Als wy dese dinghen met crust rij-
pelick by ons ouerlegghen / so werde wy
beweecht tot een groote droefheyt des
herten / om dat wy arme menschen / onsen
barmhertighen **Vader** / door onse sonden
so vergramt hebben. Waer wt terstont

Capit. liij. spruytende is/ een hertellicke beweeninge

2. Sa. 12. d. 16
Psal. 6. b. 7.
† Luc. 7. l. 38.
Mat. 26. g. 75
onser sonden/ ghelijck wip ghetuygenisse
hebben in de Schriftuere vā * Daud: † de
Sonderse/ * en Petro. Dit leedtschap der
sonden/ is sonder zyn goede vruchtē niet/

maer die synen naesten verdoorent heeft/
maecht vrede/ van hem vergiffenisse be-
gheerende/ en vergheeft oock wt der her-
ten datmen teghen hem ghedaen heeft/

Mat. 5. d. 23.
24. en. 18. b. 15
* na de leeringe Christi des heeren. heeft
hy permants goet/ fame oft naem ghenom-

Luc. 17. a. 31
men/ * doet terstot niet alder neersticheyt
restitutie: heeft hy hoeren ghehouden/ die
verstoot hy gantschelick/ hem tot dē hou-
welicken staet begheuende / om daer in

Christelick/ met alle repnichent te wande-
len/ verwerpt alle quaet gheselschap / en
heeft een onwtsprekelick groot misgagē
in hem van alle boosheit/ die hy te voren
ghehandelt heeft. In alle dese/ ende der-

ghelijcke voorscyde dinghen / is v'eerste
stuck der proeuvinghe ghelegghen. Waer
sond/ men onweerdichlick nut het nacht-

Maer den ge-
looue in
Christum.
mael Christi/ tot der vdoemnisse. Maer
na dat permant zyn sonde aldus bekend/ en

wter herten beweent/ so moet hy door de
dreyghementen des Wets den moer niet
ouergeuen. Want anders valt mē in wan-

Gen. 4. b. 13.
71. Sam. 28 b
7. en. 31. b. 4.
Mat. 27. 85
hope/ * als Cain/ † Saul/ en * Judas ghe-
daen hebben/ maer moeten door het ghe-

looue/

loouē, *het eynde des Wets Christi aen: Fol. 76.
sien/ghelijck de† Isracliten van de vper- Rom. 10. 4.
ghe slanghen gebeten zijnde/het metalen † 2u. 21. b. 6.
Serpent/aenschoude. * Des welches ver- Jan. 3. b. 14.
heffinghe een voorbeeld was des lijdens
Christi / die ons van de doodelike beten
der sonden/Wets/en Duyuels gheueft/
voor ons van de doot ghebeten/op dat hy
ons daer door leuendich maken soude.
* Hy is den vloeck gheworden / op dat hy Gala. 3. b. 13
ons vanden vloeck verlossen soude. Wil-
len wy dan troost der consciencien ontfan-
ghen / so moeten wy op Christum betrou-
wen / door wiens verdiensten / wy ver-
ghiffenisse der sonden sekerlick hebben.
Ende hier salmen veel Schriftueren mo-
gen te samen bringhen / van de verdienst
Christi / ter vertroostinghe der bedructer
consciencien / die wy in het eerste Capittel
des eersten deels / aengeteekent hebben.

Wouen alle dese dinghen / salmen oock Beternisse
hebben een vast voornemen des herten / des leuens.
om het leuen te beteren / so wel voor God
als voor de menschē: hem ernstlick wacht-
tende / niet alleen voor de sondē diemien te
voren ghehanteert heeft / maer oock alle
oorsaken der seluer: op dat alle menschen
bekennen / * dat wy de aertsche gelederen Ephē. 4. 22
ghedoot / ende den ouden mensche wtghe- 22. 23. 24.
daen / en den nieuwen aengedaen hebbe. Coloss. 3. 5.

Capit. liij. Dit is het rechte proeuen / daer toe ons
Paulus vermaent / waer na sy haer sijnē
moeten / alle die tot den Nachmael des
Heeren weerdichlick gaen willen.

Maer eplacē / hoe weynich zinder die
huyden s'daechs dese nootzakelike dingē
ouerlegghen : Ende hoe vele die als swij-
nen / tot den backe / t'en Nachmael des
Heeren loopen / sonder eenighe ondersoec-
kinghe der consciencien / of leetschap der
sonden / versoeninghe met den broederen /
of restitutie der vreemder gorden / gheen
oprecht ghelooue in Christum hebbende /
noch eenich voornemen van haer boos te
uen te beteren ? En in de Roomsche here-
ke / in de plaetse der voorsyder Christe-
liker proeuvinghe / is een menschelike or-
dinancie / daer na hem een veybrlick proe-
uen moet ingebrocht : namelijk de Dor-
biechte / ende dat door de hele / gheen spijse
oft dranck te voren ghepasseert sy . Wy
prisen wel en eysschen doech in het Nach-
mael eenen nuchteren mont / maer ver-
woyden alle superstitie / waer door men
dencht Christum onteert te wesen / dat ve-
mant wat teghen de flauwichent met
dancksegghinghe innemen soude.

De blech

Wengaende de Dorbiechte / hoe wel sy
eenen heylighen schijn heeft / so salmen se
nochtans gantschelick verwerpe / want se
gheen

gheen beuel des Heerē heeft / ende neemt **Fol. 77.**
 wech de ere des Priesterschaps Christi /
 daer toe geuende groote stouticheyt ende
 vryheyt te sondigen / als men denckt daer
 door / quitscheldinghe der sonden te heb-
 ben . Daer door werdē oock de simpelē /
 so wel de dochteren ende vrouwen / als
 ionge ghesellen / veel schandelicke sonden
 gheleert / en̄ dickmael daer toe ghebracht /
 ende de broederlicke versoeninghe werdt
 daer door gāschelick te gronde gebracht.
 De Pausche Priesters arbeiden vast op
 datse dese biechte (door de welke sy aller
 menschen herten / Koningen en̄ Princen
 raet bekennen / ende so heeren der aerden
 werden souden) moghen behouden: daer
 om leeren sy den volcke / datse van Chri-
 sto den Heere ingeset / en̄ allen menschen
 gheboden sy / op de pine der ewiger ver-
 doemenisse . Maer hoe grootelick datse
 k'volck hier in bedrieghen / wil ick nu met
 veel woordē niet bewiisen . maer dē Chri-
 stelicken leser alleen vermanen / hoe dat
 de Paptische leeraers selue niet weten
 (also sy in haer boecken schriuen) hoe dese
 biechte ingekomē sy . Want de authcur
 der Glosen op des Paus rechten / ver-
 haelt hier af diuerley opinien / ende stelt **De pentena**
 noch daer toe wt hē / de vierde: En̄ schriift **tia di. 5. in**
 aldus: Sommighe seggen / dat de biechte **penitentia.**

Capte. 118. in het paradys ingestelt 3p/ter stont na de
 Gen. 3. b. 9. val/ als de Heere tot Adam seyt/ "Waer
 Gen. 4. b. 9. spdy Adā? En daer na met Cain/ "Waer
 is u broeder Abel? D'ander seggen datse
 Josu. 7. c. 19 onder de Wet inghestelt was/ als Josue
 geboot/ dat Achor zijn sonde belijden sou
 de. Andere seggē/ in't nieuwe Testament
 Jaco. 5. d. 16 van S. Jacob/ daer hy seyt/ "belijt de eene
 den ander uwe sondē. Dese drie voorsey
 de sentenciē vande insettinge der oorbicth
 te werdē vā desen autheur der glosen niet
 gepresen/ maer verworpen. Waerom hy

Melius dicit de questie met dese woordē besluyt. Men
 tur eam insti seyt beter (schrjft hy) dat de biechte eer
 tutam fuisse door een ouerleueringe der gheimen der
 a quadam kercke ingestelt 3p/ dan door des oude en
 vniuersalis kercke ingestelt 3p/ dan door des oude en
 ecclesie tradi nientwen Testaments autoritept. Hier
 tione potius wt sietmē genoegh/ dat van de eerste inset
 quam ex no- tinge der biechte gheenen sekeren text der
 si bel bete- Schriftuerē 3p/ oock by de papistische lee
 ris Testa- raers. Daerō sullē wy in haer plaetse het
 menti outozi waerachtich proeuen/ dat ons in de Schrif
 tate, tuere gheboden is/ volgen. Ende een des
 anders raet en hulpe soecken ter vertroos
 sninge en onderwijsinghe onser consciē
 ciē/ maer al dat/ sonder eenige supersticie.

Dese proeft hem seluen waerachtelick/
 die zijn sondē bekent met waerachtich leel
 schap/ in Christum Iesum vastelick ghe
 looft/ ende sonder eenige gheuepnsicht.

Door hem neemt zyn leuen in alle stucken Col. 7.
te beteren. Sy sondigē dan seer swaerlick
die sonder leetschap der sondē (waer in sy
noch een behagen hebbē) ten Nachtmael
des Heeren loopen. Gelick oock dese / die
haer voor eenen dach oft achte (so langhe
als de Paschdagen dueren) veynsen / als
oft sy heylighlick leuen wildē / maer daer
na zyn sy erghet / dan te voren: sy proeuen
haer oock niet recht / en sondigen groote-
lick / die (hoe heyligh dat sy oock schijnē te
wesen) in haer eegen oft ander creatuerē
verdiensten betrouwē / waer door de weer-
dicheyt des Nachtmaels ende des doots
Christi / onthelicht wert.

Hoe grootelick dat alle dese sondigen /
ende van God gheplaecht sullen wesen /
leert ons de heylighe Paulus / seggende:

* dat sy des lichaems en des bloets Chri. 1 Cor. 11. g. 29.
sti schuldich zyn / ende haer seluen het ooz
deel nuttē / die onweerdelick eten en drinc-
ken / niet onderscheydende het lichaē Chri-
sti. Ende op dat dese sonde ende oock die
straffe Gods daer tegen / te beter verstaē
zy / ende daer door een veghelick meer be-
weecht om hem seluen / van nu voort aen
oprechtelick te proeuen / so sullen wy hier
de meyninge Pauli inde voorszeyde woor-
den / in't korte wtlegghen.

Dese is des lichaems en bloets Christi
schuldich /

Capit. 118. schuldich / den welckē de schult des doots
Wie des Iech Christi toegerekent wert / als of hy selue
actus ende bloets. Chri met den Joden Christum gedoot hadde.
st schuldich Want ghelijck de Joden door ongeloooue
is. achten het bloet Christi / onheyllich en on:
reyn te wesen / als eē roouer of misdadich
mensche / ende daerom geen leuen wt zōn
der doot verwachten / ende soch niet ver:
kregen hebben / maer veel meer verberfse
nisse: In gelūcker wijze alle die sonder wa
rechtich leetschap harer sonden / oock son:
der oprecht ghelooue / liefde ende voornē
men eens Christelickē leuens / het Nacht
mael des Heeren rusten: die selue onthe
lighen met den Joden de doot des Heerē /
verachtende ondanchbaerlich zyn liden /
bloet storten / ende alle weldaden: de sulcke
zyn niet beter dan Judas ende de Joden /
die den Heere crupsten / ende ontfanghen
gheen leuen van Christo. Een veyghetich
vloecht de Joden om datse Christum den
Salichmaker gheuangen ende gecrupst
hebbē / maer die wijle flatteert hy hem sel
uen / die door zyn ondanchbaerheyt / met
den Jode / des doots Christi schuldich is.
Hier wt machmē sien / hoe veel noch huy
den o' daechs Christum den Heere crup:
ten / te weten / alle die haer niet weerdich:
lick proeuen eer sy t' Nachtmael des Hee
ren nutten: der welcker menschen de we:
relk

relyt nu vol is / **G**od betert / hem seluen
het oordeel eten ende drincken / is teghen
hem de tooren / wrake ende straffe **G**ods
in siel ende lichaem verwerckē. Het woor-
deken oordeel / beduyt hier als in vele an-
der plaetsen der **S**chriftuere / de straffe en
verdoemenisse die het oordeel volcht. **W**y
verwonderen ons dicmael van waer dat
in de werelt so veel ellendicheden komen /
als honger / peste / vloet der wateren / oor-
loghe ende diergelijcke: maer wy souden
ophouden ons te verwonderē / waert dat
wy mercten / hoe weynich datter zyn / die
haer te voren oprechtelick proeuen / eer sy
tot het **S**achtmael des **H**eerē gaē / d'welc
God nemmermeer wilt onghestraft las-
ten. **W**ant heeft hy de **C**hristelicke **G**he-
meynte der **C**orintheren / die van **P**aulo
geplant was / door lichamelicke krankhe-
den / en de doot der sommigher / daerom
gestraft: meynen wy nu / die veel afgrifse-
licker sondigen dan sy gedaen hebben / de
straffe te ontgaen? **W**at wy van ons mis-
bruyck vermaent zynde / ons soecken te
ontschuldigen / en leggen alle plaghē op
de rechte leeringe / en de warachtige **C**hri-
stenen / die haer seluen begeeren oprechte-
lick te proeuen / en d'ander het selue niet
alder neersticheyt te leeren. **M**aer dit zyn
de listē des duyuels / het verstant der men-
schen

Fol. 79.

Wat het sy
hem het oordeel
eten en
drincken.

1. cor. 11. 30

Capit. liij. schen te verblinden / op datse een behagen
in haer boosheit hebbende / met siele ende
lichaem vergaen.

Dese lichamelicke en geestelicke straf-
fen Gods / komen niet sonder groote oor-
saken / op den genen die haer niet proeue-
maer (als Paulus seyt) om datse het lich-
aem des Heeren niet onderschepde / ende
het Nachtmael onweerdelick nutten. On-
derschepden dat lichaem des Heeren / is
achten de offerhande Christi bouen alle
ander verdiensten ende offerhanden des
werelts. Doortijden hadden de Heydenen
en Joden haer offerhanden : So hebben
noch noch de papiste haer versterde Mis-
offerhande. Maer alle dese moet men ver-
schepde / van der offerhande des lichaems
Christi. Wat alle d'andere vermogē niet

Heb. 7. d. 27. tot de vergiffenisse der sondē. * Maer al-
ende 8. a. 3. leen de eenighe offerhande des lichaems
en 9. c. 12. 14. Christi / die zijn vleesch voor des werelts
ende 10. c. 14. leuen ghegeuen heeft. Wie dan de kracht
† Joā. 6. l. 51 des doots Christi / oprechtelick bekent en
overlegt in de oeffeninghe des Nach-
maels / die onderscheyt het lichaem Christi:
d'welck sy alleen doē / die haer neerstelick
na de voorszeyde regelē proeuen / maer die
noch betrouwen in de Misofferhande / die
onderschepden het lichaem Christi niet.

Dat Paulus vā het onweerdich etē en
drincken

drincken des Kops spreckt/waer dood: wy Fol. 80.
beschuldicht werden des lichaems ende Man het ons
bloets Christi/ moet recht verstaē wesen. weerdich etc
Wāt daer is tweederley onweerdicheyt. des broots
De ene maectt ons des lichaems ende en drincken
bloets Christi schuldich / de ander niet. des Kops.
Die ons schuldich maectt / is in de nauol-
gende stucken gelegen: Namelick als wy
onse sonden/niet ondersoecten/bekennen
ende beweenen: of als wy niet alleen op
de verdiensten des doots Christi betrou-
wen / of voor ons ongheueynselick niet
voornemen een beteringhe des leuens: of
tē laetstē / als wy de insettinge des Nacht
maels des Heeren verkeeren / ghelūck die
van Corinthen ghedaen hadden / en noch 1. cor. 11. d. 20.
dagelick in de Roomsche Kercke ghedaen 21.
wert. So wie dan in dit ghetal beuonden
wert / nut onweerdelick tot den oordeele /
t' Nachtmael des Heeren / maer die an-
dere onweerdicheyt / die ons des lich-
aems Christi niet schuldich maectt / wert
in alle Godsprekende menschen beuon-
den: Die haer seluen neerstelick proeuen-
de / beuinden dat sy noch met mensche-
like krankheyt beuangenhen zyn / In de
welcke krankheyt sy gheen behaghen
hebben / maer die bekennen ende bewee-
nen / soecken haer volkomenheyt alleen
in Christo / ende hiden God / dat hy haer
spruyt

Capit. iij. spnen Gheest geuen wille / ende vermeer-
deren het gelooue / liefde ende alle heylig-
heyt. Den seluē wert hare krankheyt, on-
volmaectheyt en̄ ontweerdicheyt niet toe-
gerekent / om Christus wille / die alle dese
krankheden op hem ghenomen heeft. In
dese alleen nuttē het Nachmael des Hee-
ren weerdelich. Ende die haer seluen vart
volmaecte heylicheyt houuerdelich ver-
meten / nutten het Nachmael Christi so
ontweerdelich / als een ouerspeelder ende

Mat. 9. b. 13. bronchaert. * Wāt Christus (die niet voor
de rechtueerdigen / maect voor de sondarē
ghekomen is) heeft oock zyn Nachmael
alleen voor den troost der sondaren inge-
sfelt. Dit onderschrydt des ontweerdic-
heys / salmen dan neerstelick mercken.
Want daer door grootē troost / den krank-
ken ghegheuen wert: die haer ontweerdic-
heyt bekennen ende beweene / Christum
met dē gelooue aensiede / die zyn Nach-
mael heeft inghesielt / om alsulcke verla-
ghen consciētien op te richten. Dit onder-
schept der ontweerdicheyt vinden wy in t

Math. 26. b.
24-25
eerste Nachmael des Heeren. * Wāt Ju-
das was ontweerdich. So waren oock die
Apostelen / die met veel krankhedē beuan-
ghen waren / ghelijckmen by de Euange-
listen lesen mach. Maer Judas ontweerdic-
heyt was verdoemelich / ende der ande

ken verdraechelick. Want sy haer krank- Fol. 84
heyt bekenden/ ende wert door Christum
haer niet toegerekent. So is en wy dat de
kinderen van Israel onder den Koninck
Ezechia/ niet wel ghesuyuert zynde/ van
het Paeschlam genut hebben. Maer de 2. Par. 30. 6.
Koninck heeft ghebeden ende gesept. De 18. 19.
Heere die goet is/ sal allen genadich zyn/
die met gantscher hertē soecken den God
haerder vaderen/ ende sal haer niet toere-
kenen/ dat sy niet genoegh geheylicht zyn:
ende daer volcht: En de Heere verhoor: 2. par. 30. 19
de Ezechiam / ende is met den volcke te
vreden gheweest.

Maer hier moetē wy grootelick straf- Manden ghe
sen alle die ghene / die (op datse haer van nen die haer
het gebuyck des Nachmaels afstrecken ontschuldige
souden) haer onweerdicheyt plegen voor op datse ten
te houden/ seggende: Wy hebben somint Nachmael
ghe doodeliche vpantschap / Wy besitten des Heeren
ander luyde goet wy zyn met giericheyt niet gaen
liegghen ende bedriegghen / hoererie ende souden.
dronckenschap behangghen die wy niet la-
ten konnen: Daerom sullē wy beter doe/
tot den Nachmael des Heeren niet gaen
de / op dat wy niet beschuldicht werden
des lichaems ende bloets Christi / en mey-
nen aldus doende/ dat haer saken seer wel
staen / ende dat sy des doots Christi niet
schuldich zyn. Welck is een dwase ende
godloose

Capit. 4. godloose ghedachtenisse. Want die in als
 suche sonden steekt, al is 't schoon dat hy
 ten **Nachtmael** des **Heeren** niet gaet, so
 sal hy nochtans in het rijke **Gods** gheen
 deel hebben, na de leeringe des heyligen
1. cor. 6. b. 10. **Eph. 5. b. 5.** **Gal. 5. d. 21.**
Heb. 3. c. 11.
ende 4. a. 3. **Sheests** door **Paulum** ghegheuen: t'en
 zy, dat hy wter herten hem betere. **W**illen
 sy in de handen des almachtighen **Gods**
 niet vallē, als verachters des doots **Chri-**
sti, waerom beteren sy haer niet lieuer?
Wie kan haer eenen dach, ja een vie ver-
sekeren te leuen? **D**ie in de sonden sterft,
 sonder oprecht leedtschap ende gelooue,
 sal het oordeel **Gods**, ende die ewighe
 verdoemenisse niet ontulien. **D**aerom als
 sulck volck behoorde hen te betere, **G**od
 sien te roepen, ende neerstelick te bidden,
 dat hy haer sonden wil genadich wesen,
 de sonde wechnemen, suen **Sheest** ver-
 leenen, op datse haer sonden, souden mo-
 gen bekennen ende beteren, en also weer-
 dighlick het **Nachtmael** des **Heeren** met
 den gheloouighen, na het ghebot **Chusti**
 nutten. **A**ldus doende, sullen sy de straffe
Gods mogen ontulien. en niet ontulien,
 is 't datse in haer sinckende sonden blij-
 uende, haer van den **Nachtmael** des **Hee-**
ren afstrecken.

Of wy ons **Daer** zijnder noch andere, die haer van
om eens an- het **Nachtmael** des **Heerē** afstrecken, om
 dat

dat sy de andere / ende niet haer seluē proe-
uen; dat is / om ander heden schult ende
boosheyt scheidē sy haer van het Nacht-
mael des Heerē. Maer dese moeten wel
mercken / dat Paulus niet seyt / Een pegē-
lich proeue een andere; maer aldus / Een
pegelich proeue hem seluē. Eens anders
ongherechticheyt / kan ons niet ontrepni-
ghen / noch den gheestelicken troost der
Sacramenten benemē / maer hier draecht
een peghelick synen last.

Hier door nochtans willen wy niet toe-
laten / openbare schandelicke menschen
ten Nachtmale des Heeren / maer willen
dat sy openbaerlick / wt geworpen sullen
wesen / so verre als dat ordentlick toegaet.
Ende niet dat men terstont segghen sal:
Ick en wil hier of daer ten Nachtmale
niet gaen / met sulcken mensche / die aldus
of also leeft. *ec.* Want men moet hier vol-
gen den reghel Christi des Heeren. Mat.
xviii. beschreuen. Is't dat yemant ongod-
lick in de Ghemeynte Christi leeft: so is
een peghelick / die dit bekent / door Gods
woort gebonden hem neerselick alleene
te vermanen. Is't dat hy dese heymelicke
vermaninghe verwerpt / so salmen hem
wederom in de tegewoordicheyt vā twee
of drie vermanen. Wilt hy die noch niet
hooren / so salmen hem tot de Dienatē der

Fol. 87.
ders boof-
heyt van het
Nachtmael
afreckē mo-
ghen.

Mat. 18. 22.
ec. 1. 11. 12.

Mat. 18. 22.
Van de
Christelicke
straffe.

Mat. 18. 22.

Capt. 4. Gheueynten / Predikanten en Ouderlingen
ouerdragen. Die hem oock wederom
scherpelick wten woorde Gods sullē ver
manen / met Christelike wijsheyt ende
saechtmoedicheyt. En ten eynde (is't dat
hy haer vermaninge is verwerpende) so
salmen hem met de bewillinghe der gant
scher Gheueynte / ^{1. cor. 5. b. 4. 5} den duyuel ouerghe
^{1. Tim. 1. D. 20.} uen / na het exempel der Apostolischer
kercken. Maer waer't dat so quame dat
de Dienaren der Gheueynte in haer offi
cie slap vielen / namelick datse den boosen
mensche / die ordentlick haer ouerghedra
gghen is / niet souden willen vermanen / en
na de ordinancie Christi straffen / maer la
ten hem henē gaen / en willens en wetens
ontfanghen hem ter tafelen des Heeren.
Men salse te voren vermanen / en willen
sp dan noch niet daer toe doen / so mach
men met sulck volck (t' en zy datse haer be
teren) ter tafelen des Heeren niet sittē / die
de heylighe Gheueynte Christi so iam
merlick schenden / ende van de tafel des
Heeren eenen verckensback maken. So
woie dan / sonder dese voorgaende verma
ningen / om yemants boosheyt hem van
het gebruyck des Nachtmals soude wil
len affscheyden / die is een murmureerder
teghen God / ende zūnder Gheueynten /
^{Num. 16. a.} met ¹ Bathan ende Hybron / ende sal niet
onghe

onghestrast bliuen / i. Corinth. p. c. x.

Fol. 83.

Willen wy dan in't ghebruyck des
Nachtmaels des Heeren een d'lichaem
en bloet Christi niet schuldig zijn / en in
het oordeel Gods niet vallen / maer weer-
delick eten dat broot en drincken den Krop
des Heere, onderscheydende zijn lichaem:
So moeten wy ons neerstelick na de lee-
kinge Pauli proeuē / leedtschap onser son-
den hebbende / den Euangelio Christi ge-
loouende / en met neersticheyt een oprecht
leuen voornemende. Och oft God gaue /
dat dese voorszede proeuinge / so neerste-
lick nu van allen menschen ghehouden
ware / als tot nu toe de Papistische proe-
uinge / door de oorblechte / en eenen nuch-
teren mondt gheschiet is. Men soude eer-
lanck groote beternisse des leuens / ende
minderung der straffen Gods sien. God
wille hier toe / ons allen zijn ghenade gon-
nen. Amen.

1. cor. ii. c. 28.

¶ Wat het officie des Dienaers zijt
in de oeffeninghe des Nachtmaels /
ende van de twee ghedaenten
des Broots ende Wijn.

Het V. Capittel.

Ist dat de Dienaer hier / als in alle an-
dere dinghen niet dwalen wilt / so
moet hy hem so na als't mogelick is /

Een plaette
des dienars
ende des
volcks.

I ij

na

Capit. 5. na het exempel Christi des Heeren voer-
gen / dat doende / so sal hy ten eersten met
den volcke in een plaetse / sonder afsluyt-
sel der gordynen / Choren ende Tralpen
wesen: Ouermidts dat Christus alsulckē
onderscheydt der persoonen van zūder
Ghemeynte wechghenomen heeft.

Het breken
des broots.

Ten anderen / na dat hy der gantscher
Ghemeynte hertē / met den woorde Gods
tot den ghelooue / hope / ende liefde onste-
ken heeft / sal hy het broot / in't ghesichte
des gantschen volcx breken / gelick Chri-
stus ende zū Apostelen gedaen hebben.
Maer door ons oock wtghedruicht wert /
hoe wy alle vsamen weerdich zū / voor
onse sonden gebroken en verdoet te zū /
maer dat Christus voor ons / in zū lich-
aem ter doot toe geleden heeft. Maer de
papistische Priesters hebben dit breken
des broots / om dat de Ghemeynte wt te
deplē / gantschelick achter gelatē / wt vree-
sen (so sy seggen) datter geen broeckē des
broots onder de voeten vallen souden / en
Christus so met voeten getreden werde.
In so groote eerweerdicheyt (en God
wilt) hebbē sy Christum: wtens woort / or-
dinancien en verdiensten sy dagelick seer
schandelick met voeten treden. In haer
Misse nochtans breken sy haer hostie (so
sy die noemen) in dreye stucken / niet na de
insettinghe

Insctinghe Christi/maer na de insctinghe Fol. 84
des Paus Sergius/ op dat sy haer misse Anno 8470
daer door te hooger verheffen souden. en
wat met de insctinghe Christi vergelijc
ken. Maer hier disputeren de papistishe
doctoren grootelic onder malkanderen/
wat daer in haer misse ghebroken wert/
broot/ of de ghedaente des broots / of het
lichaem Christi / en wat die drie stucken
zijn bediedende/ de twee die sy al drooghe
nuten/ en het derde datse inden kelck doe
swemmen / en so ten eynde met den wijn
wt drincken. Daer na disputeren sy oock/
of Christus geheel sy in een vegelich ges
broken stuck des ouwelkens/ en segghen
(sonder ghetuygen der Schrifsturen) ia:
maer bewyisen dat met eender ghelijcke
nisse van veel stucken eens spiegels gena
me. Daer mede de substancie des lichaems
Christi in een schijnfel des lichaems ver
anderende. Met alsulke onnutte ia laste
rige questien/ luten sy haren tyt/ de rech
te meyninge des brekens vanden broode
in het Nachtnael Christi / niet achtende
noch verstaende/ ende verdoncherende.

Ten derden/ sal de dienaar des woorts Het broot
het gebroken broot den volcke in de han salmen in de
den geuen. op dat sy dat eten na het exem hande geue
pel Christi des heeren / d'welck oock de 34. 1. 1. 1.
Apostelen/ ende oude vaders/ na het ghe
I uij tuppghen

Capit. 5. supghen der histoerien / ghevolcht hebben.
Want klaerlich daer mede wt ghedruckt
wert, dat Christus hem seluen tot ons al-
len gegeuen heeft: ende wilt dat wy sone
weldaden met den gelooue sullen ontfan-
ghen. Maer de Pausche Priesters / hoe
wel datse in haren Canon lesen / nemiet /
etet; So gheuen sy nochtans den volcke
niet, ende willen dat broot alleen den ghe-
salfden handen betrouwen / op datse daer
door de nieuwe / maer haer profyteliche
leere der Transsubstantiacie / verstercken
souden in de herten des volchs. Dacrom
doen sy oock te verstaen / datmen de onge-
salfde handen / die dat heyligh broot gena-
ken / villen, en pellen moet. Maer waer-
om pellen sy oock dan niet so wel de lip-
pen / tonghe en kele? Wat recht oft heylig
heyt hebben dese meer dan de handen.

**Accepte.
Edite.**

**Den Kop
des Heeren
salmen den
volcke wt
deylen.**

Mat. 26. c 27

1. cor. 11. f. 28.

Ten laetsten / sal de Dienaer eenē bege-
liken den Kop des Heerē geuen te drinc-
ken / gelijk hy te voren dat gebroekē broot
wtghedeylet heeft. Ende dat na het exem-
pel ende beuel Christi ende zijner Apo-
stelen. * Drinket (spreekt Christus) hier
wt alle. Ende Paulus schryuende tot ge-
heel de Gemeynthe der Corinthen / ouer-
leuerende dat hy vanden Heere ontfan-
ghen hadde / leert aldus: * De mensche sal
hem seluen proeuen / ende so van den
broode

Broode eten/ ende van de Melck drincken. *Fol. 85.*
 Wederom/ So dicmael als ghy dit broot
 eet / ende van desen Melck drinckt / suldy
 den doot des Heeren vercondigen: Item/
 So wie van desen broode eet/ en ontweerd-
 delick drinckt de Krop des Heeren/ sal des
 lichaems en bloets Christi schuldich we-
 sen. Ende ten laetsten/ die onweerdelick
 eten ende drinckē sal/ *xc.* In alle dese voor-
 gaende woorden Pauli / wert den Krop
 met den broode altijt t' samen gheuoecht.
 En is so menich hondert iaer in de Chri-
 stelike kercke onderhouden gheweest/
 ghelijck het wt de historien ende schriften
 der VADEREN claer blijckelick is. Thomas
 Aquinas die in t' iaer onses heerē 1264. *Bar. 3. ques.*
 leefde/ bekent datmē te zinder tijt in som- *80. artic. 12.*
 mighe kercken begonste de Krop des Hee-
 ren den volcke te benemen. Dit is seker/
 dat de insettinge Christi/ vā de twee ghe-
 stalten des broots en wijns/ sy alder eerst
 in het Concilio van Constans verboden, *Ans. 1417.*
 d'welck de Papistische Bisschoppen en
 Doctoren / sonder eenighe schaemte / nu
 stellen willen/ bouen de Christelike ghe-
 woonte der ouder kercken/ ende Christi:
 meer achtende een nieu gebot des Paus/
 dan Christi / op dat sy in dese werelt met
 haer Wisse meer goets ende eere vercrū-
 ghen souden. Ende op datse souden schif-

Capit. vi. nen hier in niet te sondighen / datse den volcke den Vielck wengheren / onderstaen / so haer niet veel redenen te beschreuen / die wy nu hier ouerloopen willen.

- Waerom den** 1. Ten eersten segghen sy / dat in het wt-
kele dē volc- deulen des kelck totten volcke / groote pe-
ke niet wt- rickelen ghelegghen zijn / als t' sloeten des
gedeyt wert bloets Christi op der aerde. Maer t' selue
in de Room- mach in veel d' wase **Adiopriesters** ghe-
sche kercke. schteden. **Waerom** bereyt men niet lieuer
2. bequame koppes? Christus / die **Apostie-**
len / ende oude vaders / hebbē sy dit perijckel niet aenghesien? Maer tot dien tijden was de leere der **Transubstantiacie** noch van den **Paus** niet gebaert. **Maer** tot dit perijckel ende de nauolgende ghesproten zijn. Soude men (segghen sy) den volcke dē **Kop** wtdeyle / als men het broot doet / so moesten oock den wijn met den broode bewaren: Maer dē wijn soude in edich moghen veranderen / ende so mocht den krancken oorzaak ghegheuen werden / afgoderie te doen. **Wāt** de wijn in edich verkeert zijnde (o sy leeren) is niet meer het
3. bloet Christi. **Doorder** (seggen sy) de wijn mochte inden winter veruriesen / ende in den somer mochten daer wt vliegghen ghegenerect werden. Het waer oock pericul
4. loos / den wijn in menigerley plaetsen tot
5. de krancken te dragen? Men soude oock

Dit leestmē
by Gab. diel.
lect. 84.

niet

Wiel wel eën bequaem vat vinde / om daer fol. 26.
in den wijn te consacrerē. Het waer oock ^{6.}
eēnen grooten cost voor den volcke / in de
landen daer men niet wel wijn heeft. Dit
zijn de sonderlichste perickelen / die ich in
haer boecken vinde / waerom sy den volc-
ke / den koop des heeren ontreckē willen.
De welcke al ydel ende tot de valsche lee-
ringhe der Transsubstantiacte meest ghe-
sproten zijn. Wonde Christus eēn zijn Apo-
stelen / op dese perickelen oock geen acht
hebbē? Wengaēde het bewarē des broots
ende wijns / ende het dragen der seluer tot
de krankhen / daer af sullen wy achter na
wat breeder handelen:

Daer zyn andere Pausche leeraers die ^{7.}
desen kerchroof des heeler listiger willen
beschermen / seggēde dat Christus alleen
den Apostelen / dat is den priesterē / broot
ende wijn wtghedeylet heeft. Hoe hoemt
dan dat sy dē volcke / ja oock den vrouwē /
het broot doruē wtdeplen? Waerom wy
gheren sy oock haer priesteren den koop /
als sy buyten de Misse met den volcke
communiceren? Maer Christus heeft by
de twaelue Apostelen de gantsche Ghe-
meente verstaen gelick het wt den brief
Pauli totten Corinthen klaer is. Ende ^{1. Cor. 11. 23.}
dat Christus alleen zyn Apostelen ghe- ^{23. 24. 25.}
nomen heeft / is gheweest om dat sy seker
ghe

Capit. vi. ghetuyghen syner woorden ende werckē
gheheel der werelt ouer/ zyn moesten.

8. Somnighe soecken hier noch ander
wtulucht/ segghende / dat onder de ghe-
daente des broots / oock het bloet Christi
begrepen zy / so dat het volck t' broot nut-
tēde / oock t' bloet Christi inneme / en daer
om van gheenen noode heeft de Kōp des
Heeren te drincken : d'welck oock wt de
leere der Transubstantie is spruytende.
Al dus oock soude Christus den Kōp te
vergeefs inghefelt hebben. En de pries-
sters souden met den broode in haer Mis-
sen / moghen te vreden zyn / na datse niet
meer inden Kelck dan in het broot hebbē.
En wy hebben hier bouen ghehoort / dat
de Papistische leeraers selue / schriue / als
dat het broot alleen verkeert werde in het
lichaem Christi / ende de wijn in het bloet.
9. Het is wel waer / dat in het recht ghe-
bruyck des Nachmaels / door broot ende
wijn / een drinck / namelijk de doot Christi /
beduydt zy : Maer niet te vergeefs / heeft
baerentusschen Christus broot ende wijn
gheordineert. Want de kracht zijns doots
door de eyghenschappen des broots ende
wijns / volcomelicker wtghedruckt wert /
dan door een een allcen. Ghelijck de wijn
verbljdt / laeft / ende supuert de wonden :
also verbljdt / laeft / ende supuert de kracht

des doots Christi allen ghelooouighen. fol. 87.

Datse nu voordere segghen / datter veel
gheenen wijn in nemen konnen / van we-
ghen der natueren of siekten / dient tot
geenen propositie. De krackheyt van som-
tighe menschen / kan het generael gebot
Gods niet breken.

Ende als dese Papijsche leeraers met
alle de voorszeyde redenen haer niet konnē
beschermen / so seggen sy datse den volcke
doch somtijts den kelck gheuen : ja maer
dat doen se om den mont te spoelen / niet
om volcomelick het Nachtmael Christi
des Heeren wt te rechtē. Maer waer toe
dient datse so veel dechfelen haerder boos-
heyt soecken : Daer is een redene alleen /
waerom sy de Ghemeynte Christi vande
Kop des Heerē / so hardtnechelick willen
verouē / namelick / om haer verfiert prie-
sterdom / ende de Misse groot te maken.
Wāt aldus schryft Gerson / een Doctoor Anno. 1417.
van Parijs / Waer't datmen (seyt hy) het
Sacrament onder beyde de ghedaenten
wtdeplde / so soude in het nutten des lich-
aems Christi / de tweerdicheyt der leechen /
so groot wesen / als der priesteren. Maer
een ghetrou dienaer Christi / sal na sulcke
pdele glorie niet staen : maer Christo den
Heere altit ghehoorsaem zijnde / de gant-
sche Ghemeynte / broot ende wijn wtdep-
len

Capit. vij. len / in de gedachtenisse zins doots. * **W**
Rom. 6. c. 16 zyn dienstknechten / dien wy dienen. Nu
laet ons kiesē / of wy Christo dienende /
zyn knechten zyn willen / of dienende den
menschen / Bisschoppen ende Pausen /
Mat. 6. c. 24 haer knechten willen wesen. * Men kan
gheen twee heeren te passe dienen.

¶ Wat het officie des volcx zy in de
oeffeninghe des Nachtmals.

Het VI. Capittel.

Ghelijk wy hier bouen betwisen
hebben / in wat maniere hem het
volck tot dē Nachtmal des hee
ren bereyden moet / op dat het des lichaens
ende bloets Christi niet schuldich werde:
so moeten wy nu desghelijcx wtlegghen /
hoe hem een veghelijk in de oeffeninghe
des Nachtmals Christelich draghen sal.
Een Godvreesende mensche sal hem dan
schicken / tot alle heylicheyt ende maniere
lichheyt. Hy sat verre van alle superstitie /
oueruloedicheyt ende pomperte der clee
derē wesen / op dat hy daer door de arme
s. Cor. 8. b. 9 niet verachte / ouerleggēde / dat Christus
voor ons allen arm ende naecht gheweest
is / op dat hy ons rijk maken ende decken
soude. Het knielen / ouermidts dat het su
perstitioes is / ende versterckt de krancke /

Van het
knien.

In de groutwelicke afgoderie des *Mis: Fol. 33*
gods, moet achterghelaten wesen, ghe-
merect dat wy na de leeringe Pauli, ons. *Thc. 5. d. 23*
van alle ghedaente des quacts wachten
moete, ende lieuet hier volghen (so verre
als't moghelick is) t'sitten na het exempel
der Apostelen ende der eerster kercken/
ouermits daer in groote ende troostelic-
ke leeringhen gheleghen zyn, ghelijck te
doren verhaelt is gheweest.

Daer na sal een yeghelick neerstelick
acht hebben, op alle de woorden en wer-
ke des Dienaers, op dat hy te beter in zyn
herte, alle de verborgheden des Nach-
maels prente. Het broot en wijn, d'welck
vanden Dienaer wtgedeylt werdt, sal hy
in zyn handen (so't moghelick) ontfangē,
ende daer na nutten: Het broot etende, en
den wijn drinckende. Hier salmen hem
wachten van de ghemeen superstitie, dat *Dat broot*
men het broot inswelcht sonder knouwe. *salmen niet*
in swelgen.
Want Christus seyt niet, Swelcht in/
maer et, d'welck eensdeels met den tan-
den gheschiet. Waer in oock een groote
leeringhe verborghen is: Te weten, dat
wy weerdich zyn om onse sonden also
eewelick ghebruifelt te zyn, ghelijck het
broot niet onsen tanden ghebroken wert:
t'en ware, dat Christus voor onse sonden
ghelaghen en gebroken hadde geweest.

Dese

Capit. vij. Dese ontwispreekellicke weldaedt Christi
sullen wy met danckbaerheyt / opheffen /
de het herte na den Hemel / ouerdencken /
als wy dat broot ende wijn des Nachts
maels nutten ; waer door groote vrucht
ende blijschap in onse hertē / door den heylighen
Gheest / komen sal.

En is't datter eenighe lesse der Schrif-
tueren / openbaerlich ghelesen sal werde /
de wijle het Nachtmael wert wtgedeylt /
so sal de ghelooutghe neerstelick toehooren /
op dat hy na den inwendighen ende
wtwendighen mensche alleen met Hes-
melsche sake besich zy / met der herten op-
ghetrocken zijnde inden Hemel. God wil
ons de ghenade aldus te doen / door Chri-
stum Iesum gommen. Amen.

toet dat
van wint
angewest

¶ Wat het officie der gantscher Ghe-
meynten zy , na de oeffeninghe des
Nachtsmaels / ende watmen met het
ouerblijffel des broots ende des
wijns doen sal.

Het VII. Capittel.

De gantsche Ghemeynte sal den
Heere voor alle syne weldaden
wter herten dancken / ende daer
na bidden tegen alle listen des Duyuels /
op dat niemant van hem bedrogen zyn-
de.

De van Christo den Heere door ondanch. fol. 89.
baerhept afualle. Een yeghelick sal oock
na zijn vermoghen mildelick den armen
bystaen/ ende in een onnooselhept des le-
uens wandelende / verclare hem een kind
Gods te syne: schuwende niet alleen alle
sonden/ *voor de welcke Christus gestor- Rom. 4. v. 25
uen is / maer oock alle oorzaken der son-
den/ ende in sonderheyt de gheimeynschap
der boosen: ende dat niet voor eenē dach/
weke/ oft maēt/ oft twee lanch/ maer ghe-
heel zijn leuen. Aldus dan sullen haer de
kinderen Gods na den Nachmael des
Heeren draghen. Het is wel een slechte su-
perstitie / datmen dan niet derv spouwert
op de aerde: Maer het is een onghedelicke
afgoderte / als men daer na in veel kerckē
ende Cluyfen loopt aflaet soecken / al of
het bloet Christi ons niet van alle sonden
teynighen konde. Ende dit is een seker
teecken der grooter onwetenschaps ende
ondanchbaerhepts / als men na het Nach-
mael des Heeren achter straten en velden
ringhelt/ den tijt niet ydel clappinge ende
pronckerie doorbrengende. Men behoort
de den armen/ krancken ende bedructē te
besoeken/ Gods woort/ hooren/ lesen/ en
daer af spreken / ter versterkinghe des
gheloofs / ende vertroostinghe der con-
fidentien. So wie neerstelick sonder haer

M of

Capit. vij. of nijt/ met een oprechte ooghe ouerlegē
 ghen wilt/ al dat wy van de rechte forme
 des **Machtmaels** gheschreuen hebben/ die
 sal lichtelick verstaen / hoe valscheitich dat
 sy ons beliegen/ die ons **Sacramentschen**
 ders heeten. **Maer** t'is beter vanden mens
 schen dan van **God** veroordeelt te wesen.
Ich bidde **God** / dat hy haer dese logenens
 wille vergeue / en tot den rechtē verstaede
 brengen / so verre als sy door slechte on
 wetenschap dwalen. **Ende** van alle **Chrie**
stelicke lesers begheer ich / dat sy dat selue
 woter herten doen willen. **Ende** in sonder
 heyt vtden voor **Koningen/ Princen/ en**
9. Re. 18. 8. 4 **Worsten.** dat sy moghen den gheest **Exe**
12. ps. 17. b. 6 **chie** **† Josaphat** ende **† Josie** hebbē / om alle
12. Re. 23. 8. 4 **afgodische** **Missen/ Outaren/ Beelden/**
 ende grauen te vernislen: ende so oprechtē
 alle heplighe ende **Christelicke** oeffenins
 ghen/ na de **Wet** des **Heeren** . **Also** sal de
 gramschap **Gods** / die nu teghen de gant
 sche werelt outsteken is / gheblust werde /
 ende oock niet anders / ghelijckmen ten
 laetsten beuinden sal.

Al het oncr
 biffel des
 broots ende
 wyng.

Maer laet ons nu verclaren / watmen
 met den ouerschot des broots ende wyng
 doen sal / ouermidts dat hier af menighee
 ley sentenciē zyn . **Hier** moetmē dan voor
 alle dinghen verstaen / dat de rotwendige
 elementen der **Sacramentē** / die niet haer
 natuerē

natuere/maer het gebruyck alleen veran: fol. 90.

deren/een deel des Sacramēts zyn/so lan
ghe afsinen'se na d'infetlinge Christi ghe
bruyckt. Want na dat de Sacramentische
veffeninghen gheevndt zyn/so zyn'se niet
meer stucken der Sacramenten/ dan'se te
voren warē. Also is het water der Jorda: Act. 4. 8. 37.
nen alleen so lange het elemēt des Doop: d. 16.

sels geweest/als Joannes doopte. Het sel
ue moeten wy oordeelen * van het water Act. 1. 9. 38

Daer in de Eunuchus/ van Philippo ghe
doopt was. Men vindt oock exempelē in
menschelike handelinghen/ die dese ver
claren. Eenem zeghel is niet langher van
weerdē/ dan de meyninge des briefs haer
verstreckt. Waer sonder/ de zeghel niet be
ter is/ dan puer was. Also eenen legpen
ninct/als de rekeninghe ghedaen is/ wat
is hy meer dan eenen anderen penninck?
So gaet het met den elementē des broots
ende wijs in het Nachtmael. So langhe
alose in de Christelike Gemeente wtge
deyvt/ genomen en genut werdē/ so zyn'se
om haer gebruyck heylige dingen. Maer
so wannec dit nutten ophoudt/ so zyn'se
niet anders dan sp te vorē warē/ gemeyn
broot en wijn. Waer tot nu claer is/ wat
grooter superstitie en afgoderie dattet zy/
het ouerbliffel des broots oft wijs/ tot
eenige veeringe te bewarē. D'welck inde

Capit. vij. Roomsche kercke gheschiet / sonder het
ghebot Christi / teghen het gebruyck der
Sacramenten / en tot enen val des volck
vā God tot de afgoderie . Want mē daer
het broot / voor dē heere Christo aenbidt.
Ende om desen versterden ende valschen
afgod te aenbidden / so maectmen huys-
kens / ende ribozien : Men heft hem op /
ende men draecht het omme . Men maect
hem kosteliche capellen / men stelt broeder-
schappen in / ende heydensche Processien
ende ommegangen / sonderlick daer men
denckt een mirakel ghedaen te spue . Als
te Brueffel / Loeuē / Ghendt . ende in an-
der plaetsen meer gheschiet . God beteret .
Maer de Pausche Priefsters bewijsen sel-
ue metter daet wel claerlick / dat niet van
desen broode ende afgod zy . Want in de
Paeschdaghen / als'er een groot deel bes-
woren ouwelkens ouerschieten / sy ver-
brandē die heymelick / of grauen' se in der
aerde / d'welck sy niet doen souden / ghes-
loofden sy dat het warachtich lichaem
Christi ware : Ten zy dat se willen Chri-
stum oock als eenē ketter der Roomscher
kercken verbranden / en leuendich begr-
uen . Maer laet varen die blinde afgoden
dienaers / ende wachten ons vā alle afg-
oderie / na de vermaninge Joannis / Schw-
wet de afgoden . Die dan Christum ten
rechts

rechte dienē wilt, die sal hem niet den ghefolgē
looue inden hemel soecken/ende daer aen
roepen/ende geenins op deser aerde aen-
bidden: Waer in hem oock soude willen
wijzen/of op den outaer/of in't huysken/
of op de strate, &c. Want het broot des
Nachtmaels / is tot gheen dinghen meer
gheordineert / dan om dat het in de Ghe-
mennte Christi, tot de gedachtenisse zijns
doots, soude wesen ghebroken / gheghe-
uen / ghenomen / ende gheut / met danck-
segginghe: d'welck allen Christenē ghe-
noech wesen sal / na dat se gheen breedere
ghebot inde Schriftuere ontfanghen heb-
ben: ende dit bewaren ende draghen des
broets / vanden menschen ingheselt/
ghelijck bouen bewesen is gheweest.

In hoe menigerhande wyse de ops-
rechte forme des Nachtmaels in de
Roomsche Kercke gheschonden zy.

Het VIII. Capittel.

Swie wt eenē acker enige vrucht-
ten ontfanghen wilt, die moet daer
in niet alleē goet zaet saeyen / maer
oock alle quade crupden daer wt roeyen:
also achten wy nootsakelick om te behou-
den de god'alighe leere vanden Nacht-
male des Heeren, na dat wy zijn recht ge-
bruyck en forme wtgheleert hebben, oock

Capit. vij. wt te roepen (na ons vermoghen) al dat
daer tegen inde Roomsche Kercke onder-
houden wert: Hoe wel dat de blinde we-
relt/dit niet lijden wilt / maer lieuer in't
Nijck der supersticien en afgoderien wen-
telt als de swijnē / dan se de soeticheyt der
Schriftueren soude willen smaken; ende
roept ter stont wt/ vper/ sweert/ ende ket-
terte/ als men de afgoderie met eenē woort
de wilt aenroeren, Maer ouermidts dat
14 Cor. 1. 8. 1. wy Gods en niet der menschen dienaers
zijn/so sullē wy oock zijn eere (na ons ver-
moghen) beschermen / hoe seer oock ons
de werelt versmaedt/ bespot ende veroor-
deelt. Het Nachtmael des Heeren dan/
wert in de Roomsche Kercke in dese na-
uolghende stücken gheschonden / in de
Misse: in't afgodisch ondraghen en op-
heffen des broots/ in't dragen des broots
tottē stecken/ en in't wtdeylen des Nacht-
maels op de Paeschdaghen/ waer af wy
kortelick handelē sullen/ en ten eersten vā
de Misse: vā de welke wy wat oueruloe-
delicker spreken moetē/ om dat haer boos-
heyt met veel schoon doerckens der super-
sticien bedeckt is/ so dat hare grouwel be-
kēt mach wesen. Waer by het oock hoēt/
datse vā vele beschermt wert. Oock vā de
genedie in de kennisse Christi eentichsins
gheproffiteert hebben: Ende ghemeynlick

Is den afgod de Misse, het laetste dat wy fol. 92
konnē begripen. De welke nochtans
het hooft is aller Roomscher afgoderien.
Also wy door de ghenade des Heeren be-
wisen sullē, op datmē niet segge, dat wy
moetwillichlich verwerpen, dat goet is.

¶ Dat de Misse geen Sacrificie der
versoeninghe/voor de sonden zy.
Het IX. Capittel.

Vanden naem der Missen (die
oütrēt de tijdē Gregorij, voortz
ghecomen is) achten wy niet:
Overmidts dat de Papistē selue niet wea-
ten van waer dat desen naem ingecomen
zy. Daerom willē wy het wesen der Mis-
sen aensien, d'welch wy als een onljdellie-
ke lasteringhe teghen de weerdicheyt des
Priesterdoms Christi, wter herten gant-
schelich verwerpen: en dat om vele sware
oorsaken, die wy verclayen willen, en ten
eersten, om dat in de Roomsche Kerche
sterckelich geleert wert (ghelich alle haer
boecken docht ghetuygen) Dat de Misse
zy een sacrificie der versoeninghe voor de
sondē der leuenden en doodē. Den welchē
de gebuerde Missapapen in haer *Memento*
dat willē toeschickē. De welke afgrijpselie
ke leere vā de Pausche leeraers noch huy-
dē s' daechs hartneckelic beschermt wert.

M *iii* *Wantse*

Capit. ix. Want se haer saerlick noch groot goet
 weert is: En daer wt zijn ontallike veel
 Cloosteren / Canoniken / Capellen ende
 Beneficien wt gesproten. Ja dese leere is
 als eenē gront des gantschē Pausdoms.
 Maer op dat een vegelick / hoe slecht dat
 hy oock zy / versta den gront deser leerin-
 ghe van de Misse, sal ick nu verclarē wat
 een Sacrificie zy / ende hoe menigherley
 dat het zy / ende daer na redenen wt der
 Schrifstueren voortbrengen waerom dat
 de Misse voor gheen Sacrificie der ver-
 soeninge (datmen irt Latijne seyt *Sacrifici-
 eum Propiciatorium*) gehoudē mach wesen.

Wat een Sa-
 crificie zy.

De Sacrifi-
 cis des Wets

Hebr. 10. 8. 1.
 Hebr. 9. 6. 9.
 19. 10. 13.

Sacrificie is in de Schrifstuere genaēt /
 een goet werck. Dat wy God / tot zijnder
 eere gheuen. D'welck in de Wet tweeder-
 ley is ghetweest. Dat een waer door Go-
 de ghenoech ghedaen wert voor de schult
 ende straffe der sonden / d'welck genaemt
 wert *Propiciatorium* ende *expiatorium* / dat
 is / versonende / wtleffschende ende repni-
 ghende: niet dat het inder waerheyt de
 sonden voor God wt dede / maer alleen
 by den menschen / ende dat het was een
 beelde van de warachtighe ende eenighe
 offerhande Christi / door de welke alleen
 de ongherechtigheyt moeste wtghedaen
 werden. Want als Paulus seyt / het bloet
 der stieren ende bocken mochte de sonde
 niet

niet

niet wechnemen: ende wederom / de sacri. Fol. 93.

ficien ende offerhanden / konnen de ghe-
ne diese oeffenē / na de consciencie niet vol-
maectt maken. De ander maniere der of-
ferhanden was een offerhande der danck
segginghe / de welke gheoeffent wert tot
eender ghetupgenisse des godsdienst / of
om wat te begeeren / of voor een danckseg
ginghe / om te bewisen des herten danck
baerheyt voor de ontfanghen weldaden

Gods. Daer zijn oock in de Schemeynte
Christi tweederley sacrificien / dat een is
een versoenoffer / de menschen met God
versoenende : namelijk de eenighe offer-
hande Christi / door de welke hy op den
crupce / de soude des werelts wechgheno-
men heeft. De ander is een offerhade der
dancksegginghe / de welke allen Christe-
nen toebehoort / die Gode geestelike of-
ferhanden offeren / niet tot de versoenin-
ghe harer sonden : de welke versoeninge
sy alleen in Christo soecken / maect tot ver-
klaringhe des gehoorsaemhepts en danck-
baerhepts tot God. De welke dancoffer
handen ons in de Schriftuere voorgehou-
den werde / namelijk dese / * de verkondin-
ge des godliken woorts / en des Euange-
lijs / † de doodinge onses vleeschs / * en een
offerhande onser lichamen / de aelmoes-
sen / dancksegginge / en lof Gods voor de

De sacrificiē
der gemeyn-
ten Christi.
Heb. 7. d. 27.
ende 9. c. 12.
ende 10. a. 6.

1. Pet. 2. b. 9.
Joā. 12. b. 13.
Heb. 13. c. 15.
16.
† Phil. 2. a. 5.
6. 7.
* Ro. 12. a. 1.

N u ontfangen

Capit. ix. ontfanghen welbaden. Dese sacrificien al
1. Pet. 2. b. 9 leen sullen alle Christenen / Konincklike
priefteren / Gode altiits met een viericht
herte (een vegelick na synen roep) offerē.
Want wy gheen versoenende offerhande
meer hebben: die Christus met syne een-
ghe ende volmaecte offerhande gantsche-
lick wech ghenomen heeft.

Maerom de
Wisse gheen
versoenende
sacrificie 32.

Hy sondigē dan grootelick in de Room-
sche kercke / die daer leeren / dat de Wisse
32 een versoenende offerhande voor leuen-
de ende doode: ende zijn aldus lasteraers
tegen Christum den heere in vrelderhan-
de manieren. Ende ten eersten / door dese
leeringhe wert de weerdicheyt des Prie-
sterdoms Christi gesebondē. Want Pau-
lus betuycht / dat het Priesterschap Chri-
sti sy eenich / ewich en volmaect: D'wele
door gheen successien tot den anderen
hoemt. Het wert een eenich priesterschap
Heb. 7. 6. 17.
d. 24.

Van het
priesterdom
Christi.
Heb. 10. b. 10

doock gheschiet is. Waer door de sonden
des werelts wech ghenomen zijn. Het
wert ewich ghenaemt: om dat het gheen
eewe ghehadt heeft of hebben sal / so dat
Heb. 7. a. 2. 3
ter geē versoenooffer 32 / tot de afwasschin-
ghe der sonden / dan de eenighe offerhande
Heb. 7. d. 27.
de Christi aen het hout des cruycen. Het
wert volkomen genaemt / om dat alle sou-

den

Den/ende haer schult ende straffe / volko: Fol. 94.
melick daer door zy wech genomen/ende
daerom geen successie heeft/ tot een ander
priester/ die door eenige sacrificie/ een deel Heb. 7. c. 21.
der sonden / soude moghen wechnemen. D. 24.
Want aldus soude t' sacrificie Christi on-
volkomen wesen/ soude door een ander sa-
crificie/ de minste sonde des werelts kon-
nen wech genomen zyn. Dit (niet te min)
wert in de Roomsche Kerke geleert van
der Misse / datse eē *Sacrificium Propiciato-*
rium/ dat is / versoenoffer zy voor leuens
de ende doode. Ende so wert de offerhan-
de Christi des Heerē (die hem tot de doot/
voor onse sonden geoffert heeft) tammer-
lick geschoert/ onder de voeten ghetreden
en te niet gebracht; daerom sullē alle Chri-
stenē dese gruweliche leere vāder Misse
schuwen. Woorder / de Schriftuere leert
ons / datmen vergiffenisse der sonden al-
leen prediken sal ouer al / tot den eynde
des werelts in den name Christi: so dat Luc. 24. l. 47
hy vergiffenisse der sonden/ volkomelick Act. 10. g. 43
hebbe die in Christum betrouet/ na de con-
ditie des nieuwen Testaments. Jere. 31. l. 31.
Heb. x. Maer waer vergiffenisse der son- 32. 33. 34.
den is / daer is gheen offerhande meer Heb. 10. c. 16
voor de sonden. Waerom wy nu belijden 17. 18.
moeten/ dat nu in de gātsche werelt geen
versoenende sacrificie zy; t'en zy dat wy
segghen

Capit. ix. segghen willen/tegen de Schriftuere/dat
de vergiffenisse der sondē door Christum
niet geschiet 3v. So wie dan vāder Misse
een versoenende sacrificie maken wilt (ge
liċh sy alle nootsackelċh belċden moeten/
die eenċh gelt voor de Misse ontfangen
oft wtgeuen) die seyt dat door Christum
gheen vergiffenisse der sonden te verkrċ
ghen is / ende dat alle de Apostelen ende
Hevliċgen/menċh hondert iaren daer na/
verdoemt sċn/die gheen vergiffenisse der
sonden hebben konnen krċgen / want de
Heb. 9. f. 12. Misse noch niet was. Doorderleert ons
Paulus/dat sonder bloetstoringe gheen
vergiffenisse der sonden gheschiet. Hier
moeten dan de Papistische lecrāers / een
van twee belċden / of dat Christus in de
Misse / wederom gherupst ende gedoot
wert / of dat daer door / geen vergiffenisse
der sonden geschiet. Ende is't dat hy daer
niet gedoot wert / (als hy in der waerheyt
daer niet ghedoot wert/want hy eens ge
offert ende ghestoruen is:de doot sal hem
niet meer ouerweldigē) so is in de Misse
gheen vergiffenisse der sonden / ende so
falsē gheen versoenende sacrificie wesen/
teghen de leere der Roomscher Kercke.
Maer willen sy daer by bliuen datse een
versoenende sacrificie 3v / so werdt Chri
stus daer in dagelċchs van den Misprie
steren

steren ghecrupst ende ghedoodt. Hier wt : K^{ol.} 95.
machmen de gruwelichheyt der Miffen
fien. Hier soecken sy een wtulucht, dat het
sacrificie der Misse / zo een onbloedich
soenoffer. Maer na de leeringhe Pauli /
daer kan gheen soenoffer wesen / dan dat Heb. 9. f. 22.
bloedich zo. Gelick als het sacrificie Chri
sti aen het cruce gheweest is. Wiens ge
dachtenisse hy in het Nactmael inghe
stelt heeft.

Daer en bouen / het versoenoffer Chri Wat de con
sti heeft sommighe conditien ende eygent ditiē eender
schappē. de welcke ouermidts dat sy niet versoenoffer
de Misse niet ouer een komen / so mach hande zijn.
se oock gheen versoenofferhande wesen.
Ten eerste in de versoenofferhande moet 1.
den offer ende die daer offert / een wesen.
Also heeft Christus / na de leeringhe Pau
li / op den outaer des crupen / * hem selue heb. 7. d. 27 en
ghcoffert / ende was die offerhande selue. 10. b. 10. c. 14.
Maer in de Misse wer: Christus / voor
de offerhande / ende voor de Priester / die
de offerhande doet / ghehouden : So kan
de Misse dan gheen versoenofferhande
wesen.

Wederom so moeste de Priester inden 2.
versoenoffer onschuldich zijn / den welckē
niet van noode zo / als den Priesterē Ma
rons / * dagelick aldereerst voor zijn eygen Heb. 7. d. 27.
sonden / ende daer na voor de sonden des
volck

Capit. ix. volcx te offeren/maer moëste vanden so-
daren/verscheyden wesen. Sulck een pri-
ster is alleē Christus/ en niet de Mis-
sters/ gelijk de gātsche werelt wel bekēt.

3. Ten derden / het versoenoffer moëste
Heb. 7. d. 27. maer eenmael gheschien / om zinder vol-
ende. 10. b. 10. maectheyt wille. Daerom ghelick dat

Paulus / wt de daghelicksche verhalinge
der Hoedscher sacrificien bewesen heeft /

heb. 7. c. 19 en * datse tot de vergiffenisse der sonden niet
10. d. 4. c. 11. machtich waren: So moeten wy oock wt

de menichte der Missen / die dagelcx ver-
nieut werden / leeren / datse niet tot de ver-

giffenisse der sonden vermogen / en daer-
Heb. 10. c. 14 om geen versoenoffer zyn. * Maer Chri-

stus door zyn eenighe offerhande / heeftse
inder eewicheyt volkomen gemaect / die

4. daer heplich gemaect werden. Ende hoe
wel dat het in die Schrifsture klaer is / dat

Heb. 7. d. 27. ter maer een warachtich en volmaect ver-
ende. 10. c. 14. soenoffer voor de sonden zy / namelijk ds

offerhande Christi Jesu: So onsmuttich en
betoouert zyn nochtans de Pausche prie-

sters met haer Misse / datse die krachti-

gher dorren maken / dan de offerhande
Christi : Want sy trecken de kracht der

Missen oock tot de dooden / en tot allen
leuendē / hoe ongodlick datse oock zyn / so

verre als sy eerlick voor de Misse betale.
Waer wt de mensche / groote vryheyt tot
sonden.

sonden / ende verachtinghe des oordeels: Kol. 96.
Gods daghelicks nemen. Denckende de
Misse, een ghereede medecijne der sielen
te wesen voor leuēde en doode. Maer de
kracht des doots Christi, strect haer alle,
tot de warachtighe ghelouigen, die haer
proeuen, na het wtgeuē der Schriftuere.

Woorder door dese papijsische ende on-
godlicke leeringe hebbē de priesters, haer
voor salichmakers der menschen wtghe-
geuē, en oock dat meer is, bouē Christum
gestelt. Wāt die daer offert is grooter dā
het offer, maer in de Misse stellē sy Chri-
stum de offerhande, te weten, diē de Prie-
ster God den Vader offeren moet voor de
sonde des volcx, van welke gruwelē, alle
Christenen haer neerstelick wachtē sullē.

De papijsische leeraers soecken wel al-
le middelen om desen valschen prijs der
Misse te beuestigen. Maer ouermidts,
dat al recht en licht is datse voortbrenge,
(sonderlick als men oprechtelick de condi-
tie des Priesterschaps Christi, te voren
verhaect, wel grondelick verstaet) so wil-
len wy oock in haer tegenwerpingen niet
langhe bliuen. Ende ten eersten datse
van de reyne offerhande, wt den Prophe-
te Malachia voort brenghen, is van de
Misse niet gesprokē, maer van de gesle-
licke sacrificien en godsdiensten der Chri-
stenen.

Met wat re-
denē de misse
beschermt
wert een ver-
soenofferhan-
de te welen.

Mal. 1. 6. 7

Capit. 17. stenen, die aen gheen tijt, plaetse, oft per-
soon ghebonden zijn. D'welck verstant
doch Ireneus ende Hieronymus op dese
plaetse gehadt hebben. Also moeten wy
dan. 12. d. 11 12 dooch verstaen dat de Prophete Daniel van
dat ewich sacrificie is sprekende: En dat
Gen. 14 c. 18. se van Melchisedech voortbrengen, die
broot ende wijn voortbrochte tot Abra-
ham dient tot de Misse niet: gelijck sy sel-
ue met de daet bewisen: Want Melchise-
dech gaf broot en wijn tot Abraham en
den spien, om haer, die vanden kriech ver-
moeyt waren, te lauen: maer de priesters
in haer Missen, houden't al voor haer,
ende gheuen den volcke niet. Het is wel
waer dat de Vaders het Nachmael een
offerhande, oft sacrificie genaemt hebbē.
Maer niet op dese papistische ende afgō-
dische meyninge: maer (gelijck als sy haer
seluen in vele plaetsen wel wtgelept heb-
ben) om dat het was een gedachtenisse des
oppersten sacrificie Christi, en een danck-
segginge daer voor. Daer bouē so hebbē
de Vaders dickmael by de name der offer-
hande verstaen, de aelmoessen die in de
Ghemeynte ghebrocht waren ter onder-
houdinghe der armen: gelijck men wt de
schriften der vaderen, en boeck wt de groo-
ten Canon der Missen (als hy oprechtel-
ick verstaen is) klaerlick mercken mach.

Dese

Dese leeringhe sullen wy dan voor wa: Fol. 97.
rechtich houden, dat de Misse gheen ver
soenofferhande zy, wat dat oock de papi
stische leeraers / teghen de eertlichheyt
des Priesterdoms Christi / schadelich wt
slooten.

¶ Of de Misse een Offerhande
der dancksegginghe zy.

Het X. Capittel.

De Pausche leeraers / ouerwons
nen zinde met de voorgaende re
denen / willen van de Misse een
danckoffer maken / soeckende also de naem
der sacrificien te behouden / om het sim
pel volck daer mede te bedrieghen. Maer
is't dat wy rijpelic / de Misse met Gods
woort ouerlegghen / sullen beuinden / dat
se oock gheen danckoffer genaemt mach
wesen. Want sy is het Nachtmael des
Heeren niet / maer alleen een verffieringe
der menschen / en daerom is se oock geen
Sacrament. Want hoe wel datse schijnt
een gelicknisse te hebbē met den Nacht
mael des Heeren / daerom is sy't inder
waerheyt niet: ghelijck dat oock een sim
me / gheen mensche is / hoe wel datse den
menschen in sommighe dinghen ghelijck
is. Door de ghelijckenissen der valscher
dinghen /

De Misse is
gheen danck
offer.

Capit. 2. dinghen / met de warachtighe / gheschiet
daghelix in de werelt groot bedroch / in
wereltliche saken: maer veel meer in ghee
selicke. Daerom moetmen wijs wesen /
om recht onderscheyt na Gods woort / in
sulcke dinghen te maken.

Hoe dat de
Misse gheen
Sacrament
is.

En dat de Misse geen Sacrament is
is wt desen sekerē regel (die oock de Pau-
sche leeraers bekennē waer te wesen) seer
klac / Latet woort den Elementen toege-
daen werden (seggen sy) en het sal wesen
een Sacrament. Wt welchen regel wy
leeren / datter twee dinghen nootzakelick
zijn om een Sacrament te maken / name-
lick d'woort en de Elementen. Maer in
de Misse is / noch Woort / noch het Ele-
ment des Nachtmals Christi: so is 'se dā
gheen Sacrament / en kan so gheen danc-
offer wesen / ghemerckt dat daer door / de
instellinghe Christi gheschonden wert.

Hier roepē sy wt / dat sy in haer Misse
het Woort en de Elementen hebbē. Wāt
(seggen sy) men leest in de Misse de Epi-
stel ende het Euangelie. Over het broot
ende wijn / werden de woorden der conse-
cratiē ghesproken / *Hoc est enim corpus me-
um. Hic est sanguis. &c.* De Elementen heb-
ben wy oock (segghen sy) namelick broot
en wijn. Daerom is de Misse een recht
Nachtmal Christi ende een danckoffer.

Maer

Maer sy aldus sprekende / gheuen wel te kenne / dat sy niet verstaen / wat het woort ende Elementen in de Sacramenten zijn: d'welck wy hier tot meerder verklaringe vander saken / verklaren willen.

D'woort in d' Nachtmael / is niet een heymelike ende der Gemeente onbekende wtsprekinge der seker woorden / maer is de fin ende wille Gods selue / ende daer af een klaer ende openbaer ghetuygenisse: Een openbare verhalinge en wtlegginghe der godliker belostenissen: Item een verkondinghe der vergiffenisse der sonden om Christus wille / die voor onse sonden ghestoruen is. De welke verkondinghe in de woorden des Nachtmaels / in't horte van Christo begrepē is. Aldus heeft Paulus dit gebot der Gemeente ghegeuen: "Ghy sult de doot des heerē verkondigen tot dat hy come. De welke verkondinghe des doots Christi tot dē volcke / in de Misse met den woorde Gods niet geschiet / maer alleen met klederen / en gypgelsche manieren / die het volck en de priesters selue niet verstaen. En daerom heeft de Misse / d'woort des Nachtmaels niet / ende is gheen Sacrament.

Dat nu in de Misse / stucken der Epistelen en der Euangelien / en doch andere heylige woorden gelesen werdē / daerom

R 4 heeftse

fol. 98.
Wat het woort in't Nachtmael 32.

De Misse en heeft d'woort Gods niet. 1. cor. 11. e. 26.

Capit. 2. heeftse het woort Gods niet meer dan de
toouenars doe, die Gods woort in haer
toouerten misbrupken, en dicmael het be-
ginfel der Euangelie Ioannis lesen. De
Euangelie en Epistel zij goet, als se wel
gebrupcht zijn: Namelick als men de mey-
ninge en wille Gods daer in aensiet ver-
staet, de volcke getrouwelick verkondicht,
en met den gelooue ontfanct: Anders op
letteren en syllaben te staen, als of eenige
kracht daer in wate, is meer der toouerie,
dan den Christelickē gelooue gelick. En
in voortiden, de Euangelien en de Epi-
stelen waren in de oeffeninge des Nach-
maels niet alleen, in een bekende sprake
gelesen of gesongen, maer oock den volc-
ke neerstelick wtgelept. D'welck daer wel
blijckelick is, dat noch in veel platsen, son-
derlick het Sondaechs, een predicatie ge-
daen wert tot de volcke, na dat het Euan-
gelium van der Misse ghelesen of ghe-
songhen is. Willen dan de priesters op-
rechtelick het Euangelie ende Epistel, en
so d'woort in haer Missen hebben: so sul-
len sy die opbaerlick in een bekende spra-
ke bescheydelick den volcke lesen, en Chri-
stum met een leuende stemme verkondi-
ghen, dat in hem alleen vergiffenisse der
sonden zy. Anders sullen sy met haer sin-
gen en brummelinghen, met haer vreem

be contentancien ende cruypen / niet met de Kol. 99.
dienaren Christi / maer met den Toouenaers ghestelt wesen / die sy so neerstelick
in alle dinghen na volghen.

Wengaende nu de woorden der consecracie (so sy die noemen) *Hoc est enim corpus meum. Hic est sanguis, &c.* spreken sy seer onwetelick / en ongodlick / leerende / dat alsulke een kracht in de woorden sy / datse volkomenelick wtghesproken zijnde / veranderen de natuere der dinghen. Also stellen sy gheheel de kracht der Transsubstantiacie des broots / in het wtspreken deser sekerre vijf woorden / oft acht syllaben. *Hoc est enim corpus meum.* So datmen seyde / *Hoc est enim corpus me:* ende niet toe dede [*um*] segghende [*meum*] so leeren sy datter geen Transsubstantiacie gheschiet. Van dit anders dan toouerie wesen? Datmen de sake ruckelick ouerleude / men soude beuinden dat al de Mispiesters toouenaers zijn: veel swaerlicher / dan diemen daghelicks om haerder swarte konsten wille / met rechte na Gods woort doobede is. Leu. 20. d. 27

Want dese gheestelike Toouenaers / werden voor haer toouerie gheert / onderhoudē / ende van Princen beschermt: Deu. 18. b. 19
Daer sy nochtans allen mensche / die haer helpen ende betrouwen / in de siele schadich zijn / treckende die van Christo / tot 1. Sa. 28. b. 7
2. Ke. 21. 29 6

R ij haer

Capit. x. haer toouenaersche infetthinghen. Men moet dan verstaen, dat de Elementen der Sacramenten, niet heyllich werden, dooz eenige sekerre woorden, oft toouenaersche ouerblasinghe, maer harer ghebruyck is alleen heyllich dooz de infettinge Christi. Des gelijc het water der Jordanē waer mede 's Joannes doopte, was niet heyllich dooz seker toouenaersche woorden daer ouer ghebruyckt, maer t'gebruyck des waters ende de Doopinghe, na den wille Gods, was alleen heyllich. Also oock een muremoltighe deser woorden ouer het Paeschlam. Dit is de doorganck des Heeren, maecte gheen Sacrament. Maer het Nachten, bereyden ende eten des lams, na het beuel Gods, met de verkondinge der godlicher weldaden. In de selue wopse, in het Nachtmael des Heeren het broot en de wijn, zijn niet heyllich dooz een toouenaersche ouerblasinghe van seker woorden. Maer het ghebruyck daer af is heyllich dooz de infettinge Christi, te weten, het breken, inderlen, nemē, eten en drincken des broots ende wijs in ghedachtēnisse des doots Christi, die opentlick tot den volcke verkondicht wert. De welke, ghemerckit dat sy in de Misse niet onderhouden zijn, so kansē oock gheen Nachtmael des Heeren en Sacrament wesen.

Voorder

Voorder, gelijk men in de Misse geen ^{Fol. 100.}
woort heeft, so heeft men daer oock geen ^{De Misse}
Elementen. Want niet de nature der E- ^{heeft gheen}
lemente, maer harer gebruyck na ^{Elementen}
woort, zijn stucken der Sacramenten, en ^{des Nachts}
als in de gantsche Misse niet is dat met ^{maets.}
de Sacramenten Christi ouer een koemt:
so kander oock niet in bevonden zijn, dat
voor een element, stuck of deel des Sacra-
ments gehouden mach wesen. Het broot
ende wijn dan, zijn gheen Elementen des
Nachtmaets, so verre als mensc niet ghe-
bruyckt na d'instellinghe Christi, de welc-
ke is, dat men het broot sal breken, dē volc-
ke gheuen om te eten, en den Krop wtdep-
len, om te drincken, in de ghedachtenisse
des doots Christi. Maer al dit, werdt in
de Misse niet ghedaen: so heefse dan
gheen Elementen. Want de Mispriester
eet ende drinct alleene, ende dat oock voor
d'andere, tegen het beuel Christi. Sy hef-
fen leechs het broot ende den Krop op tot
afgoderte, maer de selue willen sy niet wt-
deplen na het ghebot Christi. Sy seggen ^{Of t'volck}
hier, dat den volcke genoegh zy, dat se het ^{Christum}
lichaem ende het bloet Christi gheestelick ^{gheestelick}
nutten, namelijk als sy het broot ende dē ^{eet in de}
Krop opheffen. Maer waerom is oock ^{Misse.}
dit den priesteren niet ghenoech? Voorder
hoe koemt het (na dat in de Schrifture de ^{Joan. 6.}

Capit. x. gheestelicke etinghe/ende niet de vleesche
licke / belostenisse des ewighen leuens
heeft / ende daerom weerdigher is) dat sy
den volcke haer wtwendighe / als de voor
neemste / dorren verkoopen : na dat het
volck (so sy segghen) gheestelick eet / ende
daerom het beste deel des Nachmaels
heeft : Of is het wtwendich eten weerdig
gher dan het inwendich ? Maer eplacen
het geestelick eten des lichaems en bloets
Christi gheschiet niet door het aenschou
wen des broots oft kops / maer alleen
door een warachtich ghelooue in de ver
diensten des doots Christi. Waer af dat
het volck niet verstaet / noch door d'aen
schouwen des broodts daer af onderwe
sen wert. De Priesteren des ouden Testa
ments hebben so met den volcke niet ge
spot / dat sy om ghelt het Paeschlam voor
pemandt souden hebben willen eten. Het
is sonder twiffel eenen grooten gruwel /
om ghelt voor pemandt het Nachmael
des heeren willen nutten. D'welck niet
meer gheoorloeft is / dan om ghelt voor
ren ander ghedoopt te werden. De Prie
sters soecken haer hier te ontschuldigen /
seggende / datse wel begheerden den volc
ke wt te deulen broot ende wijn / waer't
de ghewoonte / ende dat het volck dat be
gheerde. Maer ghewoonte sal de waer
heyt

heyt wijcken: ende is het volck slap / sy be- fol. 101
hoorden haer daer toe met straffe verma-
ninghen te beweghen. Maer aengheken
dat se al dit in haer Misse niet doen / noch
de doot Christi den volcke vercondighen;
so is't claer dat de Misse / noch woort/
noch Element heeft. Ende daer om geen
Nachtmael des Heeren / noch Sacramēt/
noch danckoffer zy / maer eenē vondt der
mensen / waer door de insettinghe Chri-
sti (welck ewelick te beclaghē is) in me-
nigherhande wyse gheschonden / en met
voeten ghetreden wert.

¶ Andere redenen / waerom de ghes-
loouinghe de Misse verwerpen sullen.

Het XI. Capittel.

O Vermidts dat het niet wel mo-
ghelick is / wt te legghen alle on-
reynichedē / die onder de schoon
cleederē der Misse zyn schuylende: so sul-
len wy de voorneemste stucken haerder
stinkende onreynicheyt alleen verclare /
op datmen verstae / waerom datmen se
schuwen moet. Ten eersten / also het be-
wesen is. De Misse is gheen Sacramēt: De Misse is
daerom al waer't schoon / dat in het recht gheen Sas-
ghebruyc des Nachtmaels enige licha- crament.
melike teghenwoordicheyt des lichaems
Christi onder het broot ware (dat nu niet

Capit. xi. 10) so kan'se nochtans inde Misse niet wesen: Ende daerom zijn'se alle afgoden dienacrs, die dat opgheueuen broot ende kelck aenbidden. Vanden welckē Paulus schrijft / datse het rijke der hemelen niet becruen suilen, Maer oft so ware datmē de Misse voor een Sacramēt des Nachmaels des Heeren, hieldē noch kanse niet bliuē slaende: om veelderhande oorsakē.

Waerom de Misse te verwerpē is: al waer se een Sacrament.

1. Ten eersten / om datse ghehoudē wert voor een verscoffer, in de welcke de priester, Christiū wederom offert den Vader, voor de sonden der leuenden ende doodē. D'welck wat grootē grouwel dat het is te voren met veel woordē tot de Schrijtuere bewesen.

2. Ten anderen / de heylighen werden in de Misse aengeropen, door welcker verdienstē, de Misopriester begeert de barmherticheit Gods, en dat ter grooter ont-eeringe, der verdienstē Christi des Heerē.

3. Ten derden / werden de Missen dichtsmael ter eeren der heyligen ghedaen. En in de Canon der Missen leest de priester, dat hy zū offerhande doet, in de gedachtenisse Marie ende ander heyligen waer af dat sommighe (moghelick is't) inde afgront der hellen liggen. Maer Christus heeft gheboden, datmen het Nachmael in zūnder ghedachtenisse houden soude.

Luc. 22. v. 19
1. Cor. 11. c. 24

Ten

voeghen sy de doode menschen toe/ de ver⁴ Diensten des doots Christi: daer Christus De Misse
 zyn Nachtnael alleen den leuenden heeft den. voor de doot
 inghestelt/ die haer proeuen/ en syne doot
 danckbaerlich vercondigē moghen. Wāt Wanden **W**
 dat sy veel sprekē van een Begheuer/ daer gheuer.
 De sielen der Christenen in pijn ligghen/
 voor eenen sekerē tijt: waer wt sy door de
 hulpe ende wercken der leuenden/ en son-
 derlick door de Misse/ verlost werden/ is
 niet alleen een vdel/ maer oock een Dyp-
 uelsche leere/ sonder eenighen gront der
 Schrifstueren/ van menschē verliert: waer
 door de verdienstē des doots Christi onder
 de voeten ghetreden werdē: ende menich
 rick mensche tot de verdoemenisse be-
 weecht: denckende dat hy zyn sonde met
 veel Missen/ na zyn doot soude moghen
 met ghelde afskooopen. Men mochte hier
 veel dinghen voortbrenghen/ ter bewin-
 ghe datter alsulck een Begheuer niet zy:
 maer ouermids/ dat die buytē onsen voor
 ghenomen handel is/ so willen wy daer
 af niet veel/ maer alleen/ ter versekerin-
 ghe der twisfelachtigher consciencien/ een
 werni h spreken.

So vraghe ick dan van de Papisstische
 Priesteren/ wien sy in het Begheuer stel-
 len/ gheloouige oft ongheloouige? Een
 ghe

Capit. xi. gheloouich mensche is / die vastelick be-
trout / dat God hem een vermhertich Va-
der is / door de verdienstē des doots Chri-
sti. Een ongheloouich is / die dit niet op-
rechtelick gheloost. Nu deruen sy niet seg-
ghen / dat de ongheloouighe / in't Beghe-
uier liggen / of sitten: Want daer gheschre-
uen staet / * Die niet geloost / is nu schoon
verdoemt: want hy niet gheloost heeft in
den naem des eenighen ghebornen Sone

Joan. 3. c. 18.

Joan. 5. d. 36

Intme om-
nium fidelium
ec.

Hebr. 9. l. 22.
† Joā. 1. c. 7

Ephē. 1. h. 7.

Colo. 1. b. 14

Hebr. 9. c. 12.

† Joā. 3. b. 15

Gods. En wederom / * die de Sone niet
gheloost; sal dat leuen niet sien: maer den
tooren Gods blijft ouer hem. So moeten
sy dan segghen / dat de gheloouighe in't
Begheuer zijn. Ende daerom singhen of
lesen sy daghelick aldus. De sielen aller
gheloouighen moeten in vrede rusten.
Door welke leeringhe / sy de gantsche
Schriftuere breken / het Christelick ghes-
looue schenden / ende de verdienstē Chri-
sti vernielen. De Schriftuere leert ons /
datter gheen vergiffenisse gheschiet son-
der bloetstortinghe. † Ende dat het bloet
Christi ons van alle sonden reynicht. Vee-
welck niet waer blijuē kan / is'er een Be-
gheuer / daer door eenighe sonden af ghe-
wasschen souden werden. Ten sy dat wy
van't Begheuer / het bloet Christi makē.
† In Christo (seyt Paulus) hebbē wy ver-
lossinghe door zyn bloet. † Die in Christū
vastelick

vastelick geloof, heeft dat ewich leuen: *Fol. 103*
ghelick Christus selue, met eenen eedt,
ons versetert heeft, segghende: * Door *Joan. 5. d. 24*
waer voorwaer segghe ick v: Die mijn
woord hoort, ende gheloost hem, die my
ghesonden heeft, heeft dat ewich leuen,
ende sal in gheen oordeel komen, maer is
van de doot in't leuen ouerghegaen. Ick
dencke niet, dat sy van't Wegheuter, een
leuen willen maken. Want by het woor-
den leuen, wert alle vrucht ende blij-
schap verstaen: ghelick daer staet in de
openbaringhe Joannis, dat sy salich zijn, *Apo. 14. e. 13*
die inden Heere steruen, ende rusten van
haren arbeiden. Wat ruste kan in't over-
wesen, so sy versteren.

Het is wel waer, * datter niet in't rijk *Apo. 21. l. 27*
ke Gods komē mach, t'en moet te voren
reyn wesen: Ende dat niemant in dese we-
relt volcomelick reyn is, en daerom moet
ghesupuert werde. Dit versaken wy niet,
maer leeren met de Schrifstueren, dat wy *1. Jaa. 1. b. 7.*
dese reynicheyt alleē ende volcomelick in *ende. 2. a. 2.*
het bloet Christi des Heeren hebben, die *Heb. 10. d. 19*
door een offerhande inder ewicheyt vol- *l. 29.*
maeckt heeft ghemaect, die gheheplicht
werden. Soude onse reynicheyt op onse
verdiensie staen, so waer se onvolmaeckt:
maer na datse op Christum staet, so is se *1. Cor. 1. d. 30*
door hem volmaect, * Want hy is onse *Colof. 3. a. 30*
ghe-

Capit. xi. gherechticheyt, heylighmakinghe / en ver-
lossinghe: In hem (seyt Paulus) sydy ver-
vult. Dit is oock een artickel des ghe-
loofs / dat wy gheloouen verghiffenisse
der sondē. Is desen artickel waer, so is er
gheen Begheuer, dat eenige sonden der
gheloouighen kan af veghen, ghemerckt

Ephe. 1. b. 7. dat wy verghiffenisse der sonden, oock in
Colo. 1. b. 14 dit leuen, door Christusum Iesum hebben.

Desen troost dan der gheloouigē in Chri-
sto, en den artickel des Christelicken ghe-
loofs, werden door de leere des Beghe-
uers gheschonden: ende daerom moet se
valsch wesen. Maer al waer daer schoon
een Begheuer na dit leuen (o'welck niet
moghelick is) hoe deruen sy dē menschen
toefegghen eenighe hulpe, door haer Vi-
gilien, Wiltwater, ende Missen? Sijn sy
met God ouercomē, dat haer afgodische
wercken, diese om ghelt vercoopen, den
menschen na der doot, souden behulpich
wesen? Ende of schoon haer singen ende
klinckē goet ware, sullē sy met haer wer-
ken, een ander komen wter pijnē helpen?

Mat. 25. a. 9 *De vijf wijsē maegden seuden, dat haer
olie misschien niet ghenoechsaem soude
wesen, voor haer ende voor de vijf dwase
maegden. Ten gaet so niet toe, m't oor-

Gal. 6. b. 5. deel Gods: Maer als Paulus seyt: *El-
peghelick sal zijn pack draghen: ende de
heylige

heylighe Gheest spreccht, * haer wercken Fol. 104
sullen haer volgen. D'welck oock Ep. Apo. 14. c. 13
prianus met korte woordē bekennt heeft, Contra De
seggende: Wāneer men vā hier verschep- metrium.
den is, so is'er geē plaetse des leedtschaps
noch kracht der voidoeninghe. Hier wert
het leuen verloren, of behoudē. Dese onse
leere, is oock der Patriarchē, Propheten
en Apostelen ghewest, die so groot een
werck der liefden, tot den ouerledenē niet
verswegen souden hebben, haddē sy van
eenich Begeuer na dit leuē geloost. Son-
derlick Paulus soude hier af geschreuen
hebbē, die ons so neerstelick, wat wy van 1. The. 4. d. 13
den doodē geloouen moetē, geleert heeft.
Laet ons dā (versoenende dese hevdēiche
ende Platonische keere des Begeuers) te Gala. 6. b. 9.
wile dat wy tūt hebbē, weldoen, tot allen
mensen. * En als wy de stemme hoorē, Hebre. 3. b. 8.
laet ons onse hertē niet verstoppē: en niet ende. 4. b. 7.
alleen hoorē, maer nock geloouen, op dat
wy in de ruste van alle onse wercken, ho-
men moghen. So is't nu dan clare, datse
grootelijc tegen de Schrijuere en onsen
Christelicken ghelooue, ende teghen de
weerdicheyt der verdiensten Christi son-
dighen, die de kracht der Nissen, wt-
strecken totten dooden, ende also eenighe
Nisse doen, oft om gelt doen doen: Wāt
daer gheen Nisse sonder dese lasteringhe
ghe-

Capit. xi. gheschiet. En dat de leere des Begeuere
 een nieuwe leere zy/ machme alleen daer
 wt wel mercken / dat aller sielen dach zy
 Ingestelt/ meer dan duysent iare na Chri-
 stum / onder den Paus Sergius de vier-
 den; Ende dat door d'ingeuven van eenert
 Abt in Sicilia/ die hēseluen liet duncken/
 dat het ghetter des berchs Etna (die van
 natueren vier wtwerpt) zy gheweeft van
 de sielen des Begeuere. Wt welckē droō/
 Aller sielen dach/ en de menichte der Siel
 missen/ ghesproten is: ende dit misbruyck
 van de Misse totten dooden te voeghen/
 is daghelick meer ende meer ghegroeft.
 Dit is dan de vierde oorfake / waerom
 datmen de Misse verworpen sal/ al waer
 se schoon het Nachtmael Christ.

De Misse is
 alleen in wt
 wendichede
 ghelegghen.

Ten vijfsten/ de Misse is alleen in wt-
 wendige/ loetsche/ heydensche/ gupchē-
 sche/ en Toouenaersche ceremonien ghe-
 legghen. Waer door de weerdicheyt des
 Nachtmals Christi/ ende zijns Prieester-
 doms/ grootelick verdonckert/ onteert/ en
 ghelastert wert. Christus heeft zijn Sa-
 cramenten / sonder eenich groot ghebaer
 der wtwendigher dinghen/ willen instel-
 len/ om de syne tot den geestelicken gods-
 dienst beter te treckē. Maer dese wyltheyt
 Christi / wert by den Pauschē Prieesterē/
 sotheyt gherekent, Anders souden sy/ so
 veel

veel wtwendigheden in haer Misse, niet fol. 109.
inghebrocht hebben.

De Misprister moet wesen ghescho-
ten, ghesalft, met veelderhande ghewijde
cleederen, om ghegort: Veel bootsen moet
hy in zyn Misse spelen, met draeyē, clim-
men, dalen, knielen, kussen, lecken, was-
schen, drooghen, slapen: De handē nu t'sa-
men doen, dan wt recken, dan ophessen,
dan ouer den kelck draeyen, om Tooue-
naersche cruppen te maken, ende dier ghes-
lijke vele. Den Outaer moet wesen van
reenen Suffragaen, ghewijet ende beswo-
ten, of ten minsten moetmen eenen vier-
tanten gewijeden steen hebbē: Dan moet
den outaer niet seker ghewijede cleederen
bedect, en̄ met licht verciert wesen. Maer
wie soude konnē alle de sotte Ceremoniē
verhalen, diese in haer Misse ghebruy-
ken, ende daer door de insettinge Christi
in een gup, hetspel veranderen?

Ten seften, Paulus leert ons dat alle ^{6.}
dinghen, in de Ghemeente, totter stichtin-^{2. Cor. 14. 23}
ghe ghedaen moētē werden, dat is totter ^{26.}
leeringhe, troostinghe ende vermaninge:
Want stichtē, by Paulo, bediet, beter ma-
ken. Maer wt de Misse wert niemant ^{De Misse}
gheleert, in de consciencie ghetroost, ende ^{nicht niet.}
tot alle Godsalicheyt verweckt: Want de
Misprister, staet niet den rugge teghen

den

Expt. 21. den volcke / dat hy met een leuende stemme
me / wt dē woorde Gods / behoorde te lees
ren / troosten en vermanen / hy murmelt
noek tusschen de lippen / datmen hem niet
kan verhooren / ende wert met gordijnen
ende tralien / van de vergaderinge af ghes
loten . Ende of hy schoon in 't middē van
den volcke stonde / ende met luyder stem
men riepe of songhe / wat sichtighe sou
de daer wt moghen komen ? Wat helpe t
dat sy sommighe Nissen singhen en wē
brullen ? Wat verstant heeftmen daer wt ?
Met haer orghele en discanten ? De ver
blinde heydenen hebben haer eerlicher in
haer afgoden diensten ghedraghen / dan
dese doen die haer voor dienaren Christi /
ende stadthouders der Apostelen wt ghe
uen . Noch al waert schoon / datse haer
Nisse ghestadelich / met luyder stemme /
woort voor woort / lasen oft songen / daes
kan noch geen sichtighe afcomen . Ouer
midts datse alle dingen doen in een onbe
kende sprake : De welcke in de Ghemeyn
te ghebruycht / na de leeringe Pauli / niet
is sichtigende : t'en sy datmen dat selue den
volcke ghetrouwelick wtlegghe . Maen
hier in gheeft de Paus ghenoech te ken
nen / dat hy een wederpartie Christi / ia dē
Antichrist selue sy : Want Christus heeft
sijn Apostelen met menigherley tongen
begaaft

1. Cor. 14. 8.
4. 5. 12.

begaeft, om datse zijn woort en welvade, **fol. 106**
allen natien souden moghen vercondigē;
maer de Paus begheert, dat de syne, een
sprake alleen sullen leeren, namelick, de
Latijnsche om Christum, ende zijn woort
daer door te bedecken. D'welck nochtans
niet gheschiet, sonder de voorzichtigheyt
Gods; Wāt Ireneus een oudt schrijuer,
heeft ghepropheteert, dat den eyghentlic-
ken naem des Antichrists, soude wesen
Lainus, dat is, de Latijnschen. Den welckē
naem de Paus bekenet, ende naemt zijn
kercke, de Latijnsche kercke. Want hy dē
Antichrist is, die door de Latijnsche tonge
(die in haer seluē nochtān goet, en een ga-
ue Gods is) alle dwalinghen ingebrocht
heeft, met de seluē, alle zj dingē wttrichtē,
de; als doopē, Misse singē, het besweerē
der keerssen, asschē, of palmen, trouwē,
absolueren, aflaet brieuen geuen, en dies
gelijcke. In haer kerckē, mach niet dan in
Latijn gelesen of ghesongen wesen: Daer
om de arme Nonnekens, moētē doch La-
tijn, als een Papegay, lecrē, om dat in de
kercke te singhen of te lesen. Daer mach
doch niemant in't koopmans der Room-
scher kercken, koopmā wesen, t'en zy dat
hy wat Latijns kā, of met groote vriendē
of met ghelde dat af hoope? Ja dat noch
rechter is, de Pausche verbiedē dē volcke

Wāt de Latijnsche sprake en kercke Ireneus, **no. 128.**

Capit. 21. In haer moeders sprake te bidden: en wils
Ien / datmen / *Pater noster, Credo, en Benedictio*
Dominus, in't Latijne sal segghen: So vers
re zyn sy verblint / wel bewysende / dat de
Propheete Frenet / in haer vervult is / dat
se de Latijnsche Wttrichsten zyn.

7. Ten laetsten / moeten wy de Pausche
Misse verwerpe / niet alleen / dat se niet is
slichtende : maer dat se oock menigherle
schadelich is. So maect cen ongoddelich
onderschept / tusschen de weerdicheyt des
Priefters / ende der gantscher Schernyns
ten. Want sy leerē dat de Priefsters / alleen
om de Misse weerdigher zyn / dan alle
Princken ende Koningen. Ja oock alle En
ghelen : ouermidts dat sy broot in God
2. veranderen konnen / so sy segghen. Daer
bouen / so werden door de Misse / de rech
te en troostighe eynden des Nachmaels
te niete ghedaen: ende valsche daer teghen
inghebrocht. Het Nachmael des Heeren
was ingestelt / om eenen zeghel te wesen /
onser ghenadigher verlossinghe / door de
verdiensten des doots Christi. Ende om
ons so tot liefde ende alle andre duechde
te verwecke. Maer wie is'er inde werelt /
die door de Misse eenige bewegtinghe
vindt totter liefde zijns naesten / oft ver
weckt wert tot een warachtich ghelooue /
in Christum Jesum: Niemant voorwaer.

Door de
Misse wer
den de eynde
des Nach
maels ghe
schonden,

Maeg

sto af ghetogen / gemerckt datmen leert /
en ghelooft / de Misse te wesen een krach
tighē plaester om alle wonden der sielen
ende des lichaems te ghenesen : Ende dat
voor eenen cleynē penningh . Hier wt zijn
ghesproten menigerhande Missen / voor
reysende / trouwende / krankhen / arbeiden
de vrouwen / dooden / voor verloren din
ghen / ende alderhande saken / voor pesti
lencie / tegen dierē tūt / oorloghe / duuel
helle / ende vegheuer . Waer door de straf
fen Gods grootelijc veracht zijn ghewor
den / beternisse des leuens achter rugghe
ghesiet / en de Misse in de werelt opghe
waassen . Want na dat een vghelick meyn
de . dat de Misse eē seker remedie was te
ghen alle quaet der sielē en des lichaems /
sonder eenige voorgaende straffinge der
sonde / of beternisse des leuens te doen (so
verre als men den Misopriester wat gelts
betaelde) So hebben de menschen in haer
herten / de sonden ende de dreyghementen
Gods / teghen haer cleyn gheacht : Maer
de Priesters ende haer Misse / hebben so
begonnen te verheffen . Want wie soude
den Medecijnnesster niet beminnen / de
welcke niet soete dranchen groote krank
heden om een cleyn gelt / soude willen en
konnen wechnemen : Die den tantsweere

Capit. 19. heeft/soeckit eenen meester / die de tanden
al lachende kan wt trecken. D'welch na
dat de Priesterē den volcke door de Misse
se belooft hebbē/hoe wel valscheklich/ten
is geen wonder/dat de Misse tot nu toe/
in so grooter' eeren gehouden is geweest/
ende dat de Misspriesters/eenen so grooten
onsalighen schat van ghelde / wt de
Misse vergadert hebben. D'welch is ce-

Mat. 27. 8. 5. nen veruloecten † Judas ende † Simon
† Act. 5. D. 20. Magus schat/met loghenen/afgoderie/
ende sielmoorden vergadert tot een ver-
doemenisse haerder allē/die haer niet wil-
len beteren. God wil alle Pausche prieste-
ren verlichten/ende van dese verdoemenis-
se verlossen.

Hoe de Misse inghecomen is.

Het XII. Capittel.

De soetticheyt vanden voorspelden
vermaledighden schat/hindert de
menighe datse de boosheyt der
Missen niet kennē/noch oock kennē wil-
len: Maer soeckē lieuer alle middelē, om
de selue te beschermen / daer sy nochtans
niet met allen hebbē / wt de Schriftuere/
daer mede syse mogē houden staende: En
bringē alleen voort/datse langhe tijt also
anderhoudē is geweest. Die met desen ar-
gumēte/niet wilt te vtedē zyn/dien wilt

sy met den sweerde / en vvere leeren. Daer ^{Fol. 102.}
zjn Papistische leeraers / die haer niet scha- ^{Of de Apostelen Misse}
mē te seggē / dat de Apostelen Misse ghe ^{ghedaen heb}
daen hebben: waer door sy den gemeynen ^{ben.}
man de ooghen / mont / en vijf sinnen stop
pen / en betooueren. Maer verstaen sy by
den naem Misse / de oprechte forme des
Nachtmaels Christi / die wy te voren wt
ghelept hebben? So laten wy wel toe dat
de Apostelen Misse gedaen hebben: En
was te dien tijden geen Misse / maer het
Nachtmael des Heeren genaemt. Maer
souden sy by den name der Missen ver
staen / dat gynchelspel / datse nu in haer
kercken bedrijven: so zynse grootelick ver
doolt / ende lieghen wetens ende willens.
Want haer eyghen boecken ons leeren /
hoe dat de stucken der Missen zyn van de
ueersche Pausen toeghedaen. Ende heb
ben so het Nachtmael des Heeren / niet so
veel gheraepte stucken ouer een ghelapt /
datmen het eerste deel des rocks niet kan
kennen / niet meer / danmen in veel broot
bedelaers mantelen doet.

Maer hoe dat alle dese stucken / ende
van wien / ende wat tijt dat se zyn inghe
brocht / daer wil ick niet breeder af spreke:
maer alleen van de Collecten / den Canon
der Misse / en het opheffen des broots en
des kelcy inde Misse / om die te aenbidde.

¶ Ende

Uite Bold.
Uirgt. 11. 59
cap. 10.

Capit. xij. Ende om van dese dyse stucken goet verstant te hebben / moetmen verstaen wat voor een maniere de oude Christenen hadden: namelick, dese: De Christenen in het beghinsel der kerckē / seer overtich in Christo den Heere, hebbē dickmael het Aachtmael des Heeren in de vergaderinge ghehouden. Die rijck waren / brochten in de Gheuepente haer aelmoessen / van alderhande nootsakeliche dingen ter hulpe der nootd:ufrigben. De Diakenen der kerckē hebben dese aelmoessen vergadert, en te samē gebrocht: De Dienaer des woorts / heeft dan een ghebet ghesproken / ouer de aelmoessen / God biddēde voor haer, diese ghegheuen hadden, ende dat ghebet was ghenaeamt een Collecte / om dat het ghesproken was ouer de vergaderde aelmoessen. Want dat woordē Collecte, hoemt van een Latijnsche woort dat vergaderen bediet: Hier af van zijn noch de Collecten in de Missen / sonder vergaderinghe der aelmoessen gheueuen.

Wat de Collecte is.

Van het opheffen des broots in de Messe.

Woorder, de Dienaer des woorts heeft de selue aelmoessen wat hooghe opgheueuen in het aenschouwen des volcx, ende God daer voren ghedanckt. Hier wt is ghesproken het opheffen des Broots om te aenbidden, na dat de Transsubstantiacie beueslicht is gheweest.

Dat

Dat Canon der Misse wert van niet Fol. 109.
 veel Priesteren verstaen / om dat sy de ou- Van de Ca-
 de gewoonte der Christenen / hier bouen nō der Misse
 verhaelt / niet weten. Want by dese woor-
 den hostie ende offerhande / verstaen sy
 Christum / in den welken het broot ver-
 andert sal werden of verandert is. Den
 welken sy oock den Vader offeren (so sy
 haer niet schamen te segghen) daer men
 nochtans by de voorsevde woorden ver-
 staen moet / de aelmoessen / t'ghebet ende
 dancksegginge der Ghemeenten. Maer
 dit niet verstaende bedriuen sy groote af-
 goderie / ende lasteren schandelich de doot
 Christi in haren Canon. Den welken sy
 niet verstaen / als het wt veelderhande din-
 ghen klaer is. Want dese woorden / *Iube*
haec praefari. &c. Dat is / Ghebiet God dat
 door urwen Enghel / in urwen hoogen ou-
 taer dese dinghen ghebracht mogen wer-
 den: verstaen sy niet van de aelmoessen /
 ghebeden ende danckseggingen der Ghe-
 meenten / maer van hare ronden misgod.
 Maer waerom bidden sy dat God hem
 soude op nemen in den hemel? Of God
 dat dede / wat soude sy dan eten? Woorder-
 men leest veel woorden inden Canon / die
 ghetuygen dat oock de Ghemeente / het
 Nachtmael met de Dienaer genut heeft /
 na de ordinantie Christi / gelijk wy bouē

S u bewesen

Capit. xij. bewesen hebben. De Priesteren dan / in
haer Misse / den volcke broot noch wijn
wtdeplende / verstaē hare Canon der Mis-
sen niet / of wetens ende willens staen sy
daer en liegen / segghende / datse de Ghes-
meynthe wtdelen / of wtgedeylt hebben:
het welck sy nochtans niet doē / maer eten
ende drincken alleen: de insettinghe Chri-
sti / door haer heymellicke hoeknissen /
brenkende. De welke wt een slauwicheyt
des volcks / ende verachtinghe der ordi-
nantie Christi / ende doock wt de giericheyt
ende ontwetenschap der Priesteren / ach-
ter aen ingehomen zyn. Waer in de Mo-
nicken der Benedictinen / ende de vier
Bedelaers vordenen / den Dupuel groot-
telicks behulpich zyn gheweest / om dus-
danich af godisch misbruyck der daghelic-
scher hoeknissen in de werelt te bren-
gen. Het volck soude doock nemmermeer
so groote last der legheer ende lecker mo-
nicken ende Priesteren hebben willen in
een stadt liden / hadde dit misbruyck der
Missen niet ingebracht geweest. d'welck
een pegelick by hem seluen wel verstaen
mach.

Van de hoec-
nissen.

Hoe kostelick dat de Misse dan zo-
machmen wt den Canon wel merckē dat
voor het alderheyllicste stuck der missen
vanden Priesteren ghehouden wert. En
soudens

fouden liever het Euangelium wt der fol. 119.

Miffen laten doe/dan desen Canon. De
welcken nochtans sy niet verstaen / ende
is vol lasteringhe / ende diehinael sonder
hoofst of steert / so sy wel oordeelen moge
die hem neerstelick ouerlesen. Want hy
is wt veel stucken t'samen ghelapt / door
eenen die ghenacmt is Scholasticus / wel
vijf hondert iaren na Christum / ghelijck
Gregorius de Grooten schryft / ende is *Lege epistola*
noch daer na van sommige verandert en *7. Gregorius*
ghemeerdert gheweest. *ad Ioan.*

Waer wt het oock klaer bliickt / dat de *Syracus.*
Misse van S. Jacob of van Basilio niet *Episcopum.*
gheordineert zy. Waerom het een klaer
logene is / datmen in s' Paus rechtē leest
Dat de Misse van S. Jacob en Basilio
inghestelt zy. Want Jacobus is kortz na *De conse.*
de doot Christi ghestoruen. En Basilius *dist. 1. Jacobus*
omtrent vier hondert iare na Christum *frater.*
ende de Canon der Miffen heeft men be
gonnen t'samen te lappen / omtrent vijf
hondert iaren na Christum. Hier wt liet
mē dan / dat de Misse niet so oudt zy / als
men inepnt : Ende of sy schoon grooten
langen tijt onderhouden hadde geweest /
wat kan dat haer verschoonen? gemerck
datse teghen Gods woort / ende de verlic
heyt des heeren Christi / is strjdende?
Gewoonte kan in godlicke dingen geen
wet

Capit. xij. wel maken / maer moer der waerheyt als
 Joē. 14. a. 6. tijt plaetse maken. Christus spreekt, ick
 ben de waerheyt. Ende seide niet, ick ben
 de ghewoonte. Soude de oude ghewoont
 te wat teghen de waerheyt vermogen / so
 hebben de Philistinen recht ghedaen, by
 haren Dagon ende andere afgoden blij-
 uende. Ende de godlike Koningen Eze-
 chias ende Josias / niet wel ghedaen / die
 de hoochden verniecht hebben: de welke
 David, Salomon en sommighe Prophe-
 ten gheleden hadden. Ja Ezechias heeft
 het metalen Serpent verdaen / t dat door
 t'gebot Gods (maer tot een ander eynde)
 in de woestyne opghericht was. Door de
 gewoonte / hadden haer mogen alle hey-
 denen / teghen de Apostelen beschermen.
 En de Turcken hebben nu oock langhen
 tijt / met groote victorien ouer de Christe-
 nen geregneert. Is haer gelooue darron
 oprecht? Laet ons dan onse oogen van de
 duyster gewoonte / tot de vernende keerse
 des woorts Gods keere: als oock Cris-
 tianus Christelich vermaent heeft / schrij-
 uende aldus: De ghewoonte behoort niet
 te beletten / dat de waerheyt de ouerhandt
 neme: Wāt de gewoonte sonder de waer-
 heyt / is een ouderdō der dwalinge. Daer-
 om laet ons (de dwalinghe verlatende) de
 waerheyt aenhanghen / wel wetende / dat

Psal. 119. D
 105.

Ad Rom-
 peum.

by Esdras de waerheit overwonnen. Fol. 111.
heeft. Wile die desen Christeliche raet Co. 3. Eld. 2. b. 12
priani volghen/ sullen haer niet lichtelicks
stooten / ende wel verstaen het recht ghes
bruyck des Nachmaels / ende de afgrise
licheyt der Missen.

¶ Van ander misbruycken des
Nachmaels Christi / in de
Roomsche Kercke.

Het XIII. Capittel.

Hier willen wy ordentlick / in het
korte / van d'ander misbruycken
des Nachmaels Christi in de La
tinsche kercke spreken / die noch daghe
liex ter grooter blaemte der insettinghen
Christi ghehouden werden.

Ten eersten / dat omdragen des broots /
in eenighe processien / teghen oorloghe /
wateruloet / peste / dieren tijt ende dier ge
lijke dingen / is gantsch afgodisch / tegen
de insettinge Christi. De welke geboden
heeft datmen in het Nachmael / het broot
breken / nemen ende eten sal tot zündre ge
dachtenisse. Dit gebot wert veracht / ende
het broot wert oingedragen / ende aenge
beden voor God / met alder heydenscher
twyfe: En al waer Christus schoon in dat
omghedraghen broot (d'welck nochtans
niet is) so soude men hem niet met alsuc
ke

Capit. xlv. **De Heydensche pomperien / als met kind**
ghen/spelen/klincken/bestropen/keerssen
ende tortsen/vereeren. Maer meer in den
gheest / met een warachtich betrouwen/
en gehoorzaamheyt zijns woorts. Maer
het volck wilt hier af niet verstaen / een
groot behaghen in de afgodische proces
sien hebbende. Dewelck ons gheen won
der gheuen sal / is't dat wy de ghenegent
heyt der menschen / ende de listen des duy
uels aensien. Het volck der gantscher we
relt / is tot sinuelichheyt / of tot wtwendis
ghegheueynsde heylicheyt / gheneghen:
Daerom heeft de Duyuel / op dese twee
dinghen alle valsche godsdiensten getim
mert. In sommighe is alle wellust des
bleeschs/singen/spelē/dansen en brassen,
Wiso lesen wy vanden Moabitische Af
 Nu. 25. a. 2.3 **god BaalPeor: En van de Israeliten / als**
 1. Co. 10. b. 7. **sy het gulden Kalf vereerde / schrijft Pau**
 E. 10. 32. b. 6. **lus: " Het volck is gheseten om te eten en**
drincken / ende zijn opghestaen om te spe
 Len. 18. c. 21. **wendige kastijdinge des vleeschs. " Wiso**
 ende 20. d. 27. **hebben de Heydenen / ende de verdoelde**
 4. Ke. 16. a. 3 **Joden / haer natuerlike kinderen den af**
 3. Ke. 18. e. 27 **god Moloch / door het vper gheoffert /**
ende de Balaamsche Priesteren hebben
haer met messen ende vliemkens totten
bloede gequetst. Maer in sommighe afgodische
 dische

bijche godsdiensten, heeft de Dupuel seer. fol. 119.
schadelick, dese twee dinghen t'samen ge-
mengelt / ghelijck men in de Papisische
processien / ende Sacraments feestdagen
sien mach. In de welcke veelderhande din-
ghen verfiert en ghedaen werden / om de
vleeschelike menschen te behagen. Daer
en tusschen zunder oock die in haer lijn-
waet bloots hoofds en bloots voets gaen.
Daer door de superstitioneschen mensche
ghenoech ghedaen wert / ende de afgodi-
sche processien grootelick gepresen / ende
in de herten der mensche geprent. Maer
alle Christenen sullen haer van desen En-
ghel des lichts / ende der duysternissen /
den Dupuel / wachen: Niet alleen in dese
afgodische processien / maer in alle andere
dinghen.

Ten anderen / so wert in de Roomsche
kercke het Nachtmael Christi misbruect /
door haer Paesch Nachtmael of Paesch
hoochtijt: Want daer in / volck knielen-
de / ontfanct in den mont / het broot met
sommige Latijnsche woordē vanden prie-
ster gesproken / sonder eenige verkondin-
ge des doots Christi / en wtdevlinghe des
kelchs. Waerom het oock gheen Sacra-
ment is / dat sy daer handelen. Overmits
dat het woort ende de Elementen des
Nachtmaels achter ghehouden werden:
Daerom

Capit. xlvj. Daerom sullen oock alle geloouige Christenen haer daer niet vinden: ende sonderlick om dat de Papische / een yegelic daer toe dwingen / als tot een openbaer betuyghen ende tecken datmen de Roomsche afgoderie voor goet houdt: d'welck niet anders is / dan Christum te loochenen.

2. Tim. 2. b. 12. * Den welcken / is't dat wy versaken / hy sal ons oock versaken.

3. Ten derden / is een groot misbruyck in het draghen des broots tot den siecken: want daer gheschiet gheen verkondinge des doots ende der weldadē Christi. Den Krop des Heeren wert daer niet wtgedeyt: ende meynen noch door dat werck te verdiē. Want sy houdē hem qualick gestoruen te zyn / die daer sonder / van deser werelt scheyt. Daer bouen so geschiet dit wtdeylen des broots / bytē de vergaderinghe tot eenen mensche alleē. Maer Christus heeft het Nachmael / openbaerlick in de vergaderinge zūner Apostelen inghestelt. Als wy ghesont zyn / dan sullen wy neerstelick ons in het Nachmael des Heeren / als't openlick ende godlick wtgedeyt is / ons oeffenen. Veranch zynde / sullen ons met Gods woort ende zyn toefegginghen troosten. Maer de menschen zyn daghelicks so verdraept: Als sy Gods woort hoorē ende zyn Sacramen-

ten ghebruycken mogen / dan willen sy't Kol. 127.
niet. En als sy't niet moghen / dan willen
sy. De Jode hebbe haer Paeschlam maer
eens t'acres / in Jerusalem ghenut / en heb
ben't tot die ander (die door krancheit niet
komen mochten) niet ghedraghen: Want
door haren noot waren sy ontschuldich /
so verre als daer gheen verachtighe der
godlicker insettinghe was / en betrouden
in God door Christus: Aldus sullen dan /
haer oock de krancken troosten. Hier wil
len wy nochtans niet verdoemen de god
like gemeenten / in de welke het toege
laten is / t' Nachtmael des Heere by een
sietcken sonder enige superstitie te houdē:
Daer men de doot Christi verkondicht / en
broot en wijn wtdeylt / niet alleē de kran
cken / maer oock allen geloouigen die daer
teghenwoordich sijn willen. Hoe wel het
sekerste ware / het Nachtmael alleen inde
Ghemeynte (so verre als't mogelijk wa
re) wt te deplen / om de groote perijckelē
die daer soudē mogē wt spruyten. Maer
hoe dat dit geschiet / so kan dat dragen des
broots tot den krancken / in de Roomsche
kercke gheensins om de voorszeyde rede
nen / toegelaten wesen. Men sal de kran
cken met Gods woort troosten. En desge
lyck de vrouwen (die tot de kinderarbeyt
nakende sijn) met Gods woort / ende niet

Capit. xliij. met het wtdeplen des broots/buyt t' ghe
meyn ghebruyck des Nachmaels troos-
ten/ op datmen gheen oorſake of voetsel
der ſuperſtitien gheue.

Ten laetſten/ is't een groot miſbruyck
als ſy het broot wtdeplen / tot proeuinge
van eender onbekende ſake / en dan ſpres-
ken (het broot in den mont ſtehende) het
lichaem Chriſti moet v wesen tot eender
proeuinghe. Want hier door de trooſtelic-
ke eynden des Nachmaels verkeerter wer-
den/ ende den broode wert een toouenaer-
ſche kracht toeghegeuen/ want ſy dat ſon-
der het woort Gods doen.

¶ Of het den ghelouighen gheoor-
loeft zy eenighe gemeynſchap te hebs-
ben / met de voorſeyde Room-
ſche laſteringē des Nachts
maels Chriſti.

Het XIII. Capittel.

Ma de hoof-
heyt ende on-
dancbaerheit
der menſchē.

De menſche die van God / met
de gawe der redenen gheſchaper
is / om dat hy hem alleen wter
herten vreeſen/dienen ende prijsen ſoude/
to hem altijt wederſpannich/ daer alle an-
dere onredeliche creatueren / hem na ha-
re naturliche conditien/ prijsen en eeren.
Want

Want het schepsel der ghedachtenissen **Kol. 114.**
 Der menschen herte / is (so God selue be- **Gen. 6. a. 3. 5**
 tuycht) alleen boos / ende dat tot alle tijde:
 de welcke boosheyt / wederspannicheyt
 ende hartnechicheyt tegen God / bewijst
 de mensche in allen dinghen: maer sonder
 lick in godlike sake / in de welcke hy hem
 aldermeest behoorde ghehoorsaem te we
 sen. In afgoderie / loghenen / ende verster
 de godsdiensten / heeft hy zijn behaghen.
 De waerheyt / die God tot de menschen
 wt ghenade ende liefde seyndt / verwerpt
 hy / veruolchtse / oft neemt haerder gheen
 acht. Het is eenen kleynen hoop alleen /
 die de selue danckbaerlick ontfangt / ende
 zijn leuen daer na gantschelick stellē wilt.
 Laet ons de sake met een exempel bewij
 sen. Christus de heere heeft (tot de ghe
 dachtenisse zijns doots) het **Maertmael**
 inghestelt / ter oeffeninghe ende verster
 kinghe onses gheloofs in hem / ende der
 liefden onder malkanderen. Maer dese
 godlike ende troostelike insettinge Chri
 sti / is door de listen des **Duyuels** / in me
 nigherley lasteringhen / in de **Roomsche**
 kercke verkeert. De welcke God door zij
 onspreekelike goetheyt / huyden s' daechs
 gheopenbaert heeft / door den dienst zij
 ner dienaren. Maer dese ondankbare
 werelt / acht dese godlike welbaet niet /

Capit. xliij. maer vernolcht de klare waerheyt / ende
wilt by de dupsternissen bliuen. Somtij
ghe / al is't schoon datse de rechte waer-
heyt / en de lasteringe der Nissen / en des
omdraghens des Nisgods verstaen / so
vindē sy haer nochtans in de Nissen / en
hebben gemeynschap met de Papisten in
het wtdryfē des broots tegen de ordina-
cie Christi. Onder de welke veel zijn / die
van dese geueynsicheyt vermaent zynde /
alle wtvlucht soeckē om haer te bedeckē /
en willen die gheenens bekennen. Waer
in de boosheit der menschelicker naturē /
klaerlick te mercken is. Ende aengheuen
datter hynden o' daechs veel zijn / die met
dese valsche opinie verstrickt zynde / ghe-
meynschap hebben met alle Roomsche la-
steringen des Nachtmals Christi. den-
kende daer in niet te sondigen. so moet ick
van deser sake in het korte wat handelen /
op dat die door onwetenschap dwalē / ten
rechten verstande gebracht / ende die voor
God noch oprechtelick wandelen / ver-
sterckt moghen werden.

Of men ter
Nisse gaen
mach.

Ende hier wil ick niet handelen / of ve-
mant geoorloeft sy / na dat hy dē gruwel
der Nisse bekent / Nisse te doen / of om-
gheyt le doen doene / of te dienen / of zyn
hoofst te ontdekken voor den Nisgod / en
dier ghelycke : Maer alleen of men tegen-
woordich

woordich zijn mach / daer men de **M**isse **Fol. 129**
doet. Want is't dat wy met de Schriftue-
re bewyfen / dit niet geoorloeft te sijn / vā
d'ander vraghen / sal gheen twyffelinge
wesen. Ende als ick van de tegenwoordic
heyt der **M**isse spreke / so spreke ick van
alsulcke / door de welke / dat vermant sou-
de schynen de **M**isse te vereeren / en te be-
uestigen / oft eenige gemeynschap met de
papistische supersticien te hebben. Want
by geual door eenighe plaetse gaen / daer
de **M**isse ghedaen wert / is gheen sonde /
so verre als dat tot eenige gheueynsheit
niet geschiet / en dat gheen teecken der re-
uerencie / tot de **M**isse bewesen wert.

Maer datter huyden s'daechs so veel **Den groten**
sijn / diemen qualick wyjs maken kan / hoe **wel der**
dat hē een vegelick / van de **M**isse afstrec- **M**issen.
ken moet: Woemt hier wt (also ick meyne)
datse niet ten rechte verstaen willen de gru-
welicheyt der seluer / die sonderlic in twee
hoofdstucken ghelegghen is. Dat eerste is /
dat daer door de doot Christi (door de welc-
ke wy het leuen ontfanghen) met voeten
ghetreden wert / het **P**riesterdom Christi
te niete ghemaect / openbare afgoderie
ghehandelt: ende is een t'samenlappinge
aller **P**apistischer supersticien / ghelyck
wy te voren verklaert hebben.

Daer zyn der sommighe / die alle dese

P **W** **g**

Capit. xliij. gruwelen der Misse / met ons wel ver-
staen / maer soecken haer (hoe wel het te
vergeefs is) wat te verschoonē / om datse
een goet beginsel gehadt heeft: namelick
het Nachmael des Heeren / ende wert ge-
daen ter eeren Christi / so sy seggen. Wāt
een goet beginsel / ontschuldicht de nauol-
gende afgoderie niet: Anders / souden de
sacrificien der heydenen / die haren oors-
spronck wt de sacrificien Gods ghenom-
men hadden / verdzachelich zyn geweest.

1. Reg. 18. a. Ende de Koninck Ezechias / soude het
1. Nu. 11. c. 19. metalē serpent (dat ten eerste van God /
tot een goet eynde inghestelt was / niet
hebben moghen verbranden. So werdt
nock de Misse niet ter eere Christi: maer
tot zunder grooter schanden ende blaem-
te ghedaen / al seymen schoon datse ter
eeren Christi ghedaen wert. Want God
in zyn insettinghen aensiet niet wat de
menschen daer af segghen: maer alleent
wat daer in der daert teghen of met zyn
woort gheschiet. Waer God met het seg-
ghen ende goetdunchen der menschen te
vreden / so soude * Narons Kalf / ende † Je-
roboams kalueren / die ter eeren Gods
opghericht waren / ia alle afgoderien on-
schuldich wesen. Dat ander stuck des gru-
wels der Missen is / datse van de Papi-
sten gehouden wert voor een wtwendich
tecken

teecten ende pant / datmen het gantsche Kol. 116.
Pausdom voor goet houdt. Want die ter
Missen gaet / is een kind der Roomscher
kercken ghenaeamt.

Maer diese gantschelick verlaet / wert
van haer een verachter der Roomscher
kercken gehouden : Ende daer by hoemt
oock / datse alle menschen daer toe dwin-
gen / ende mercken wie daer gaet of niet.
Maer aenghehen dattet gantsche Paus-
dom / y het rücke des warachtigen Anti-
christis / vol van alle lasteringhen Gods /
ende afgoderien : So moet dan de Misse
eenen grooten gruwel zyn / die der seluer
lasteringhen / niet alleen het hoost / maer
oock / den pandt is. Dese twee stucken der
lasteringhen sullen wy dan in de Misse
neerstelick mercken / om de teghentwoor-
dige vraghe wel te verstaen. Als men dan
aldus vraecht / oft den Christenen geoor-
loeft y ter Missen te gaen / is gelick als
oft men vraechde / oft den gheloouighen
toegelaten y / met rechter consciencien in
afgodische Godsdiensten / teghentwoor-
dich te syne? Op welke vraghe / het licht
is antwoorde te gheuen / den ghenen die
niet haer eyghen vernuft / prosijt ende
eere / maer alleen Gods woort ende wil-
le soecken / ende met Samuel wt der her-
ten seggen: * Spreect heer / Want uwen . Sa. 3. b. 9d

Capit. xliij. knecht die hoort. Ende met Paulo, ¹ hee
Act. 9. a. 6. re wat wilt ghy dat ick doe? Den seluen
geeft God antwoorde, / sprekende aldus:

Exo. 20. a. 2. Ick ben uwe heere ende God, die u wt
Egypten lant ghelepd̄t hebbe. Ghy sult
gheen vreemde Goden voor my hebben.
Door welck ghebot eyscht God, eenen
volmaeckten reynen dienst, wtwendich
ende inwendich. Selijck als hy spreekt /

Esa. 45. b. 23. ² My sal alle hupe bukken / ende alle ton
Rom. 13. c. 11 ge my sweeren: [†] Mijn eere sal ick tot nie
† Esa. 42. b. 8 mant anders geuen. En̄ onder den naem
ende. 48. b. 11. der vreemder goden, werdē verstaen alle
ontrepne, versterde ende afgodische gods-
diensten. De welcke, ghemerckt dat God
niet wilt dat mense hebben sal, so ghebiet
hy dat mense schuwen sal, ghelijck Pau-
lus seyt, Schuwet afgoderie.

1. Coz. 10. b. 7 Maer nu segghen sy, wy schurwen
noch afgoderie, ende met gantscher her-
ten verdoemē wy de Nisse, hoe wel wy,
na den lichame daer tegenwoordich zijn.
Maer de heylighe Gheest sielt den wa-
rechtighen ende oock den valschen gods-
dienst, in wtwendicheyt.

Den dienst Gods is tweuoudich, wa-
rechtich ende valsch. Den warachtighen
godsdienst is eenuoudich, te weten, als
wy metter herte en̄ lichame God, in alle
dinghen na zyn heyligh woorz dienen.

Den

Den valschen Godsdienst is menich-
fuldich. Ten eersten/als wy God noch Fol. 127.
metten herten / noch metten lichame die- Van den wa-
rachten en
valsche gods
nen/als alle boose Atheisten ende Liber:
tynen, met de openbare afgoden dienac-
doen. Ten anderen/als men met den licha- Esa. 29. d. 13.
Mat. 15. a. 8.
me/ende niet metten herte God dient/als
alle gheuepsde hypocryten ende gierige
menschen, die broeders ghenaeint sijn.

Ten derden/als het lichaem niet veree-
nich is met het herte inden dienst Gods.
Dese drie manieren der valscher Gods-
diensten/ werden in de Schriftuere groo-
telic ghestraft. Ende ouermids dat de
derde maniere / des valsche Godsdiensts:
namelic/als wy metten herten God die-
nen/ende niet metten lichame / van velen
cleyn ghemaect wert/so wil ich nu wter
Schriftuere bewysen / hoe datse groote-
lic verboden is.

Christus spreekt met de Samaritaen: Men moet
sche vrouwe/van de warachtighe aenbid- God dienen
met herte en
lichaem.
ders des Heeren aldus: * De warachtighe
aenbidders sullen den Vader aenbidde in Joan. 4. c. 23
den gheest ende inder waerheyt. Want de
Vader soecht sodanighe/ die hem aenbid-
den. God is een gheest/ endie die hem aen-
bidden/ moeten hem in den geest en waer-
heyt aenbidden. Maer hoe aenbidden sy
God inder waerheyt/ die anders geuoelt

Capit. xliij. dan sy doen: Dit is geueynselick / en niet
warachtelick aenbidde. Dese aenbidders
zijn dan valsche aenbidders / die de Vader
niet soecht: want sy God anders aenbid-
den dan het behoort.

Maer't dat wy de weredicheyt onser
lichamen wel aensagen / wy soudense met
afgoderie niet willen ontrepnigen. Chri-
stus heeftse met synen bloede verlost en
gheheplicht. Sy zijn ledkens Christi. En
daerom wilt Paulus niet / dat mensche een-
der hoeren lidtmaet maken sal. En sullen
wyse doruen eender geestelicker hoeren/
der afgoderien ledkens maken: Gheen
eerbaer man / soude het lichaem zinder
huyfzouwen / so veel als eens / tot eenen
anderen ghemeyn willen maken. Wy
zijn maegden met Christo onsen brude-
gom ghetrouwt / de welke een maegt / ende
gheen ouerspeelders hebbē wilt. Voorder
onse lichamen werdē tempelen des hey-
ligē Gheests / en des leuendighen Gods
ghenaet: Maer wat ghemeynschap heeft
den Tempel Gods met den afgoden: oft
eenighe valsche godsdienstē? Ten laetstē /
onse lichamen zijn gheordineert met der
siele tot den ewighen leuen: So is't dan
recht datse met der siele / God den gheuer
der onsterffelicheyt / dienē sullen. God hā
gheen deplinghe lyden / dat de siele tot hē /
ende

ende het lichaem tot den Duyuel komen Fol. 18.
 soude. Hy wilt den gantschē mensche / oft God wil dat
 niet. Hy escht van ons allen een oprecht men hem wt
 herte / met een wtwendighe belijdenisse. wēdelick be
lijden sal.
Ro. 10. b. 10.
 Met der herten geloofstmen (seyt Pau-
 lus) tot de gherechticheyt: Maer met den
 monde gheschiet de belijdenisse tot der sa-
 licheyt. Ende leert ons / dat wy niet alleē Ephē. 5. c. 11.
 gheen ghemeynschap hebben sullen / met
 de onuruchtbare wercken der duyfsteris-
 sen / maer dat wy se veel meer straffen sul-
 len. Maer met de afgodische menschen /
 by valsche godsdiensten te staen / is niet
 straffen / maer bewillighen ende prūsen.
 Is Christus ghecomen / om dat hy de 1. Joā. 3. b. 8
 wercken des Duyuels soude vernielen:
 ende de Nisse een werck des Duyuels
 is / so moeten die de warachtige Christe-
 nen helpen vernielen / niet door haer te-
 ghenwoordicheyt vercleren ende beuesti-
 ghen. Joannes de Euangelist misprist Joā. 12. c. 43
 de Princen / die om de eere der menschen 43.
 van Christo openbaertlick niet beleden /
 dat sy gheloofden: Sullen sy dan ghe-
 presen wesen / die door haer gheueynst-
 heyt de eere Christi verdonkeren? Ende
 hem also loochenen? Wy moeten niet
 lichtuerdelick voor by laten gaen / dat
 Paulus schrijft: Is't dat wy den Heere 2. tim. 2. b. 12.
 loochenen / hy sal ons oock loochenen.
 Ende

Capit. xiiij. Ende dat Christus spreekt: " Die hem
Luc. 9. d. 26. mijns ende myner woorden schaemt / de
Sone des menschen sal hem oock zijnder
2. tim. 2. b. 12. schamen / als hy komen sal in zijn heerlic-
heyt / des Vaders / ende der heylighen En-
ghelen. Maer datter vele tot de Nisse-
loopen / is alleen / om dat sy haer des Hee-
ren Christi schamē / wat sy schoon anders
voortbrengghen. So moeten wy dan God
niet alleen metter herten bekennen / ende
dienen; maer oock wtwendelick beliden /
een pghelick na de condicte zijns roeps /
ende mate der gaurē / die hy van God ont-
fanghen heeft. Want alle gheueynstheyt
ende dobbelheyt / sonderlick die eenighe
ghedaente der verloocheninghe heeft / is
gantachelick verboden.

Men mach oock hier wt wel merckē /
wat groot behaghen dat God heeft / in de
bewaringhe des lichaems van alle afgo-
derte / dat hy zijn dienacrs / vā alle andere
3. Re. 19. d. 18 hier door onderschept / datse " haer knpen
Rom. 11. a. 4 voor Baal niet ghebuycht / noch zyn hant
Esa. 45. d. 23 den ghekust hebben. " My sal alle knpe
Phil. 2. b. 10 buyghen / spreekt God. De Christenen
souden grootelic wesen te mispruisen / die
in Turckpen leuende / haer souden in de
Turcksche afgoderte vindē. Waer't voor
God gheoorloeft / hem alleen metter her-
ten te dienen / de kerche Gods / soude geen

Mar.

Martelaers hebben. Daerom de reem: **Fol. 129.**
 pelen der heyliger mannen en vrouwen/
 die om de belijdenisse des waerhepts / de
 doot ghestorven zijn. leeren ons claerlich/
 dat den warachtighen Godsdienst / beyde
 in't herte ende lichaem ghestelt zy. * **Abra** **Gene. 11. d. 31**
ham heeft **W** der **Chaldeen** ghelaten. **De**
Propheten ende **Apostelen** zijn om de be-
 lidenisse des waerhepts veruolcht / ende
 ter doot gebracht geweest. * **Tobias** heeft **Tob. 1. 8. 5.**
 niet (na **Jeroboams** afgodisch ghebot) in **3** **Re. 12. f. 28.**
Samaritanen, maer in **Jerusalem** (na het be-
 vel **Gods**) gheoffert. In de prophete **Da-**
nielis lesen wy / dat de vier kinderen / niet
 hebben willen eten van des **Konincks** ta-
 fel / op datse door geen oorzaak besmet sou-
 den werde / * want veel spijs haer door de
Wet verboden was / * ende gheenen wijn **Leu. 11. a. b. c**
 mochtense drinken : dan die wt den vier- **Deu. 14. 8. 4**
 tarighen wingaert gheperst was. * **De** **Leu. 19 e. 24**
 volstandighe belijdenisse der drie kinde- *** Da. 3. d. 16.**
 ren / is oock wel bekend / die haer leuer in
 renen gloependen ouen hebben laten wer-
 pen / dan' se eenich wtwendich teeken ter
 vereeringhe des afgods / bewiisen soude:
Noch hebben oock aldus by haer seluen
 niet ghedacht / **W**y zijn in grooter autho-
 riteyt / ende van de **Koninck** bemint : **W**y
 moghen grootelic ons volck dat hier
 dreemt is / behulplich wesen / is't dat wy
 wte

Capit. xij. wtwenbelick alleen / de beestde eeren: **Wat**
anders soude het volck om onsen wille
qualick waren. Dese dinghen (segge ich)
oft dier ghelijcken, hebben sy niet geseyt.
Maer hebben **God** bouen al ghehoor-
saem gheweest / hem alle dinghen beue-
Dan. 6. d. 16 lende. * **Daniel** heeft lieuer ghehadt / den
Leeuwen voorgeworpē te sijn / dan drie
daghen sonder belidenisse zijns geloofs /
2. mac. 6. d. 18 door het ghebet tot **God** / te wesen. * **De**
12. mac. 7. a. 2 exempelē van **Eleazarus** / ten der moe-
der met den seuen sonen / is van allen wel
bekēt. Het is nu dan claer / dat de warach-
tighe dienaren **Gods** / haer met siel ende
lichaem tot **God** begheuen moeten / ende
dat men dat een van dat ander niet scheid-
den mach.

Die wat hardt zijn in haer opinie / ma-
ken hier dese wtvlucht / dat het een sake
indifferent / of middelmatich sy / dat is /
noch goet noch quact / in de **Misse** te sy-
ne / so verre als't herte goet is. **Maer** (seg-
ghen sy) indifferentē dinghen zijn dē **Chri-**
stenen gheoorloeft: so machmen dan son-
der sonde ter **Misse** gaē / met alsulck een
herte. **Maer** al waer't schoon indifferent
(also het niet en is) daerom is't haer noch
niet gheoorloeft: **Want** in het ghebruyck
der indifferentē dinghen / is niet alleen we-
tenschap / maer oock liefde van noode. **En**
quert

ouermits dat Paulus / de selue vraghe fol. 129
hadde met de Corinthen / so wil ick nu zyn 1. Cor. 8. 8. 10
argumenten gebruycken. Maer voor al /
so moet men hier weten / dat in de stadt van
Corinthen / na datse door de dienst Pauli
tot Christum bekeert was / noch veel in
haer afgoderie gebleue zyn / die haer Go-
den offerhande deden / ende ter eeren van
haer / maeltijden hielden / tot de welke sy
de Christenen / die haer vrienden waren /
noodden. Ende zyn ghegaen tot de sacri-
ficien ende maeltijden / betrouwende haer
seluen op dese wetenschap / te wetē / datse
wisten / dat de afgoden niet warē. Maer
Paulus heeft dit verdoemt / om dat het
teghen de liefde ende de eerste tafel was /
ghelick hy leert in het. vij. en. tr. Capittel
des eersten briefts. In het achtste Capittel
bewijst hy / datse tegē de liefde sondichdē /
om datse geen acht op de krancke broeder-
ren hadden / die daer in verergert waren:
denckende dat den dienst der afgoden / so
gruwelick niet was / ende zyn also door
haer exempel / oock ter sacrificien en maelt-
ijden der afgoden ghegaen / hoe wel haer
consciencie daer in niet gerust was. Also
die ter Miffen gaen / sondigē / al is 't schoō
datse weten / datse niet is; om datse door
haer exempel den krancken / den voet ghe-
uen daer toe te gane / oock teghen haer

Capit. xliij. consciencie / sonder dat oock de vyanders
des waerhepts / daer door in haer boos-
hept verstercht werden. Teghen alsulche
wisse menschen / sonder de liefde, spreekt
1. Cor. 8. a. 1. Paulus aldus: De wetentheyt blaest op/
maer de liefde die slicht. Ende op dat een
peghelick bekenne de swaerheyt deser son-
den / daer mede men den kranckē in der af-
goderie sterckt, oock in dinghen die indif-
ferent zijn / Laet ons dese nauolghende
1. Cor. 8. c. 9. woorden Pauli aenmercken. * Siet toe
(seyt hy) dat dese uwe macht den kranckē
gheenen aenstoot werde. Want is't dat u
die de kennisse hebt / vemant siet ter tafet
sitten in der afgoden hups / sal niet de con-
sciencie van hē die kranck is, veroorsaecht
worden der afgodē offer te eten? Ende de
krācke broeder sal door uwe wetenschap
vergaen, voor den welcken Christus ghe-
storuen is. Maer als ghy so sondicht te-
ghen de broederē / ende quetst haer kranck-
ke consciencien / so sondicht ghy teghen
Christum. Dese nootsakelike leeringhe
sullen wy alle vastelick in onse hertē pren-
ten. Waerom Paulus een peghelick ver-
maent / seggende: Siet toe / namelijk / alle
de ghene die de waerheyt verstaet. en on-
derscheyt vā de valsche godsdienstē hebt /
dat ghy uwe wetenschap niet misbruyckt /
teghen de salicheyt van uwen krancken

broeder. Want hy door v exempel verdoort ^{Pol. 1. 21}
saecht sal werden / om de selue afgoderie
te doen / ende so sal uwe broeder bergaen /
voor den welcken Christus gestoruen is. ^{1. Cor. 15. 21}
Wie kan dē gruwel van deser sonde ghe-
noech tot spreken / of dencken: die om ons
profijt doodē / niet eē / maer veel broeders /
voor de welke Christus ghestoruen is:
waer is onse liefde / door de welke wy be-
hoorden / * onse siele te stellen voor onsen. ^{1. Cor. 15. 21}
broeder / die door quaet exempel / om ons
profijt / onse broederē dooden: * Christus ^{Luc. 15. 8. 46}
om een schaep te winnen / heeft negen en
neghentich schapen verlaten / ende sullen
wy meer dan neghen ende negentich ver-
deruen / door ons quaet exempel / om ons
eyghen vergancheit ende onseker goet.
Tis een onmenschelike wreetheyt / een
krāck mensche te slaen ende te quetsen in
dat ledt daer hy krāck is. Maer dit doen-
se / die den krancken veroorzaken / teghen
haer consciencie ter Missen of tot eenigē
afgodischē dienst te loopen / haer quetsen-
de / in de krancke consciencie. En ten laets-
sten / sondighen sy doech in Christū: Want
de krancke zyn de ledckes Christi. Waer-
om alsmen teghen haer sondicht / so son-
dicht men teghen Christum / d'welck niet
onghestrast blijft / ghelijck ons Christus
selue leert / sprekende aldus: * Die een van ^{Mat. 18. 6. 3}

Capit. xij. dese clepne, die in my geloouē, verergerē/
het is hem nut, dat eenen molensteen aen
synen hals ghehanghen werde, ende als
Mat. 18. 6. 7. vsmoort werde in de diepte der zee. Wee
der werelt van erghernissen. Want het is
noot datter erghernissen komen. Nochtā
wee dē mensche, door den welckē ergher-
nisse koemt. Die dese Godelicke verma-
ninghen ende dreyghementen verwerpt/
4. 1. 2. 30 E. sal ten eynde wetē, wien hy veracht heeft.
hem in de afgodische vergaderinghen te
vindē, alleen na den lichaem, so is't noch
niet gheoorloeft om onsen krancken broe-
der. Want in sakē die indifferent zyn, moes-
ten wy dese lesse Pauli volgen. * Gheeft
1. cor. 10. g. 32. gheen erghernisse noch Joden, noch hey-
denen, noch de Ghemeynte Gods, ghe-
lyck dat oock ick, in alle dingen (te weten
die indifferent zyn) allen menschen beha-
ghe, niet soeckende min eyghen profūt,
maer het profūt van velen, op datse salich
worden. Die hem na desen godlicken re-
ghel voecht, sal hem in gheen Missie, of
ander afgodische oeffeninghen vinden, al
waerse schoon indifferent: d'welck oock
Augustinus wel bekent heeft, schruēde
aldus, Wy moghen niet gebruycken, dat
tot de eere en dienst der afgodē is diende.
Noch ten helpt niet dat ghy soudt seggē,
v herz

D herte recht te wesen. Want uwē naēsten fol. 122b
aensiet niet v herte, maer v werck.

Na dat Paulus aldus bewesen heeft
in het achtste Capittel dat het werck der
Corinthen teghen de liefde was / so leert
hy in het thiende Capittel / dat dat selus
gantschelick ongheoorloeft was / ende te-
ghen God ende zyn eere / ende daerom af-
goden dienaers waren / die haer in den af-
godischen hoop in haer sacrificien en af-
godische maeltiden vondē / hoe wel datse
metter herten op de afgoden niet stondē /
Daerom spreekt Paulus / 1. cor. 10. b. 7.
Mijn betmin-
de / schuw afgoderie . En stelt haer voor
voghen de Israeliten / die om haer afgode-
rien / van God ghestraft hebben ghe-
weest / op datse door dese dreygementen /
haer van de afgodische vergaderinghen
trecken souden . Ende ouermidts dat de
Corinthen hadden moghen vragen / hoe
is't moghelick dat wy afgoden dienaers
zijn / na dat wy de wetenschap hebben / dat
den afgod niet is / daer wy gheen hope
op hem stellen? So brengt Paulus de Is-
raeliten voort / sprekende aldus : Siet Is-
rael na den vlesche / die vanden offer
eten / zynse niet deelachtich des outaers?
dat is / sy behooren tot een lichaem . Also
doek ghy Corinthen (wilt Paulus seg-
ghen) die deelachtich zyt der afgodischer
sacrifis

Capit. xliij. sacrificien / behoort tot den lichaem der afgoden / ende zyt also lidmaten des Dupuels. Want dat de Heydenen offeren / dat offerense den Dupuelē. In de selue wyse / die hem in het sacrifice des Antichristo vindt / te weten / de Messe / die is ooch een lidt des Antichristuschen lichaems / en so een afgoden dienare / hoe groote kennisse dat hy ooch van de Messe hebbe. Want dese leeringhe Pauli is claer ende seker. Nochtans zinder noch vele / die haer daer onder niet willen buyghen / maer soecken alle middelen om te beuestighen / dat het gheen afgoderie zy / metten lichaem sonder het herte / in de afgodische vergaderinghe hem te vinden: Ende brenghen het

4. Bt. 5. c. 17. exempel vā Raaman Syrus voort. Maer ick wilde / dat sy desen Raaman ghelijck waren / die haer afgoderie met hem soeken te bedecken. Wat Goddeliker man dat het zy gheweest / is wt den text wel claer / inden welcken wy lesen / dat hy beloefde openbaer beludentisse zyns geloofs te doen / namelick / dat hy tot niemant dan tot den warachtigen God van Israel offeren wilde / ende nam daerom aerde der Israeliten met hem. Daer na bekenet hy zyn schult / oft so quame dat hy ten dienste vā synen Koninck nederuallen soude / inden sempel des afgods stimmō / ter wyle dat

mē de Sacrificien dede, Begeerde dat hem Kol. 12. 27
God genadich soude wesen. Houde Naaman Syrus ghesondicht hebbē, die noch
een iongelinck was in de lecre des waer-
hepts, die openbaer belijdenisse zijns ghe-
loofs dede, die inden tempel des afgods,
niet ghegaen soude hebben, dan met synē
Koning om hem te dienen: sullen sy niet
sondighen, die ouer langhe tijt de waer-
heyt bekennt hebben, ende gaen noch ter
Nissen, om datse voor warachtige Chri-
stenen, niet ghehouden souden wesen.
De Propheete gaf Naaman goedē moet/
ghebiedende dat hy in vrede gaen soude,
te weten, om dat hy voor hē God bidden
wilde. Want die sterck zijn, moeten voor
de krancke bidden, ende de krancken moe-
ten met Naaman haer krächheyt altijd be-
schuldighen, en niet ontschuldige. Maes
al waer het so dat Naaman t'en dienste
zijns Konincks, toeghelaten hadde ghe-
weest, in den tempel van Sion neder
te vallen, ter wijlen datmen den afgod of-
ferhāde dede, dat Privilegie kan het ghe-
meyn ghebot Gods niet breken.

Datse nu voortbrenghen van Paulo,
dat hy gheschoren ende gereynicht is ghe-
weest, ende heeft Timotheum besneden,
dient totter sake niet. Want den krancken
Joden, waren de ceremonien des Wets,

Actu. 18. c. 18
ende. 21. v. 23

Actu. 15. l. 29

Capit. xliij. voor eenen tijt vñ toegelaten / tot dat het
 Euangelie wat claerder vercodicht was;
 want sy niet lichtelick begrūpen condē/
 hoe dat de insettingen des ewigē Gods/
 door Messiam te niēte ghedaen moesten
 wesen. Tot der stichtinghe ende vermeer-
 deringhe dan des heerlichhepts Christi/
 mochtmen se onderhouden / ende niet an-
 ders. Also schrijft Paulus / dat hy den Jo-
 den een Jode geworden is. ende den Hey-
 denen een Heyden (te weten / in het ghe-
 bruyck der ceremonien des Wets) op dat
 hy'er meer winnen soude. Also om de Jo-
 den te winnen * heeft hy Timotheum bes-
 sneden / zyn hooft beschoren in Genchris /
 ende zyn belosten te Jerusalem voldaan.
1. cor. 10. g. 33 * Om de Heydenen te winnen / heeft hy
Actu. 16. a. 3. Titum niet willen besniden / * ende heeft
Galat. 2. a. 3 Petrum voor de gantsche Ghemeente
Galat. 2. c. 11. ghestraft. Maer hy heeft hē met de Hey-
 desche afgoderie niet besmet / om de Hey-
 denen so te beter te winnen: gelijk't oock
 niemant geoorloeft is / ter Missen of tot
 eenige afgodische vergaderingen te gaē /
 om yemant te winnen. Woorder wt den
Baruc. 6. a. 5 Propheet Baruch konnen sy oock gheen
 dechsel vīndē: Wāt de Propheete seyt niet /
 datse te voete vallen sullen voor de Bab-
 lonische afgoden / ende spreken in het her-
 te: **W**ypetmen **G**heere aenbidden: maer
 pte

vermaent de Israelliten/datse de menschte **Col. 2. 8**
niet sullen volghen/maer God alleen de
eere gheuen. So is't nu dan clær/hoe dat
den ghelooutghen/om gheenderhande
oorsake gheoorloeft sy/ in de Papistische
Missen teghenwoordich te sijn. Want **1. Tim. 1. 6. 5**
wy moeten God met gantscher herten
ende lichaem/inder waerheyt dienen/ en
onse trouwe moeten wy Christo onsen
Grubdegom houden ongheschevndt. So **Joã. 13. 6. 17**
is't oock hier wt clær dat het niemant/
na Gods woort gheoorloeft sy/ eenighe
Misse te doen/ of te doen doen/ oft ve
mant daer toe stieren/ of te senden: dat
men oock het Nachtmæl Papistelich
niet nutten mach./ghelijck sy omtrent de
Paeschdaghen/ oft by den krankten wt
deplen: datmen oock den N isgod gheen
eere bewijfen mach/ met eenighe knielin
ghe/ontdecken des hoofts/ met keerffen/
Toetsen/ Bloemen/ Bellen/ ende dier
ghelicke.

Maer nu soude yemant moghen vra
ghe/watse doen sullē die in het Pausdom
in dupsent perijckelen der afgoderpe le
uen/oy datse noch siele noch lichaem/met
der afgoderie besmetten? Hier waer het
licht antwoorde te gheuen/waer't dat een
peghelich wt der herten desen raet vraech
de. Maer de werelt is hupden s'daecha

Van de vras
gers wat wē
doen moet.

Capit. xliij. vol van gheuemsdicheyt en dobbelheyt.

Veel vraghen in dese ende der ghelijcke sa-
ken wel raet / maer alleen om datse wat

Ezec. 17. c. 18
ende. b. 10.

hooren souden tot haren profijte. Sy soec-
ken sacchte kuffenen om daer op te slapē.

Ru. 22. b. 3.
p. 29.

Sy willen hoorē / vrede / vrede / daer geen
vrede is. Sy ghelijcken Balaam / die altijd

van God vraechde of hy tot den Koninck
Balach mochte gaen / daer hy wel wiste

dat zijn reyse God niet behaechde. Wy
hebben huyden veel vraghers van God.

delicke dinghen / maer (dat te beclagen is)
luttel doenders / ende ghelücken also den

Mat. 19. c. 21

rijcken ionghelinck in't Euangelie / ende
den volcke / daer af dat God totten Pro-

Eze. 33. g. 32

phete Ezechiel spreekt / Sy hooren wel
uwe redenē (seyt hy) maer sy doense nietz

na haer profijt gact haer herte. Alsulcke
hypocriten ende bespotters des heeren /

sal niemant kunnen ghenoech doen: daer-
om willen wy de selue gheen antwoorde

gheuen / maer alleen dē Godsonchtigen /
die na de glorie Gods / en haerder sielē sa-

Men moet
hem van af-
goderie
wachten.

licheyt dorstigen / en die door vleeschelike
wijsheyt den wille Gods niet soecken te

wederstaen. Dese dan / kart ich geenen be-
teren raet gheuen / dan Paulus dē Corin-

1. Cor. 10 b. 7

then gegeuen heeft / seggende: "Mijn be-
minde schuwet afgoderie. En wederom /

2. Cor. 6. c. 14

† Trecht geen iock met den ongelouigē.
Want

p. 157

Want

Want wat ghemeynschap heeft de ghe: fol. 125.
 rechticheyt met de ongerechticheyt? Wat
 ghemeynschap heeft het licht met de dup
 sternissen? hoe koemt ouer een Christus
 ende Bellial? Of wat deel heeft de geloou
 uighe met de ongheloouige? Wat gelijc
 kenisse heeft den Tempel Gods met den
 afgoden? Want * ghy zyt de Tempel des 1. Cor. 3. c. 16
 leuendigen Gods. Ghelijck als God ge: ende 6. d. 19.
 sproken heeft. * Ick sal in haer woonen / Exo. 29. g. 46
 ende in haer wandelen. Ende ick sal haer Leu. 26. b. 11.
 God wesen / ende sy sullen mijn volck we
 sen. * Daerom gaet wt midden van haer / Elat. 32. r. 11.
 ende scheidt v van haer / spreekt de Heere / Apo. 18. b. 4.
 ende roert dat oncreyn is niet aen: * Mijn 1. Joā. 5. d. 22
 kinderen / spreekt doech Joannes (synen
 brief besuytende) wacht v van afgoden.
 Amen. Desen raet / gemerct / dat hy noch
 myne / noch eenichs menschen / maer des
 leuendigen Gods raet zy / so sal hem een
 veghelick sonder murmuratie volghen.
 Maer dit vlien gheschiet alderreest met
 ter herten / ende gheest / ende daer na met
 den lichaem / op dat wy God so met siele
 ende lichaem prijsen ende louē. Met den Men moet
 lichaem vlieden wy / als wy daer niet / afgoderie ooc
 gheen afgoderie vereerē: D'welck weder met den lich
 om in tweederhande manieren gheschiet; aem verlatē.
 te weten / of bliuende in een afgodisch
 lant / of treckēde in een lant / daer de soete

Capit. xliij. ende blide stemme des Euangelij's ghe-
hoort wert/ ende wijsheit is van alle afgod-
dische supersticien. Wy willen niemandt
Hoe datmen in een afgod-
disch lant bli-
uen mach.
Gen. 19. a. 2.
7 gen. 39. b. 8.
* Dan. 1. b. 8
ende 6. c. 10.
als * Loth in Sodoma/ † Joseph in Egyp-
ten/ * ende Daniel in Babylontien gedaen
hebbē. Want ten eersten/ sal hy niet geen
afgoderie ghemeenschap hebben: want
dit is het eewich ghebot Gods. Ghy sult
gheen vreemde Goden voor my hebben.
Ten anderen/ so moetmen zins gheloofs
eenige belijdenisse doen/ na den roep van
een peghelich/ en de gauen die hy ontfan-
ghen heeft. De welcke belijdenisse alder-
eerst in het huyfgesin gheschien sal / door
een godlike ende neerstelike onderwij-
singhe des huyfghesins/ na den wille des
Heeren. Hy sal niemant wt zyn huyfge-
sin (so verre als 't in hem is) laten ter Af-
sen of tot eenighe afgoderie gaen: den
onuerstandighen sal hy door alle oorza-
ken leeren. Ten derden / so sal hy by alle
manieren soecken eenige Christelike ver-
gaderinghe met de broederen te maken/
want het volck Gods wert in de Schuf-
tuere/ niet te vergheefo * een Ghemeente
ghenaemt.

ghenaemt. "De afwijkinghe van de ver- fol. 126.
gaderinghe der broederen, is vol perijcke Heb. 10. c. 25.
den. Die dan zijn leuen aldus in het Pauf-
dom door de ghenade Gods stellen kan/
dat hy daer bliue inden naem des Heere.
Maer vemant mochte nu seggē / willen
wy aldus leuen / het volck sal in ons ver-
ergert werden, om dat wy in gheen kere-
ken ende klupsen gaen: en wy sullen daer
toe in groot perijckel komen. Mengande
de erghernisse des volck / die moeten wy vā de erger-
niffe der god
niet achten, in saken daer toe wy vā God loosen.
bedwongen zijn: ia de selue te verachten/
is een groote duecht." Christus spreekt /
dat hy ghekomen is / niet om vrede, maer Luc. 12. f. 49.
om een sweert / ende vyer te seyn den. Om g. 50.
te scheidē den sone teghen den vader /
"ende hrest selue de ergernisse der Pha- Mat. 15. b. 10
riseen niet gheacht. hadden de Apostelen 11. 12.
ende Martelaren ghedacht / dat men hem
van dese ergernisse soude hebben moeten
wachten / sy hadden gerustelicker in dese
werelt moghen leuen.

Mengande de perijckelen / aenuecht in Hoe wy ons
ghen / ende aenstooten / die ghemevnlich tegen de aen-
volghen / als men den Dupuel aldus op uechtinghen
den liop treden wilt / men sal daer door des dupuels
den moet niet verliesen / maer aensien de swapenen
troostelicke vermaninghe Christi. "Ick Luc. 12. d. 4
segghe v mijn vrienden (spreekt hy.)
Weest

Capit. xliij. **W**eesl niet versaecht van haer die het luy-
aem dooden, en daer na hebben niet meer
datse doen konnen; Ich sal v hem wijsen
dien ghy vreesen sult: Weest hem die (na
dat hy ghedoot heeft) de macht heeft te
werpen in den asgront. Voorwaer segge
ick v, vrees dien. **V**ooptmē niet vijf kleyn
muffchen om twee penninghen? **R**och-
tans is niet een van haer door **G**od ver-
gheten; maer oock de haren wy hoofds
zijn alle ghetelt, vrees dan niet. **G**hy zint
beter dan veel mussche. **G**od is onse goe-
de ende barmhertighe **V**ader, die oock de
macht heeft ons te beschermē, ende te be-
Jere. 36. f. 26 decken van de oogen onser vpanden, * ge-
lijck hy **J**eremiam ende **B**aruch van ha-
re vpanden bedekte. **E**n is't dat so hoelt
dat wy wat om **C**hristus wille lyde, laet
Act. 5. g. 41. ons met * de **A**postelen verbliden, ende
Luc. 17. a. 5. den **H**eeere ootmoedelich bidden, dat hy
ons ghelooue meerderen ende stercken
wille. * **W**y moeten arbeypden om door de
Mat. 7. d. 13. enghe poorte in te gane, / ouer den engen
Luc. 13. e. 24. wech, die tot den leuen leyt. **W**y moeten
kloechelich striden, **G**od sal hulpe / ghe-
nade, ende victorie gheuen. **S**int wel ghe-
moet, spreekt **C**hristus, ick hebbe de we-
relt ouerwonnen.

Maer nu zinder sommighe, die desen
laet, ende nyet des werelts, ende de perue-
ken

licken des leuens niet konnen verdragen/ fol. 117.

Daerom douen sy haer leuen na de voorsz.
seyde reghelen niet stellen / in het Paus-
dom bliuende. Ick weet wel dat de gods-
vruchtighe in dese sake grootelicks bela-

den sijn. Maer ick kan haer hier gheen

anderen raet geuen / dan dat sy ten eersten

God almachtich om hulpe ende sterckte

daghelic aenroepen: ende ten anderē / sou-

den sy vreesen in de perickelen der afgod-

derien te komen / datse lieuer haer in een

ghewillighe verhuysinge geuen / tot een

lant / daer den warachtighen godsdienst /

sonder eenighe afgodische superstitie on-
derhouden is. Den welken raet men niet
verwerpen sal / ouermidts dat hy in de
Schriftuere beschreue is. Want God be-
ueelt datmen Babylon verlaten sal. Esa.
xlviij. liij. Iere. li. ij. Cor. vi. ende in de open-
baringhe Joannis lesen wy / datter een
stemme quam wt den hemel van Baby-
lonien / met dese woordē: * Treck daer wt
mijn volck / op dat ghy harer sonden niet
deelachtich sijt / ende van hare plagen ont-
fangt. Also heeft oock God tot Abraham
den vader aller ghelouigen ghesproken:
* Gaet wt uwe aerde en v vaderlandt / en
wt den huysse ws vaders / tot een lant dat
ich v wisen sal. Dit ghebot om Babylō-
niā / dat is alle afgodische plaetsen te ver-
laten.

Wanneer men
zijn vaderlāt
om afgoderte
verlatē moet

Apoc. 18. b. 4
Apoc. 2.

Gen. 12. a. 1

Capit. xliij. ten / heeft God niet sonder groote oorfas
 ke so neerstelich ons voorghestelt / name-
 lich / om dat wy die van naturen broosch
 zyn / lichtelich door quaet exempel en ghe-
 menschap verdoruen werden. En daer-
 om heeft oock God de kinderen van Is-
 rael wt Egypten ghelept / en wt Bap-
 lonien weder bracht / ende verbodē datse
 met den ongeloouigen niet trouwen sou-
 den. Quade t'samenprekingen / beder-
 uen goede seden / ende wie het peck ghe-
 naecht / die wert daer of besmet.

Exo. 12.

1. Esd. 1. 2. 1. 2

Exo. 34. 12

Deut. 7. 2. 3.

1. Cor. 15. 33

Eccl. 13. 2.

Maer de wederspannighe mensche is
 seer voorzichtig / en heeft veel raetlagen
 eer hy den wille Gods ghehoorsam zyn
 wilt / maer in de wegē des Duuels loopt
 hy sonder omsien / ta is vertosut als men
 hem daer af trecken wilt. In de wegē des
 Heeren vreesen wy armoede / verlatinge /
 hechten / ende ander veel perijchelen / ende
 door dese bekoringhe verlaten wy onsen
 God ende Vader. Maer op dat niemant
 wt afsulcke ydele verkeerde ende afgods-
 sche vreesen / het ghebot des Heeren / van
 Babilonien te verlatē / achter rugge wer-

De belofte-
 nissen Gods
 tot den ghenē
 die d'afgode-
 rie verlaten.

pen soude: heeft God veel schoon trooste
 liche / ende sekere beloftemissen gegeuen /
 om ons / die slap ende krank zyn / tot de
 gehoorzaamhept zijns woorts te verwer-
 en: Aldus lesen wy dat hy tot Abrahā /

ende

ende so in hem tot allen geloouigē gespro- fol. 128.
ken heeft/ segghende: "Ick sal v segenen. Gen. 12. a. 2 3
Ick sal oock segghenen den ghenen die v se-
genen sullen/maer die v veruloecken/ die
sal ick oock veruloecken. **Wederom** **God**
spreect so lieffelich tot de gene die wt **Ha-**
bylonien gaen / "Ick sal v ontfangē (sept 2. Coz. 6. d. 17
hy) ende ick sal v wesen tot eenen vader/
ende ghy sult my wesen in sonen en doch-
teren/ spreekt de almachtighe **God**. Die
alleen dese troosteliche belostenisse nec-
stelich aenmercte/ ende met der herten ge-
loofde / soude lieuer in de waterste kanten
des werelts loopē/ dā hem met de minste
afgaderie des werelts besmettē: veel min-
der met der **Wissen**/ die de meeste afgode-
rie is/ die ovt gheweest is onder de sonne.
Wat sullen wy vreesen/ na dat de almach-
tighe **God** ons als een lieflick vader ont-
fangt/ voor zyn sonen en dochteren? **Chri-**
stus heeft ons oock grootelichs met syne
warachtige belostenisse getroost/ seggen-
de: "Ick segge v voorwaer/ niemant ver- Marc. 10. d.
laet huys/ of broeders/ of susters / of va- 29. 30.
der/ of moeder/ of huysvrouwe/ of kinde-
ren/ of ackerē/ om mynē name/ en des **E-**
uangelijis wille/ die niet hondertfout ont-
fangt nu in deser tyt/ huysen / en broede-
ren/ ende susteren/ en moeders/ en kinde-
ren/ en ackers met veruolgingen/ ende in
de

Capit. xliij. de toekomende werelt dat eewich leuen.

Dese belostenisse sullen wy wederom
wel ouerlegghen. Hy is niet tot een of
twee/maer tot allen geloouigen gegeuē/
In de welke Christus de waerheyt selue
Mat. 24. c. 35 * (wtens woort bliuē sal/al verginge he-
mel en aerde) haer allen toesept vergeldin-
ge in dese ende de toekomende werelt, ge-
1. Tim. 4. c. 8 līck oock Paulus spreekt / * dat gods-
uruchticheyt tot alle dinghen oorboertlick
Ephē. 6. a. 3. is. Wantse belostenisse heeft * des tegens
woordighen ende toekomenden leuens.
Heb. 1. a. 2. * Christus is een erfgenaem aller dingent
die onder zyn voeten geworpen zyn / sou-
Luc. 12. a. 4. de hy ons * zyn vrienden † ende broederent
† Heb. 2. c. 11. in ghebreck verlaten ? * Hy heeft tot ons
d. 17. hem seluen in de doot gegeuen / en soude
Joan. 15. hy ons wtwendighe dinghen weggeren ?
* Joā. 10. c. 15 † Wat gebreck hebben de Apostelen ghe-
† Luc. 9. a. 3. ende 22. d. 35. leden als se sonder taffche / gelt / en broot
wtghesonden waren ? Sheen met allen.
Joan. 6. h. 10 * In de woestine heeft hy vijf duysent
mannen sonder de vrouwen ende kinde-
ren ghespijst / met vijf ghersten brooden
ende twee visschen. Abraham is in zyn
Psal. 105. d. pelgrimage van God niet verlaten ghe-
40. 41. 42. 43 weest / gelīck Dauid met een vierich her-
Den. 8. a. 3. b te dat verhaelt. Den Israelitē heeft God
4. en. 29. a. 5. spijsē / dranch / kleederen / ende alle nootsa-
3. He. 17. a. 6. kelicke dinghen voorzien. * Heliam heeft
God

God door de raue ghespijst. ^{Fol. 129.} ^{Ela. 1. l. 25}
is niet verhoort, ende bewijst noch daghe-
licks dese syne goetheyt, tot allen geloou-
ghen die om synen naem in vzeemde lan-
den zijn. So sullen wy dan van armoede
niet vreesen. Mengaende de vrienden die
men verlatende is, Christus seyt ons toe,
dat wy daer aen niet verliezen sullen. Die
Christum wter herten sonder gheueyns-
dicheyt soeckt, voor een vader ende moe-
der, salder vele vinden die also hertelick
ende ghetrouwe sullen wesen, als natuer-
liche vaders ende moeders. Also oock vā
susters, broeders ende vrienden. Abra-
ham verliet zijn vaderlant ende vrienden:
maer God beloefde hem dat zijn geslach- ^{Gene. 15. b. 9.}
te soude vermenichsuldighen, als de ster-
ren in den hemel. Also komen den geloou-
uighen altijt meer warachtighe vrienden
toe, danse te voren hadden. God die alle ^{Exo. 3. d. 12.}
herten in zijn handen heeft, gheeft haer ^{ende 11. b. 30}
ghenade voor de menschen, die 't hem be-
lieft, * ghelick wy van Joseph, de Israeli- ^{Gen. 39. a. 4}
ten, ende Daniel lesen. ^{Dan. 1. b. 5. 6}

Maer hier moetmen wel toe sien, dat
men alle dese belostenissen niet vleesche- ^{Hoe men de}
lick nemt, als of den gheloouighen hier ^{belostenissen}
ten gulden werelt beloest ware, sonder ^{Gods ver-}
rentch ruuwe in den vleesche. Want Chri- ^{staen moets}
stus beloest hupsen, broeders, sisters,
moeders,

Capit. xliij. moeders / kinderen ende ackeren / maer
 met veruolgingen. Dit kan de naturlike
 he mensche niet begrūpen / darrom set hy
 doch by dese troostelike belostenisse niet.
 Rijckdom is niet in de oueruloedicheyt of
 schoonheyt der wtwendiger dingen ghe-
 1. Tim. 6. b. 6. legen / maer in het herte. Het is een groot
 gewin (seyt Paulus) Godsuruchticheyt
 met een herte / dat niet zūnder conditie te
 vreden is. De prijs der spūse ende dranch
 is in't smaken ende voeden ghelegghen.
 Dese belostenissen Christi aenken dan
 meer het ghebruyck der dinghen / dan de
 oueruloedicheyt der seluer. God gheeft
 den ghelouighen een herte / datse te vre-
 den zūn met het ghene datse hebben. ghe-
 bruyckende dat selue met danckbaerheyt
 ende vrolichheyt der herten / wel wetende
 1. Tim. 4. 8. datse Christi zūn / ende dat door hem al
 3. b. 4. gheseghent ende gereynicht is / watse ge-
 1. Tim. 1. d. 15. bruycken / maer dat den onghelouighen
 alle dinghen onreyn bliuen. Dese rijcks-
 dom hebben dese warachtighe Christe-
 nen in alle teghenspoet / ghelijck Paulus
 1. Cor. 6. 10. spreekt: " Niet hebbende / so besitten sy
 nocht als alle dīnck. Dese belostenissen dā
 salmē tot de oueruloedicheyt der wtwend-
 iger dinghen / sonder eenich rupce niet
 trecken / hoe wel dat God de selue ouer-
 uloedelick is geuēde wiē hy wilt / en als's
 hem

hem beleeft: gelyck wy in Abraham ende Col. 130
Jacob sien. Die dan eenigen troost wt dese
godlike belostenissen hebben wilt, die
sal hem seluen gantschelic de voorzichtig
heyt en goetheyt Gods ouerghen, zyn
glorie alleen soecken: met een vast betrou
wen, dat God hem alle dinghen sal toe
schicken, die tot zynder salicheyt dienende
zyn. En is't dat hem God wat oueruloe
delick verleent, dat sal hy met danckbaer
heyt ghebruycken, den armen niet verge
tende: is't datter sparich is, so sal hy niet
murmureren, maer dencken dat hem niet
salich ware, anders te hebben, ende dat
God t'synen tijde anders voorzien sal, so
hy weet dat hem salich wesen sal.

Maer die wt de Babilonische geuan Met wat its
genisse, door het gebot ende toefegginge sten de Dup
Gods verweckt zynde, soecken te vertret uel de men
ken (ten zy datse tegen den Dupuel waet schē soect in
ken) so sullen sy van hem belet werden. afgoderie te
houden.
Want hy durfentich listen soect, om den
mensche in afgoderie te houden. Ten eer
sten seynde hy wt onse vriendē ende ma. Door byten
gen, die met belosten, diepgementen ende den.
spottighe woorden ons godlick voorne
men soecken te belettē, die dat van Gods
weghen behoorden te voorderen, also
was Loth van zyn swaghers belet ende Gen. 19. 6. 14
bespot, doen hyse vermaende om Sodo

Epist. xliij. mam te verlatē. De bespieders des landē
Mat. 13. d. 31. der belostenisse / hebben den moet des
Ende 14. 8. 2. volcx gebroken / ende groote oorzake der
 murmuracien ghegeuen / waerom sy alle
 van God in de woestyne gestraft zyn ge-
 weest. Als ons dan eenige vrienden door
 schoon oft leelijke woorden van desen
 roep Gods afstrecken willen / so sullen
 wy haer antwoorden als Christus dede
 tot Petrum / die hem van zijnder doot be-
Mat. 16. d. 23 letten wilde / segghende: * Gaet henē ach-
 ter my Sathan: Ghy zyt my hinderlick.
 Want ghy verstaet niet de dinghen die
 godlick zyn / maer de ghene die der men-
Mat. 5. l. 29. schen zyn. * Also leert ons Christus / dat
 wy onse rechte ooghe / die ons ergert / wt
 trecken en wech werpen sullen / ende de
 rechte hant ashouwen: dat is / wy sullen
 van ons werpē alle die ons van God soec-
 ken te trecken / al haddense wy liever dan
 onse rechte ooghe ende hant.

Daer is noch een ander beletsel / dat wt
 giericheyt / hooueerdicheyt / onghelooue
 ende eergiericheyt is spruytende. En dit
 is de wortel aller onschuldigen / diemen
 daghelicks doet om in afgoderie te blij-
 uen. Wy soecken onsen buych / ghemack
 ende eere. Wy willen niet veracht wesen /
 datmen ons seggen sal / Ghy vreedelick
 waerom sydy in v landt niet ghebleuen?

Ende

Ende om dese vierighe pijlen des Duy: Fol. 127.
uels te bluffchen / moetē wy bouen al aen **Epe. 6. c. 16.**
nemen den schilt des geloofs. Wy zyn in
dese werelt niet anders dan vreemdelin:
ghen / waer dat wy oock zyn. Wy hebben **Heb. 13. c. 14.**
hier gheen bliuende stadt / maer wy. **Phil. 3. d. 20**
Wert ons dat in een plaectse meer verwe:
ten dan in d'ander / *gelijck als't Loth vā **Gen. 19. b. 9**
den Sodomiten verweten was / laet ons
daer in niet grootelicks bedrucht wesen.
* Christus is wel in't syne ghekomen / en **Joan. 1. b. 11**
de syne hebben hem niet ontfangen. We:
derom God seyt * dat hy de vreemdelinck **Den. 10. d. 18**
bemint / en geeft hem spijse ende cleederē:
* En in Christo zyn wy gheen vreemde: **Ephe. 2. d. 19**
lingen meer (waer wy zyn) maer hupsge:
nooten Gods. * Dat aertrick is des hee. **Psal. 24. a. 2**
ren ende syne volheyt. Ende door Chri. **1. Cor. 10. c. 26**
stum is'se oock der gheloouighen. Maer
tegen de behoringhe van het goet en erre
deses werelts / sullen wy stellen de leerin:
ghe Pauli in den brief tot Timotheum / **1. Tim. 6. d. 17**
ende de vermaninge des heeren Christi.
* Is't dat pemant my volghen wille (seyt **Luc. 9. c. 23**
hy) die versake hem seluē / ende neme zyn
crups op hem dagelick / ende volghe my
na. * Want die zyn siele wilt behouden / **Mat. 16. d. 25**
die false verliesen: Maer die zyn siele ver:
liest om mynen wille / die false behouden.
Want wat hatet den mensche dat hy de

Capit. xliij. gantsche werelt wonne / maer verlore
hem seluen / ende beschadichde hem ? De
menschē gelückē den Hont Esopi / die na
de schaduwē des vleeschs bītēde / verloos
het vleesch dat hy in de myle droech,
Wat is doch al het goet / eere / ende vrient
schap deses werelts / dā een vdele schadu
we ? hy de vrucht die de kinderen Gods
(niet alleē in de toekomende werelt / maer
oock nu in de Christelike vergaderingē /

Mat. 18. c. 20
ende 28. d. 20.

Psal. 84. c. 13

Mat. 23. c. 13

Mat. 23. c. 13

Heb. 11. c. 25
Exo. 2. c. 15
ende 4. a. 7.

Exo. 2. c. 15
ende 4. a. 7.

Exo. 2. c. 15
ende 4. a. 7.

* daer Christus in't midden is) smaken
ende gheuoelen? Dese soeticheyt smaecha
te de Prophete David / als hy wt spreeckē
tot God / * In uwre salen is eenen dach be
ter / dan duysent in een ander plaetse . Ich
hebbe lieuer te sittē aen de doren des hee
ren huys / dan in de tenten der godloosen
te wonen.

Ende van Moses schrijft Paulus als
dus / door t' ghelooue heeft Moses / doen
hy groot was / versaecht Pharaons doch
ters sone genaemt te wesen / en verhoos
veel lieuer met het volck Gods ongher
mack te liden / dan te hebben den tūdelic
ken lust der sonden . Ende heeft de ver
smaetheyt Christi meerder rijkdom ghe
acht / dan de schatten Egypti . Want hy
sach op de belooninghe.

Dit zijn dan de sonderlickste oorsaken
daer door menige inde pausche afgoderie
blijuen

blüuen stekende: d'welck sy nochtān niet bekennē wille/maer soeckē haer geuepnsdicheyt met schoon woorden te bedecken. Fol. 120

Ten eersten zündet die seggen, datse in Bablonien blüuen, om d'ander de waerheyt te leeren: en meynen, dat haer afgodische simulatie daer door wel gherecompenseert wert. Maer het is te vreesen dat ter seer weynich zün / die ongheuepnsdelick voor God, daerom alleen blüuen, en niet lieuer om haer eyghen profijt. God wilt alsulcke hypocriten straffen met verblintheyt des verstants, datse ten eynde van de waerheyt, diese d'ander gheleert hebben, sullen asuallen, door haer giericheyt. Daghelische exempelen gebrieken ons hier af niet / dat wel te beklaghen is. Men kan niet met God niet spotten. Het is wel bekend, wat Paulus van den heydenē schryft, hoese God gestraft heeft, om datse hem niet gheert hebben, na datse hem bekendē. Maer al waer't schoon dat se in dese simulatie bleuen, om een ander te leeren, dat kan haer niet ontschuldigē. Want daer gheschreuen staet, men sal gheen quaet doen, om datter goet wt komen soude. De liefde des naestē moet onder de gehoorfaemheyt des eersten tafels staen. Niemant mach sondighen, om een ander te helpen. Het is oock een kranck

Of men ten Wissen gaem mach om so andere te leeren.

Rom. 1. d. 26
27. 28.

Rom. 2. b. 8.

A hij leeract.

Capit. xiiij. leeraer, die zijn leere met den wercke wederstaet. God heeft doek onse afgodische gheueynsicheit van geen en noode, om zijn eere te vermeerderen. Die't al verlaet om Christus wille, die leert meer dan hy selue meent. God kan in eens mās plaetse, veel ander verwecken. Waer datmen hoemt, men sal oorfake vinden, om den naem Gods te vermeerderen. Voorderdaer zijn ander, die seggen dat in alle kercken gebreck is, en in alle plaetsen veel ongodlike menschen. Datmen daerom niet weet, waer men henen gaen soude, al wilden den Bablonien verlaten. Maer alsulcke moeten verstaen, datter een groot onderscheit is der gebreken der kercken: de sommige hebben het recht fundament Christum Jesum niet: Want sy dwalen of in zijn persoone, of in zijn godlike of menschelike natuere, of in de kracht en heerlicheit zins koninckriek, Priesterschaps, en Propheeteschaps: ende alsulcke moetmen schuwen: als de Joetsche, Turcsche en Papistische, en der gelicke kercken. De ander houdede het fundamēt Christū in synen persoon, natueren en officie, zijn de warachtige kercken Christi, al waer't schoon, datse wat houts, hoo, stoppelē op dit warachtich fundamēt getimmeret hadden, so verre als de selue bekent zynde, ge

straff

Een onderscheit tuschen de gebreken der kercken.

strafst werdt door Gods woort. **Alsulcke** Fol. 133
Gemeenten zijn door Christum reyn/ en
sonder rôpel. **Alsulcke** was de kerche der **Ephes. 5. 1. 27**
Corinthen/ en alsulcke kerche heeft God
door zijn onspreekelike ghenade in onse
tijden gheplant/ in Duytschlant/ Switser
lant/ Sayopen/ ende Engelant. Waer af
wy den heere Christu nimmermeer ghe-
noech konnen prisen. Het leuen des gant
schē volcks is niet so oprecht/ als wy wel
begheerden. Den meestē hoop heeft altôt
den besten ouerwonnē. Maer alle sondē
werden in een Christelike Gemeente
scherpelick gestraft: die broeders zijn/ staē
onder de Christelike straffe/ door de wel-
ke de krancke ghestercht/ de geuallen op-
ghericht/ de godduruchtighe onderhoudē/
ende openbaer godloosen wtgeworpen/
noch tot de gemeenschap der Sacramen-
ten toeghelaten werden. Desen kleynen
hoop der ghelouighen (onder de welke
veel oprechtelick zijn wadelende/ als ghe-
trouwe dienaren Christi toestaet) salmen
aensien ende volghen: niet sommighe on-
danchbare beesten/ die den tijt haerder ver-
soekinghe niet waernemen/ ende verga-
deren den toozen Gode ouer haer hoofd
door haer ongodlike ondanchbarheyt.
God wilse beteren. Amen. Sommighe
hebbē een ydele vreesse hoe een plaetse alle

Capit. xliij. ghelooitghen soude komen ontfangen.

God kan plaetse ghenoech voorzien. En de menichte der geloouigē in een plaetse/ brengt den dieren tijt niet toe/ maer de on dāchbaerheyt des volck. Hier af machmē lesen/ Leui. xvi. Ngg. i. Om dese gheloo- uigen werdē alle dingen gesegent. * Zoar was door Loth bewaert/ † en Laban werd rijke door synen ghetrouwē dienaer Ja- cob. * Christus heeft zyn macht niet verlo- ren/ met de welcke hy vijf duysent mannē met vijf broden en twee visschen spūsde.

So wie dan in het Pausdom hem van de afgoderie onbesinet niet bewarē kan/ so welck niet wel moghelick is / want de Nisse ende de Misapapen steken haren muese al om in) die moet sonder eenighe ontschuldighe en wtstellinghe van daer vertrecken in een ander plaetse / daermet God wter hertē dienē mach sonder smet- te der afgoderiē / ouermidts dat het God also gheboden / ende troostelicke toefeg- ginghen zūnder bystandicheyt den seluen ghegeuen heeft. Daer zyn oock voetstap- pen der heyligher vrouwē ende mannen die wy volgen mogen. * Abraham is wt Hebre. 11. b. 3

Gen. 19. e. 20

21.

† Ge. 30. d. 27

30.

* Luc. 9. b. 13

Mat. 14. c.

17. 21.

Gene. 12. a. 4

Hebre. 11. b. 3

1 Koth. 1. c. 16

Die wy volgen mogen. * Abraham is wt Hebre. 11. b. 3

By der Chaldeen ghetrocken/ waer af dat Paulus hē grootelick prūst. * Kuth heeft om het rechte gelooue haer vaderlāt ghe- late. De welcke God so by gesiaen heeft.

Datse

Datse met eenen godliche man / Soos ghe fol. 134.
naemt / ghetrouw is gherwerft / ende heeft 1. Paral. 2.
Obed Davids grootvader gebaert. Mat. 1. 8. 5.
Wp hebben hupden o' daechs veel exempelē
der Christenen / die gewillich haer va-
derlant om den naem Christi verlatē heb-
ben / wt alle naciē en soorten van volcke.
Edele ende onedele / geleerde ende onghē-
leerde / rijke ende arme / mannen en vrou-
wen / dochteren en ghesellen / docht ionghe
kinderkens / met vaders en moeders / ende
vreesen wp noch op dese wech vā so veel
Christenen getredē / te wandelen? schamē
wp ons haer te volgē die Christum voor
haren leydsman ende hoofdman hebbē?
Die noch door t' ghebot Gods noch door
zijn belostenissen / noch door de exempelē
en voortstappē der ghelouigē / beweecht
konnen werdē om haer gantschelich van
alle afgoderie te trecken / die zijn sonder
twiffel noch seer krank: ende kan den sel-
uen anders geenē raet geuen / dan datse
daghelic haer sonde voor God wter her-
ten bekennen en beweenen willen / stercke
des gheloofs begheerende / en sullen haer
ooghen slaen / op de wortelen haerder
krankheyt: te weten / begheerte des rijcks
doms / eergiericheyt / vleeschelicke begeer-
ten en pomperien des werelts. Dese wor-
telen sullense met alder neersticheyt met
de

Capit. xiiij. de are des woorts alderceerst af houwen.
De gemeynschap en den raet der ghenen/
die yemant in afgodische simulacie soechē
te houden, sullense schuwen als serpentē.
En wter herten sonder gheueynsicheyt
sullen sy sterckte van God begheeren, en
den geest Christi sullen sy niet weder staē/
op datse God in eenen ydraeyden sin niet
geue, om haerd ondanchbaerhepts wille.
Ghelickmen huyden s' daechs veel men-
schen van God ghestrafst siet, die eens de
kennisse gehadt hebbē, maer zyn slap ghe-
uallē, en hebbē de gaue Gods niet waer
genomen. En nu soecken de werelt, ende
Mat. 6. c. 14 wildē wel twee heerē t' samē dienē, God
en Mammon, Christo en Belial. Ende
scheyden so noode van Babylon, datse
oock ander soecken te beletten, die haer
geerne van Belial tot Christo begheuen
souden, de welcke God bekeren wille.
Eer dat ick een eynde make, so wil ick
met korte woorden de ghelououige verma-
nen, hoe sy haer draghen moeten, alse wt
Babylon tot de Ghemeynte Christi ver-
hupsen. Want hier oock van vele gheson-
dicht wert, die haer seluen laten duncken
volmaecte Christenen te zyn, alleen om
datse wt Babylon ghegaen zyn. D'welekt
niet profiteert, t'en sy, datmē tot dē eynde
volstandich blijue in de wegē des heerē.
Ghelick

Salick den Israeltitē niet geholpē heeft. **Kol. 1. 37.**
datse wt Egypten in der woestyne gheco-
men zyn: wāt sy zyn om haer wederspan-
nicheyt verlagghen. Ten eersten sullen sy
dan haer tot de Christelicke Ghemeynte
begheuen met een belidenisse haers ghe-
loofs, en haer stellē onder de Christelicke
straffen. En sullen neerstich ende vperich
wesen inde Christelicke vergaderingē der
Ghemeynten te hanterē. Ten derden sul-
len sy haer bouē al wachten, * dat de Duy **Lut. 11. c. 24.**
uel der gierichyt. &c. in haer niet weder. **25. 26.**
om plaetse vinde. Want anders soude er-
gher met haer wesen, dā het te vorē was.
Die rick zyn, sullen den armen gheerne **1. Tim. 6. d. 18**
en mildelich met deplen. Die gheen hant-
werck kan, is't moghelick, sal een leeren:
die en kā die sal hē daer in, so verre als't
mogelick is, oeffenen. In't horte, niemāt
sal in ledicheyt eens anders mans broot
eten, maer eenich goet werck doē, op dat
hy oock wat hebbe mede te deplen den be- **Eph. 4. l. 28**
hoefstigen. Maer die haer seluen met eeni-
gen middel, niet genoech helpen können,
sullen met de aelmoessen der Ghemeyntē
gheholpen werden, de welke sy met dāc-
baerheyt sonder murmuracie gebruyckē
sullen, op datse onder dē titel Christi niet
schynen alleen het broot ghesocht te heb-
ben. De welke oock van God ghestraf
sullen

Capit. xlv. sullen werden / ghelijck de Israelliten ons
Exod. 16. a. 2 haer murmureringe inder woestyne ver-
ende. 17. a. 2. naghen zyn gheweest.

Ende als'er eenich teghenspoet ouer-
comen sal (ghelijck't dickmael geschiet) so
salmen den moet niet ter siont verlore ghe-
uen / en sien achter om * met Loths huys-
24. 25. vrouwe / † of met den Israelliten na de

Luc. 17. c. 29 vleeschpotten van Egypten. * Want nie-
† Exo. 16. a. 3. mant die zyn hant aen den ploech laet, en
* Lu. 9. g. 62 siet achterwaerts om / is tot den rücke

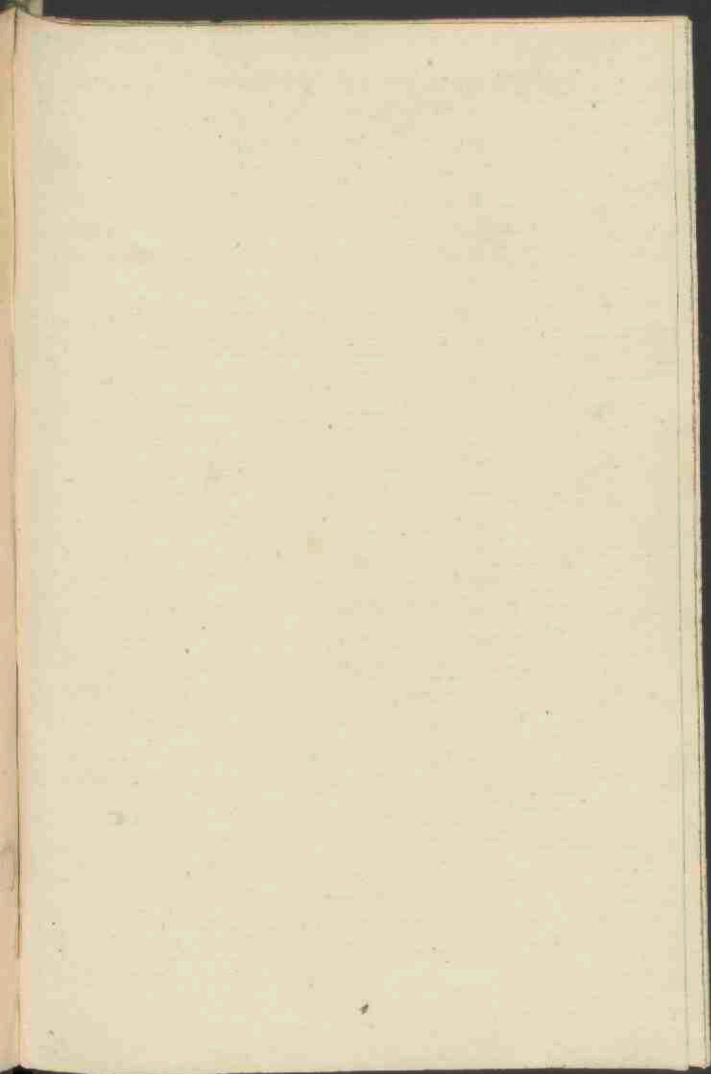
Psal. 50. c. 15 Gods bequaem. * In den dach des tegen-
spoets (spreecht God) roept my aen / ende
Rom. 1. g. 33 ich sal v verlossen. * Al die in hē betrou-
ende. 10. b. 11. sal niet beschaët wese. † God die rücke is in
† 2. Cor. 1. a. 3 bermherticheyt / en een vader alder troos-

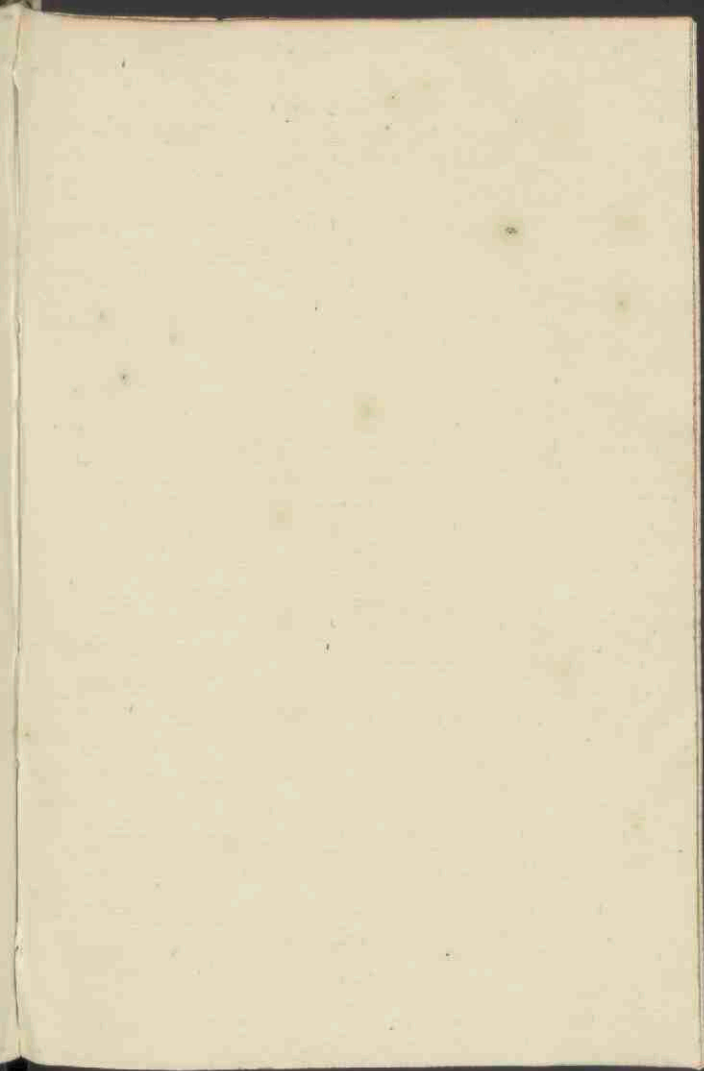
stinghe / die noyt yemant indē noot / die in
hem betroude / verlaten heeft / sal oock nu
van ons niet beghinnen / is't dat wy hem
dat / metter herten betrouwen. Sijn wy in
den gelooue kräck / laet ons met dē Apo-

Joan. 15. a. 5 stelen Christum den heere (* sonder den
welcken wy niet vermoghen) aenroepen
Luc. 17. b. 5 ende bidden / seggende: * Heere versterck
ons ghelooue. En hy sal t sonder twiffel

doen / ghelijck hy ons beloest heeft /
Joel. 1. 4. b. 14 seggende: * Is't dat ghy yet door
mynen naem begheeren
sult / dat sal ich doen.

A M E N.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and appears to be a formal document or letter.

